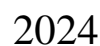

РЕГІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ ПРО СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2023 РОЦІ

ЗМІСТ

- Вступне слово**
- 1. Загальні відомості**
 - 1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості Вінницької області
 - 1.2 Соціальний та економічний розвиток Вінницької області
- 2. Атмосферне повітря**
 - 2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря
 - 2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря
 - 2.1.2 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за видами економічної діяльності)
 - 2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря
 - 2.3 Якість атмосферного повітря у м. Вінниця
 - 2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря
 - 2.5 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття
 - 2.6. Державна політика та заходи у сфері поліпшення та відновлення стану атмосферного повітря
- 3. Зміна клімату**
 - 3.1 Тенденції зміни клімату
 - 3.2 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату
 - 3.3 Політика та заходи у сфері захисту озонового шару
- 4. Водні ресурси**
 - 4.1 Водні ресурси та їх використання
 - 4.1.1 Загальна характеристика
 - 4.1.2 Водокористування та водовідведення
 - 4.2 Забруднення поверхневих вод
 - 4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод
 - 4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за сферами діяльності)
 - 4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод
 - 4.3 Стан поверхневих вод
 - 4.3.1 Екологічний стан та потенціал масивів поверхневих вод
 - 4.3.2 Хімічний стан масивів поверхневих вод
 - 4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію
 - 4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод
 - 4.4 Екологічний стан Азовського та Чорного морів
 - 4.5 Державна політика та заходи щодо поліпшення стану водних об'єктів
- 5. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екомережі**
 - 5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі
 - 5.1.1 Загальна характеристика
 - 5.1.2 Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

- 5.1.3 Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття
- 5.1.4 Формування національної екомережі
- 5.1.5 Біобезпека та поводження з генетичномодифікованими організмами
- 5.2 Охорона, використання та відтворення рослинного світу
 - 5.2.1 Загальна характеристика рослинного світу
 - 5.2.2 Охорона, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів
 - 5.2.3 Охорона та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів
 - 5.2.4 Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України
 - 5.2.5 Охорона, використання та відтворення зелених насаджень
 - 5.2.6 Інвазійні чужорідні види рослин у флорі регіону
- 5.3 Охорона, використання та відтворення тваринного світу
 - 5.3.1 Загальна характеристика тваринного світу
 - 5.3.2 Стан та ведення мисливського господарства
 - 5.3.3 Стан та ведення рибного господарства
 - 5.3.4 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів
 - 5.3.5 Охорона, використання та відтворення водних біоресурсів
 - 5.3.6 Інвазійні чужорідні види тварин у фауні регіону
- 5.4 Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні
 - 5.4.1 Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду
 - 5.4.2 Водно-болотні угіддя міжнародного значення
 - 5.4.3. Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина
 - 5.4.4 Формування Смарагдової мережі
- 5.5 Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду
- 5.6 Державна політика та заходи із збереження біорізноманіття
- 6. Земельні ресурси та ґрунти**
 - 6.1 Структура та стан земель
 - 6.1.1 Структура та динаміка основних видів земельних угідь
 - 6.1.2 Стан ґрунтів
 - 6.1.3 Деградація земель
 - 6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти
 - 6.3 Державна політика та заходи у сфері охорони земель
 - 6.3.1 Практичні заходи
 - 6.3.2 Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво
- 7. Надра**
 - 7.1 Мінерально-сировинна база
 - 7.1.1 Стан та використання мінерально-сировинної бази
 - 7.2 Система моніторингу геологічного середовища
 - 7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

- 7.2.2 Екзогенні геологічні процеси
- 7.3 Дозвільна діяльність у сфері використання надр
- 7.4 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр
- 7.5 Державна політика та заходи щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр
- 8. Відходи**
 - 8.1. Структура утворення та накопичення відходів
 - 8.2. Поводження з відходами
 - 8.3. Транскордонне перевезення небезпечних відходів
 - 8.4. Державна політика у сфері поведінки з відходами
- 9. Екологічна безпека**
 - 9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки
 - 9.2 Об'єкти підвищеної небезпеки
 - 9.3 Радіаційна безпека
 - 9.3.1. Стан радіоактивного забруднення територій
 - 9.3.2. Поводження з радіоактивними відходами
 - 9.3.3 Стан радіаційної безпеки у зоні відчуження і зоні безумовного відселення
 - 9.4 Екологічна безпека на територіях, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України
 - 9.4.1 Шкода, завдана земельним ресурсам
 - 9.4.2 Втрати надр
 - 9.4.3 Збитки, завдані водним ресурсам
 - 9.4.4 Шкода, завдана атмосферному повітрю
 - 9.4.5 Втрати лісового фонду
 - 9.4.6. Збитки, завдані природно-заповідному фонду
- 10. Промисловість та її вплив на довкілля**
 - 10.1 Структура та обсяги промислового виробництва
 - 10.2 Вплив на навколишнє середовище
 - 10.2.1 Гірничодобувна промисловість
 - 10.2.2. Металургійна промисловість
 - 10.2.3 Хімічна та нафтохімічна промисловість
 - 10.2.4 Харчова промисловість
 - 10.3 Державна політика та заходи з екологізації промислового виробництва
- 11. Сільське господарство та його вплив на довкілля**
 - 11.1 Тенденції розвитку сільського господарства
 - 11.2 Вплив на навколишнє середовище
 - 11.2.1 Внесення мінеральних та органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження
 - 11.2.2 Використання пестицидів
 - 11.2.3 Зрошення та осушення земель
 - 11.2.4 Тенденції в тваринництві
 - 11.3. Органічне сільське господарство
 - 11.4 Державна політика та заходи з екологізації сільського господарства
- 12. Енергетика та її вплив на навколишнє природне середовище**

- 12.1. Структура виробництва та використання енергії
- 12.2. Ефективність енергоспоживання та енергозбереження
- 12.3. Вплив енергетичної галузі на навколишнє природне середовище
- 12.4. Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики
- 12.5. Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє природне середовище
- 13. Транспорт та його вплив на навколишнє середовище**
 - 13.1. Транспортна мережа регіону
 - 13.1.1. Структура та обсяги транспортних перевезень
 - 13.1.2. Склад парку та середній вік транспортних засобів
 - 13.2. Вплив транспорту на навколишнє середовище
 - 13.3. Державна політика та заходи щодо зменшення впливу транспорту на навколишнє середовище
- 14. Стале споживання та виробництво**
 - 14.1. Тенденції та характеристика споживання
 - 14.2. Запровадження елементів сталого споживання та виробництва
- 15. Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища**
 - 15.1. Національна та регіональна екологічна політика
 - 15.2. Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища
 - 15.3. Державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища
 - 15.4. Виконання державних цільових екологічних програм
 - 15.5. Державна політика у сфері моніторингу навколишнього природного середовища
 - 15.6. Оцінка впливу на довкілля
 - 15.7. Економічні засади природокористування
 - 15.7.1. Економічні механізми природоохоронної діяльності
 - 15.7.2. Стан фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища
 - 15.8. Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки
 - 15.9. Державне регулювання у сфері природокористування
 - 15.10. Стан та перспективи наукових досліджень у сфері охорони навколишнього природного середовища,
 - 15.11. Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища
 - 15.12. Екологічна освіта та інформування
 - 15.13. Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища,

ВСТУП

«Доповідь про стан навколишнього природного середовища у Вінницькій області за 2023 рік» узагальнює та систематизує інформацію про стан довкілля регіону та заходи з його збереження.

Матеріали доповіді підготовлені фахівцями Управління розвитку територій та інфраструктури за результатами власної роботи та роботи інших структурних підрозділів обласної військової адміністрації, інших державних структур та територіальних органів Міністерств і відомств.

У 2023 році вдалось зберегти екологічну рівновагу на територіях, що страждали внаслідок непоборних сил природи, запобігти можливим техногенним катастрофам викликаним стихійною дією вод, вітру, аномальної спеки і посухи. Екологічна ситуація в області продовжувала залишатися відносно стабільною, надзвичайних випадків забруднення навколишнього природного середовища зафіксовано не було. Вінниччина залишалась порівняно благополучним регіоном із значно меншим, ніж в інших областях, рівнем забруднення атмосферного повітря, земель та поверхневих вод.

Збережено відносну цілісність таких небезпечних для довкілля об'єктів, як хімсклади, резервуари палива АЗС, мулові майданчики очисних споруд, місця видалення відходів, кладовища та скотомогильники.

Здійснювався ряд заходів з розширення мережі та збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Важливо те, що дотримання екологічної стабільності та рівноваги відбулось не за рахунок зменшення або зупинки виробництва продукції, а в умовах його збереження і зростання в окремих галузях. Так, агропромисловий комплекс Вінниччини, попри важкий та неординарний з кліматичної точки зору рік, залишився одним із перших в Україні за рівнем урожайності та виробництва основних видів сільгосппродукції.

Разом з тим, залишається ряд невирішених проблем, які є джерелом екологічної та техногенної небезпеки регіону, що потребують вирішення у найближчі роки. Серед головних – знешкодження непридатних пестицидів Джуринського отрутомогильника та проведення його рекультивації, вирішення питань з безхазяйними відходами накопиченими на ліквідованих підприємствах області, прогресуюче зношення водопровідно-каналізаційних та теплоенергетичних мереж, сильний і катастрофічний клас ерозійної небезпеки ґрунтів тощо.

Проблемою усієї екосистеми регіону залишаються непрацюючі очисні споруди міста Сороки (республіка Молдова). Бактеріологічне забруднення, що потрапляє до річки з колектора може потрапляти до водозабору міста Одеси. Вирішення проблеми можливе лише на міждержавному рівні, а на даний час існує нагальна потреба постійного аналітично-лабораторного контролю.

Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища - щорічний випуск об'єктивної аналітичної інформації про

екологічний стан Вінницької області, яка є необхідною для вирішення зазначених вище та ряду інших екологічних проблем області.

Регіональна доповідь як складова Національної доповіді України про стан навколишнього природного середовища включає такі розділи: стан атмосферного повітря, водних та земельних ресурсів, надра, відходи, екологічна безпека, рослинний та тваринний світ, екомережа та біорізноманіття, території природно-заповідного фонду, екологічні проблеми Вінниччини та шляхи їх вирішення, управління та контроль у галузі охорони довкілля, моніторинг довкілля, економічні засади природокористування.

Матеріали до Національної доповіді України готуються згідно із зобов'язаннями, взятими нашою державою у 1991 році на Всесвітньому саміті в Ріо-де-Жанейро.

Доповідь розрахована на широкі кола читачів. Сподіваємось, що вона стане в нагоді студентам, науковцям, викладачам та всім, хто цікавиться охороною та збереженням природи Вінниччини. Маємо надію, що дані матеріали спонукатимуть кожного до активної участі у природоохоронній діяльності на шляху України до європейського співтовариства, утвердженню екологічних пріоритетів у всіх сферах нашого життя.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану органи державної статистики та інші установи та організації, що є розпорядниками інформації обмежили доступ та не здійснюють перевірки щодо своєчасності та повноти подання звітності. Матеріали до окремих розділів доповіді підготовлені за звітністю наданою респондентами до запровадження Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни».

1.ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості України

Вінницька область розміщена в лісостеповій зоні центральної частини Правобережної частини України. Територія області складає 26,5 тис.км² (4,4% території України). Територія суші становить 2606,4 тис. га, або 98,4% від загальної площі області, решта (1,6%) зайнята внутрішніми водами. Річки області належать до басейнів Південного Бугу, Дністра та Дніпра: з них: 2 великих (р. Південний Буг та р. Дністер), 4 середні (р. Соб, р. Гірський Тікич, р. Мурафа, р. Рось) та 3594 малих.

Більша частина території Вінницької області розташована в межах Українського кристалічного щита. Складна геологічна історія території вплинула на формування рельєфу. Значний вплив на формування рельєфу також спричинила (й продовжує спричиняти) рух поверхневих вод.

Сучасний рельєф області – в основному хвиляста, подекуди горбиста, рівнина, розгалужена чисельними долинами річок, ярами та балками, особливо в районі Придністров'я.

Територією області проходить вододіл басейнів річок Південний Буг та Дністер. У центральній частині області з північно-західного на південно-східний напрямок протікає р. Південний Буг (з правими притоками Згар, Рів, Сільниця, Дохна; лівими притоками - Снивода, Десна, Соб, Удич). По південно-західній межі області тече р. Дністер (з лівими притоками: Лядова, Немія, Мурафа та ін.). Річки використовуються для водопостачання, рибориства, і як джерела гідроенергії. Така особливість ландшафту та наявність зазначених річок, 52 водосховищ і 5200 ставків з площею водного дзеркала відповідно 9,8 та 25,5 тис. га, являється потенційною загрозою підтоплення населених пунктів та ланів у паводковий період, а також може з'явитися причиною катастрофічних затоплень у випадку зруйнування гребель та дамб, особливо від Ладижинської ТЕС та Дністровського гідрокаскаду.

Рельєф. Більша частина території Вінницької області розташована в межах Українського кристалічного щита. Складна геологічна історія території

вплинула на формування рельєфу. Значний вплив на формування рельєфу також спричинила (й продовжує спричиняти) рух поверхневих вод.

Сучасний рельєф області – в основному хвиляста, подекуди горбиста, рівнина, розгалужена чисельними долинами річок, ярами та балками, особливо в районі Придністров'я.

Подільська та Придніпровська височини між собою розділені долиною Південного Бугу, яка за будовою являє собою хвилясту рівнину. Поєднання височин та низин зумовлює неоднорідність земної поверхні і характеризується різноманітними мікрокліматичними умовами. Придніпровська височина являється вододілом між при токами Дніпра та Південного Бугу. Абсолютні висоти височини коливаються в межах області від 290 Хмільник) до 345 м (Козятин). Схили височини порізані долинами річок, ярами та балками.

Між Південним Бугом та його притокою Згар розташована Летичівська рівнина, долиноподібне терасоване зниження з висотами до 280 м.

Між долинами Дністра та Південного Бугу простягається Подільська височина. Найвища точка (380 м) її знаходиться біля с. Мальчевці колишнього Барського району. Долини Дністра та його приток в межах Вінниччини - вузькі каньйонообразні утворення, подекуди глибиною до 100-150 м.

Найбільш низькою є південно-східна частина області, абсолютні висоти якої досягають лише 125 м над рівнем моря.

Значну роль у будові рельєфу області відіграють яружно-балкові форми, ними найбільш розчленовані південні та південно-східні райони області.

Гідрографія. На клімат області великий вплив мають ріки, озера, болота та штучні водосховища. Річки Вінниччини належать до басейнів Дністра, Південного Бугу та Дніпра.

На території області приблизно 1200 річок і струмків, загальна довжина яких близько 10 тис. км. 206 річок мають довжину більше 10 км, лише 5 річок Дністер, П. Буг, Мурафа, Соб, Рів) - понад 100 км.

П. Буг - найбільша річка області, загальна довжина його 806 км, у межах області - 317 км. Долина П. Бугу має в середньому ширину від 1,5 до 3,0 км, нижче гирла р. Згар - 4,5 км, у районі Вінниці - 300 м.

Дністер - одна з найбільших річок України, омиває південно-західні райони області впродовж 226 км. Долина Дністра має ширину від 5 до 10 км, глибину до 120 м. Ширина русла переважно 150-200 м, а глибина до 6 м.

Основу більшості долин річок складають кристалічні породи, які перекриваються пісками, глиною, вапняками.

На Вінниччині близько 150 озер, 2600 ставків, 12 водосховищ. Найбільшими озерами є Ковалівське і Олексіївське. Найбільшим водосховищем є Ладизинське на р. П. Буг.

Територія суші становить 2606,4 тис.га, або 98,4% від загальної площі області, решта (1,6%) зайнята внутрішніми водами. Земельний фонд області складає 2649,2 тис. га. Третя частина (2068,9 тис. га) території зайнята сільськогосподарськими землями, під лісами та іншими лісовкритими площами – 14,2%, забудовані землі займають 4,0%, болота – 1,1%, інші землі (господарські двори, дороги, піски, яри, кам'яністі місця тощо) – 4,5%.

На Вінниччині поширені лісостепові ландшафти. В лісах переважають широколистяні породи дерев: граб, клен, липа, дуб, ясен. Трав'яниста рослин-

ність характеризується великою різноманітністю. Лише диких рослин нараховується біля тисячі видів.

Вінниччина, в геоструктурному плані, в основному розташована на південно-західній окраїні українського кристалічного масиву (щита), складеного архей-протерозойськими метаморфічними та магматичними породами, вік яких сягає 1,5 - 3,5 мільярда років. Це, так званий, кристалічний фундамент. І тільки південно-західна окраїна області розташована на Волино-Подільській плиті, де породи фундаменту перекриті відносно потужною товщею осадових відкладів та рідше вулканічних утворень.

На території області породи фундаменту - гнейси, кристалічні сланці, мігматити, граніти та більш специфічні утворення - чарнокіти, ендербіти, дайкигаббро-діабазів та інші залягають на незначних глибинах - від безпосередніх виходів на поверхню, переважно на схилах та в долинах річок, до 50-100 м на водорозділах, і лише на Наддністрянщині вони занурюються до глибин в 150-300 м. і більше. Глибина поширення самих кристалічних порід сягає десятків кілометрів. Ці породи перетерпіли кілька етапів метаморфізму та інтенсивних деформацій. Вони часто зімнуті в складки, в окремих зонах інтенсивно роздроблені, пронизані жилами кварцу та зонами мінералізації іншого складу.

Кліматичні умови. Клімат Вінницької області помірно континентальний: помірного та достатнього теплозабезпечення, достатнього зволоження, лише в Придністров'ї - недостатнього зволоження.

Середня річна температура повітря становить 8,3-9,9° С тепла. Найхолоднішим місяцем року є січень з середньомісячною температурою повітря 2,0-4,0° морозу, середня температура липня (найтеплішого місяця) 19,9-21,6° тепла.

Період з температурою повітря вище 0° (початок весни) починається з 20.02- 04.03 до 24.11-09.12 (закінчення осені, початок зими). Літо (температура вище 15°) продовжується з 07.05-17.05 до 09.09-19.09 (початок осені).

Абсолютний мінімум температури повітря на території області зафіксований у Вінниці в лютому 1929 року -38,2°.

Абсолютний максимум температури повітря на території області зафіксований у Могилеві-Подільському в серпні 2012 року +40,4°.

Середня кількість опадів за рік по області становить 566-635 мм. За холодний період (XI-III) випадає 161-202 мм, за теплий (IV-X) - 401-445 мм.

Найбільша річна кількість опадів зареєстрована 916 мм в Могилеві-Подільському в 1981 році.

Найбільша добова кількість опадів зареєстрована 148 мм у Жмеринці 20.08.1976 року.

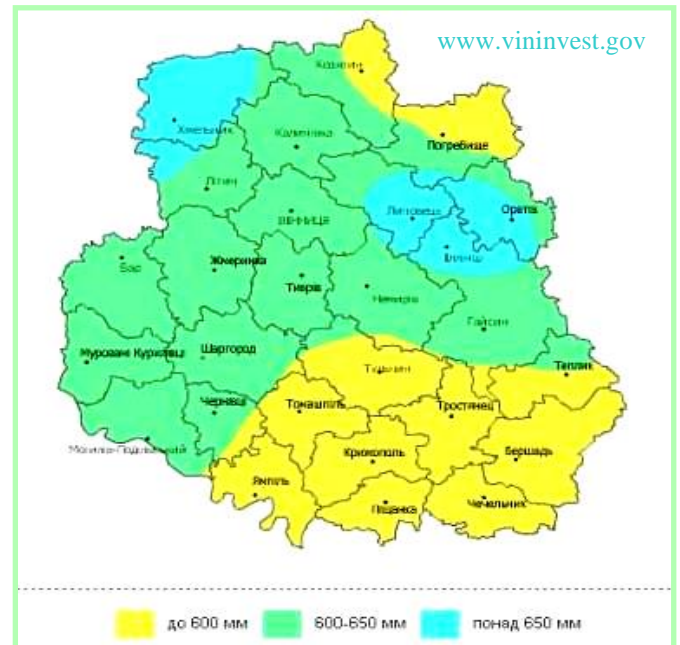
Відносна вологість повітря у теплий період року (квітень — жовтень) по області коливається від 63-66% на початку літа до 77-81% восени, а кількість днів з відносною вологістю повітря 30% та менше за цей період становить від 12 до 25 днів.

Сніговий покрив на території області, як правило, утворюється неодноразово та залягає вкрай нерівномірно. У більшості років сніговий покрив утворюється на початку та в середині грудня. Середня висота його не перевищує 11 см, а максимальна в окремі роки досягала 50 см. Найбільша кількість

днів зі снігом 113-136 відмічалася взимку 1995-1996 рр. В останні роки стійкий сніговий покрив не утворюється. Найбільша висота снігового покриву за постійною рейкою зареєстрована 102 см в зиму 1985-1986рр. у Білопільлі колишнього Козятинського району.

Перехід від однієї пори року до іншої найчастіше відбувається поступово. Стійкий перехід добової температури через 0°C є початком весни та відбувається переважно у першій декаді березня. Весна триває близько півтора місяці. Перехід середньодобової температури повітря через $+5^{\circ}\text{C}$ відбувається у третій декаді березня, а через $+10^{\circ}\text{C}$ – в другій декаді квітня. Літо триває з початку травня до другої половини вересня, денні температури становлять у травні $+18...+22^{\circ}\text{C}$, у липні $+23...+27^{\circ}\text{C}$. В цей же час випадає найбільше опадів, переважно у вигляді злив. Кількість днів з опадами зменшується в літній та осінній період.

Осінь починається із зниженням середньодобової температури менше $+10^{\circ}\text{C}$. Настання осені (третя декада жовтня) супроводжується заморозками, загальним зниженням температури, зменшенням кількості опадів.

Середньорічна кількість опадів

Характерною особливістю осені на Вінниччині є повернення теплих сонячних днів. Осінь закінчується в кінці листопада, коли середньодобові температури набувають від'ємних значень.

До початку зими середньодобові температури всюди нижче 0°C , але вище -5°C , погода нестійка: морозні дні змінюються відлигами, не раз утворюється та сходить сніговий покрив. Відлиги характерні і впродовж зими, температура повітря інколи підвищується до $+10...+13^{\circ}\text{C}$.

Клімат Вінниччини сприятливий для сільськогосподарського виробництва: тривале тепле та досить вологе літо, рання весна, суха осінь, зима с помірними морозами та значним сніговим покривом – все це позитивно впливає на розвиток більшості сільськогосподарських культур.

Середньорічна температура повітря за 2023 рік склала 10,6° тепла, що вище минулого року на 1,1°. Дана температура була найвищою за весь період спостереження з 1945 року.

Середньорічна кількість опадів в 2023 році склала 492 мм, що на 17 мм менше ніж в 2022 році.

За весь період спостереження з 1945 року найбільше опадів випало у 1966 році 796 мм.

1.2. Соціальний та економічний розвиток Вінницької області

Вінницька область утворена 27 лютого 1932 року. Обласний центр — місто Вінниця. Розташована на правобережжі Дніпра в межах Придніпровської та Подільської височин. Територія області становить 26517,6 км². До адміністративно-територіального складу області входять: 6 районів, 18 міських, 28 селищних рад та 661 сільська рада, які об'єднані в 63 територіальні громади. В області нараховується 1504 населених пункти, з яких 1456 сіл, 29 селищ міського типу, 18 міст, у тому числі 6 міст обласного значення.

Вінниччина має найбільше сусідніх областей серед всіх областей країни. На заході межує з Чернівецькою та Хмельницькою, на півночі з Житомирською, на сході з Київською, Кіровоградською та Черкаською, на півдні з Одеською областями України та з Республікою Молдова. Частина кордону приходить на невизнане Придністров'я.

Чисельність наявного населення області станом на 01 січня 2023 року становила 1509,5 тис. осіб. У міських поселеннях проживало 789,6 тис. осіб або 55,0% від загальної чисельності населення області, в сільській місцевості — 719,9 тис. осіб або 44,0%. В обласному центрі м. Вінниця проживало 370,7 тис. осіб. Станом на 1 січня 2024 року в області на 1 кв. км проживало 57 осіб.

Забезпечення стабільного економічного зростання, підвищення рівня життя населення, екологічна безпека, продовження адміністративно-територіальної, медичної, освітньої та інших реформ — основні вектори соціального та економічного розвитку області передбачені «Стратегією збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року», запровадження якої на період до 2023 року здійснюється відповідно до «Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року». Стратегія є головним планувальним документом для просторової реалізації стратегії та програм регіонального розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення кращого ефекту використання ресурсів у територіальних громадах в інтересах людини.

Значні корективи в економіку і соціальний стан регіону внесла військова агресія та запровадження воєнного стану в Україні, вимушена внутрішня та зовнішня міграція, що вимагало вжиття заходів для збереження стабільності та соціальної захищеності населення області.

Індекс промислової продукції за 2023 рік у порівнянні з 2022 роком становить 109,9%. Збільшили виробництво підприємства з виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування — у 2,02 рази, фармацевтичної промисловості — в 1,7 рази, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — на 13,6%, з виробництва будматеріалів — на 12,5% та з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів — на 10,8%.

Разом з тим, не досягли рівня 2022 року: добувна галузь — на 0,8%, підприємства переробної промисловості: з виробництва хімічних речовин та хімічної продукції — на 46,4%, з виготовлення виробів з деревини — на 35,7%, машинобудування — на 18,6% та легкої промисловості — на 2,7%.

У 2023 році промисловими підприємствами області реалізовано готової продукції (товарів, послуг) на суму 114,5 млрд грн.

В області, за даними Головного Управління Державної податкової служби у Вінницькій області станом на 01.01.2024 року в області діє понад 84,6 тис. суб'єктів малого підприємництва, з них 12000 малих підприємств, 72668 фізичних осіб-підприємців. У порівнянні з початком 2023 року кількість суб'єктів малого підприємництва збільшилась на 5214 одиниці або на 6,6%. Кількість малих підприємств збільшилась на 541 одиницю або на 4,7% і кількість фізичних осіб-підприємців збільшилась на 4673 одиниці або на 6,8%.

Всього в малому підприємництві області зайнято майже 174 тис. осіб, що становить четверту частину економічно-активного населення області.

Сума надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності суб'єктів малого підприємництва за 2023 рік становить 6,7 млрд грн, що на 795,9 млн грн або на 13,3% більше у порівнянні з відповідним періодом 2022 року. Питома вага надходжень від діяльності суб'єктів малого підприємництва до бюджетів усіх рівнів становить 23,9% від загальних обсягів надходжень.

Сума надходжень до місцевих бюджетів від діяльності суб'єктів малого підприємництва за 2023 рік у порівнянні з 2022 роком зросла на 532,4 млн грн або на 14,6% і становлять понад 4,18 млрд грн, а їх частка в загальному обсязі надходжень до місцевих бюджетів складає 26,3%.

Від суб'єктів малого підприємництва, які працювали за спрощеною системою оподаткування (єдиний податок), надходження до бюджету складають 1,6 млрд грн або 10,0% від загальної суми надходжень до місцевих бюджетів.

Станом на 01.01.2024 року в області діє 61 центр надання адміністративних послуг (ЦНАП), 6 - територіальних підрозділів, 159 - віддалених робочих місць (ВРМ), 2 - мобільних ЦНАП та 17 - мобільних кейсів.

За 2023 рік суб'єктам звернення через ЦНАП надано 1 362 929 адміністративних послуг, що на 22,4% більше ніж у 2022 році.

За надання адміністративних послуг до місцевих бюджетів у 2023 році надійшло 107,5 млн грн, що на 1,3% менше порівняно з 2022 роком.

Підприємства Вінницької області за січень-грудень 2023 року виробили будівельної продукції (виконали будівельних робіт) на суму 12753,5 млн грн.

Індекс будівельної продукції за видами в січні-грудні 2023 року порівняно із січнем-груднем 2022 року збільшився в 1,6 рази.

За січень-грудень 2023 року підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 10670,1 млн грн капітальних інвестицій.

Обсяг прийнятого в експлуатацію житла за січень-грудень 2023 становить 658,6 тис. м² загальної площі житлових будівель (4 місце серед регіонів України).

Частка Вінницької області у загальнодержавному прийнятті житла становить 8,9 %.

Загальна площа прийнятого в експлуатацію житла збільшилася у 1,6 рази до відповідного періоду 2022 року (3 місце серед регіонів України).

За даними Державної служби статистики України індекс споживчих цін за січень-грудень 2023 року до грудня 2022 року по Вінницькій області становив 104,4% (по Україні – 105,1%) - 4-е місце серед регіонів України.

На споживчому ринку області в січні-грудні 2023 р. продукти харчування та безалкогольні напої За даними Державної служби статистики України індекс

споживчих цін за січень 2024 року до грудня 2023 року по Вінницькій області становив 100,0% (по Україні – 100,4%) - 3-є місце серед регіонів України.

По таких продуктах харчування як свинина, яловичина, та хліб пшеничний з борошна вищого гатунку в області є значно нижчими ніж в середньому по Україні: на 7,72 грн/кг; 4,92 грн/кг; 3,51 грн/кг відповідно. На окремі продукти ціни є вищими ніж середні по Україні зокрема на: ковбаси варені першого гатунку на 15,95 грн/кг, сметану жирністю до 15% включно на 7,41 грн/кг та олія соняшникова на 4,18 грн/кг.

Оборот роздрібної торгівлі по області за 2023 рік склав 62,0 млрд грн, що більше на 10,7 % в порівняних цінах до відповідного періоду минулого року.

Обсяг послуг, реалізованих споживачам підприємствами сфери послуг Вінницької області за 2023 рік становить 22,4 млрд грн, в тому числі обсяг послуг, реалізованих населенню – 5,3 млрд грн, що становить – 23,9 % від загального обсягу послуг.

Протягом січня-грудня 2023 року на території Вінницької області реалізовано 35 інвестиційних проєктів загальною вартістю більше 1,78 млрд грн та створено 1041 нове робоче місце, з них по галузях:

- харчова – 13 проєктів на суму 1387,2 млн грн, 267 нових робочих місць;
- металообробка – 2 проєкти на суму 1,99 млн грн;
- інші – 20 проєктів на суму 391,42 млн грн, 774 нових робочих місць.

Впродовж 2024-25 років приватними інвесторами на території області продовжується реалізація 57 довгострокових інвестиційних проєктів в промисловості на загальну суму більше 1,68 млрд грн, а це – 975 нових робочих місць, з них по галузях:

- харчова – 21 проєкт на суму більше 854,9 млн грн, 595 робочих місць;
- машинобудування – 4 проєкти на суму майже 11,6 млн грн, 125 робочих місць;
- добувна промисловість – 2 проєкти на суму 603,3 млн грн, 45 робочих місць;
- металообробка – 2 проєкти на суму 20,3 млн грн;
- з виробництва будівельних матеріалів – 5 проєктів на суму 71,1 млн грн, 38 робочих місць;
- інші – 22 проєктів на суму більше 121,5 млн грн, 172 робочих місць.

На території області створено 5 індустріальних парків, з них включено до Реєстру індустріальних (промислових) парків України – Вінницький індустріальний парк, Індустріальний парк «Вінницький кластер холодильного машинобудування», Індустріальний парк «Вінтер спорт» та Індустріальний парк «ВінІндастрі». Індустріальний (промисловий) парк «ДНІСТЕР» подано Мінекономіки для включення до Реєстру.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

За останніми опублікованими статистичними даними, у 2023 році у повітря Вінницької області від стаціонарних джерел потрапило 79,3 тис.т. забруднюючих речовин. Порівняно з 2022 роком кількість викидів збільшилась на 1,2 тис. т.

У 2022-2023 роках, як і в попередні роки, основними речовинами, що забруднювали повітря залишалися сполуки вуглецю та сірки (близько 80 % від загального обсягу викидів).

Основними забруднювачами повітря в області залишаються підприємства енергетичної промисловості, сільського господарства, переробної промисловості та транспортні підприємства.

Кількість викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у розрахунку на квадратний кілометр території протягом 2023 року складала 2,94 т.

На душу населення в середньому по області припадає 52 кг викинутих у повітря забруднюючих речовин.

Випадків екстремально високих забруднень атмосфери протягом 2023 року не спостерігалось.

Рівні забруднюючих речовин в атмосферному повітрі в зоні та агломерації (агломераціях)¹

Назва забруднюючої речовини ²	Номер пункту спостережень	Річне середнє значення забруднюючої речовини ³ Мг/м ⁴	Зафіксовані перевищення граничних рівнів або цільових показників забруднюючих речовин (Кількість)	Зафіксовані перевищення інформаційного або порогів небезпеки забруднюючих речовин
1	2	3	4	5
2021 р.				
Завислі речовини (пил)	Пост №1	0,0567	-	
Діоксид сірки	М. Вінниця,	0,0008	-	
Оксид вуглецю		0,7687	-	
Діоксид азоту		0,1106	146	
Фтористий водень		0,0074	58	
Формальдегід		0,0046	-	
Завислі речовини (пил)	Пост №2	0,0653	-	
Діоксид сірки	М. Вінниця, вул Немирів-	0,0013	-	
Оксид вуглецю		0,9083	-	
Діоксид азоту		0,0969	98	
Фтористий водень		0,0078	68	
Аміак		0,0095	-	

¹ - окремо наводиться інформація про рівні забруднюючих речовин у агломерації (агломераціях), розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці

² - наводиться перелік забруднюючих речовин, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

³ - рівні забруднюючих речовин наводяться у одиницях вимірювання маси, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

Рівні забруднюючих речовин в атмосферному повітрі в зоні та агломерації (агломераціях)⁵

Назва забруднюючої речовини ⁶	Номер пункту спостережень	Річне середнє значення забруднюючої речовини ⁷ Мг/м ³	Зафіксовані перевищення граничних рівнів або цільових показників забруднюючих речовин (кількість)	Зафіксовані перевищення інформаційного або порогів небезпеки забруднюючих речовин
1	2	3	4	5
2022 р.				
Завислі речовини	Пост №1	0,0685	-	
Діоксид сірки		0,0010	-	
Оксид вуглецю		0,6199	-	
Діоксид азоту		0,0770	36	
Фтористий водень		0,0062	57	
Формальдегід		0,0049	-	
Завислі речовини	Пост №2	0,0663	-	
Діоксид сірки		0,0010	-	
Оксид вуглецю		0,8407	-	
Діоксид азоту		0,0508	13	
Фтористий водень		0,0049	47	
Аміак		0,0076	-	

⁵ - окремо наводиться інформація про рівні забруднюючих речовин у агломерації (агломераціях), розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці

⁶ - наводиться перелік забруднюючих речовин, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

⁷ - рівні забруднюючих речовин наводяться у одиницях вимірювання маси, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

Рівні забруднюючих речовин в атмосферному повітрі в зоні та агломерації (агломераціях)⁸

Назва забруднюючої речовини ⁹	Номер пункту спостережень	Річне середнє значення забруднюючої речовини ¹⁰ Мг/м ³	Зафіксовані перевищення граничних рівнів або цільових показників забруднюючих речовин (кількість)	Зафіксовані перевищення інформаційного або порогів небезпеки забруднюючих речовин
1	2	3	4	5
2023 р.				
Завислі речовини	Пост №1	0,2053	73	
Діоксид сірки		0,0012	-	
Оксид вуглецю		0,5925	-	
Діоксид азоту		0,1075	115	
Фтористий водень		0,0046	26	
Формальдегід		0,0073	-	
Завислі речовини	Пост №2	0,1703	59	
Діоксид сірки		0,0010	-	
Оксид вуглецю		0,7571	-	
Діоксид азоту		0,0547	8	
Фтористий водень		0,0063	34	
Аміак		0,0098	-	

⁸ - окремо наводиться інформація про рівні забруднюючих речовин у агломерації (агломераціях), розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці

⁹ - наводиться перелік забруднюючих речовин, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

¹⁰ - рівні забруднюючих речовин наводяться у одиницях вимірювання маси, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

2.1.1. Динаміка викидів забруднюючих речовин

За даними ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України» 6,9 % проб повітря, відібраних в міських та сільських поселеннях, не відповідали вимогам за вмістом забруднюючих речовин за рахунок перевищення вмісту пилу, оксиду вуглецю, азоту діоксиду, фенолу та його похідних, формальдегіду.

Загалом, за звітний період стан атмосферного повітря змінився на краще за переважною більшістю показників, що відслідковувались. Виняток становить лише діоксид азоту, по якому відбулось зростання і середніх і максимальних концентрацій та сполуки важких металів за рахунок викидів щорічно зростаючої кількості автотранспорту.

Дослідження стану атмосферного повітря в межах області наразі здійснюється державною лабораторією Вінницького обласного лабораторного центру Міністерства охорони здоров'я України. Крім того, Вінницьким центром гідрометеорології проводиться моніторинг стану атмосферних опадів ще на 4 стаціонарних пунктах спостережень.

Динаміка обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за 2023 рік та два попередніх

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	2	3	4
Загальна кількість (одиниць) дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, виданих у поточному році суб'єкту господарювання, об'єкт якого належить до:	697	782	740
другої групи	280	168	224
третьої групи	417	319	368
Викиди забруднюючих речовин та парникових газів від стаціонарних джерел, тис. т	97,3	99,7	98,5
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на км ² , т	3,7	3,8	3,7
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на одну особу, кг	62,1	64,5	63,3

2.1.2. Основні забруднювачі атмосферного повітря.

Основні забруднювачі атмосферного повітря за звітний рік

№ з/п	Назва об'єкта	Частка викидів забруднюючої речовини			Частка оснащення джерел викидів газоочисними установками (ГОУ) %	Ефективність роботи ГОУ, %	Зменшення обсягів викидів за рахунок впровадження природоохоронних заходів, т/рік *	
		усього викидів, т/рік	до загального обсягу викидів об'єкта, %	до загального обсягу викидів населеного пункту, %			очікуване	фактичне
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Всі підприємства	79265,0	100,0	
	Відокремлений підрозділ «Біогаз Ладижин» Товариства з обмеженою відповідальністю «Вінницька птахофабрика»	3222,1	4,1	
	Приватне акціонерне товариство «Продовольча компанія «Поділля»	2432,2	3,1	
	Філія «Птахокомплекс» Товариства з обмеженою відповідальністю «Вінницька птахофабрика»	2394,7	3,0	
	Товариство з обмеженою відповідальністю «Агрокомплекс «Зелена долина»	1389,1	1,8	
	Товариство з обмеженою відповідальністю «Продовольча компанія «Зоря Поділля»	1196,7	1,5	

2.2. Транскордонне забруднення атмосферного повітря

В прикордонній зоні (кордон України з Республікою Молдова) об'єкти, що мають значний обсяг викидів забруднюючих речовин відсутні.

Періодичне забруднення атмосферного повітря спостерігається внаслідок виробничої діяльності Сорокського гранітно-щебеневого кар'єру (с. Косеуць, Молдова) розташованого на прикордонній території р. Дністер, який відчувається в межах Ямпільської територіальної громади, Могилів-Подільського району. Видобування граніту ведеться в напрямку від річки Дністер, а видобувні уступи зазначеного кар'єру розташовані на відстані 400 метрів від житлових будинків у с. Пороги.

Зважаючи на звернення та скарги громадян, з метою моніторингу та попередження надзвичайних ситуацій, обласна військова адміністрація неодноразово ініціювала перевірку можливих негативних наслідків діяльності АТ «Сорокський гранітно-щебеневий кар'єр» щодо перевищення допустимого рівня шуму, концентрації в повітрі пилу та величини сейсмічних коливань які можуть мати місце у випадку порушення технології ведення робіт з видобування та переробки каменю або з інших причин. Однак головною умовою ефективного врегулювання порушеного проблемного питання є проведення зустрічей на міждержавному рівні, із залученням кваліфікованих експертів та наявності належно задокументованих фактів наднормативного впливу гірничих робіт стан атмосферного повітря на території України.

2.3. Якість атмосферного повітря в населених пунктах

У 2023 році стан повітря в населених пунктах цілком може вважатися задовільним. За даними ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України» лише близько 7 % проб повітря, відібраних в міських та сільських поселеннях, не відповідали вимогам за вмістом забруднюючих речовин за рахунок перевищення вмісту пилу, оксиду вуглецю, азоту діоксиду, фенолу та його похідних, формальдегіду.

Основними речовинами, що забруднюють атмосферне повітря населених пунктів є діоксид сірки (55,9%), речовини у вигляді твердих суспендованих частинок (14,6%), сполуки азоту (10,6%), метан (9,5%) та оксид вуглецю (6,7%).

Рівні забруднюючих речовин в атмосферному повітрі в зоні та агломерації (агломераціїх)¹¹

Назва забруднюючої речовини ¹²	Номер пункту спостережень	Річне середнє значення забруднюючої речовини ¹³	Зафіксовані перевищення граничних рівнів або цільових показників забруднюючих речовин	Зафіксовані перевищення інформаційного або порогів небезпеки забруднюючих речовин
1	2	3	4	5
Діоксид сірки	№№ 1 - 135	0,215 мг/м ³	0,54 мг/м ³	0,54 мг/м ³
Азоту діоксиди	№№ 1 - 135	0,15 мг/м ³	0,28 мг/м ³	0,28 мг/м ³
Вуглецю оксид	№№ 1 - 135	2,9 мг/м ³	6,5 мг/м ³	6,5 мг/м ³
Пил	№№ 1 - 135	0,36 мг/м ³	4,15 мг/м ³	4,15 мг/м ³
Аміак	№№ 1 - 135	0,13 мг/м ³	0,36 мг/м ³	0,36 мг/м ³
Сажа	№№ 1 - 135	0,07 мг/м ³	-	-
Сірководень	№№ 1 - 135	0,009 мг/м ³	0,010 мг/м ³	0,010 мг/м ³
Фенол і його похідні	№№ 1 - 135	0,008 мг/м ³	0,019 мг/м ³	0,019 мг/м ³
Формальдегід	№№ 1 - 135	0,030 мг/м ³	0,29 мг/м ³	0,29 мг/м ³
Фтористий водень	№№ 1 - 135	0,0046 мг/м ³	0,026 мг/м ³	0,026 мг/м ³
Оксид вуглецю	№№ 1 - 135	0,7571 мг/м ³	-	-
Фтористий водень	№№ 1 - 135	0,0063 мг/м ³	0,034 мг/м ³	0,034 мг/м ³

¹¹ - окремо наводиться інформація про рівні забруднюючих речовин у агломерації (агломераціїх), розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці

¹² - наводиться перелік забруднюючих речовин, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

¹³ - рівні забруднюючих речовин наводяться у одиницях вимірювання маси, визначених у додатку 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року №827

2.4. Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

Дослідження стану атмосферного повітря в межах області наразі здійснюється державною лабораторією Вінницького обласного лабораторного центру Міністерства охорони здоров'я України. Крім того, Вінницьким центром гідрометеорології проводиться моніторинг стану атмосферних опадів ще на 4 стаціонарних пунктах спостережень.

Водночас у Вінницькій області (поза межами агломерації «Вінниця») недержавними структурами встановлено 14 станцій (постів) моніторингу стану атмосферного повітря, з яких функціонує 4. Станції (пости) в реальному часі здійснюють моніторинг та онлайн інформування про якість атмосферного повітря в регіоні.

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» для області розроблено проект регіональної «Програми державного моніторингу у галузі охорони повітря на 2023-2027 роки для зони «Вінницька».

2.5. Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

Забруднення атмосферного повітря за ступенем хімічної небезпеки для живих організмів посідає перше місце, адже живі істоти використовують повітря значно активніше ніж воду і їжу.

Основним джерелом забруднення атмосфери є антропогенна діяльність: промислові викиди, автомобільний транспорт, сільське господарство тощо. Забруднення повітря, води та ґрунту спричиняє зниження якості середовища, призводить до вимирання видів, зміни екологічних взаємозв'язків та порушення природних екосистем.

Основними викидами в області є діоксид сірки, оксиди азоту, пил (аерозолі) та оксид вуглецю. Живі організми надзвичайно чутливі, як до діоксиду сірки, так і до сірчистої та сірчаної кислот, що утворюються при контакті цього оксиду з вологою в атмосфері. Діоксид сірки розноситься на великі відстані, випадаючи в остаточному підсумку у вигляді дощів з кислою реакцією.

Існує значна кількість наукових досліджень, які досліджують кореляцію між рівнями забруднення довкілля і рівнем захворюваності. Основні категорії захворювань, які можуть бути пов'язані з забрудненням довкілля, включають респіраторні захворювання, онкологію, серцево-судинні захворювання та негативно впливають на репродуктивне здоров'я. Так, науковими дослідженнями встановлено, що підвищення рівня забруднення повітря, зокрема пилу, вуглекислого газу, оксидів азоту і сірководню збільшують ризик розвитку респіраторних захворювань, таких як астма, хронічний бронхіт та інші хвороби легень. Також встановлено зв'язок між забрудненням повітря та підвищенням ризику розвитку серцево-судинних захворювань, таких як інфаркт міокарда та інсульт.

Окремі забруднюючі речовини, такі як азбест, бензол, радон, діоксини та інші хімічні речовини, являються канцерогенними і сприяють розвитку онкологічних захворювань, зокрема легень та шкіри.

Важливо зазначити, що кореляція між рівнями забруднення довкілля і рівнем захворюваності не завжди означає прямий причинно-наслідковий зв'язок. Для встановлення впливу забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття необхідні довгострокові спостереження за контрольними групами, які в області наразі не здійснюються.

2.6. Заходи у сфері поліпшення та відновлення стану атмосферного повітря

Необхідність створення сучасної системи державного моніторингу атмосферного повітря регламентовано постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» (далі – Постанова).

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» у 2022 році розроблено проект регіональної «Програми державного моніторингу у галузі охорони повітря на 2023-2027 роки для зони «Вінницька».

З метою розбудови сучасної державної системи моніторингу атмосферного повітря у Вінницькій області, відповідно до зазначеної вище програми, передбачається створення 1 пересувного та 4 стаціонарних пунктів державного моніторингу якості атмосферного повітря, які будуть розміщені у містах Калинівка, Іллінці, Гайсин та Ладизин.

Дослідження стану атмосферного повітря в межах області наразі здійснюється державною лабораторією Вінницького обласного лабораторного центру Міністерства охорони здоров'я України. Крім того, Вінницьким центром гідрометеорології проводиться моніторинг стану атмосферних опадів ще на 4 стаціонарних пунктах спостережень.

Водночас у Вінницькій області (поза межами агломерації «Вінниця») недержавними структурами встановлено 14 станцій (постів) моніторингу стану атмосферного повітря, з яких функціонує 4, що знаходяться у містах Томашпіль, Ладизин, Хмільник та у селі Грушківці. Станції (пости) в реальному часі здійснюють моніторинг та онлайн інформування про якість атмосферного повітря в регіоні.

У районах та великих містах розроблені програми з покращення якості атмосферного повітря. Також, в області розпочались роботи з впровадження альтернативних джерел енергії – сонячної, а також реконструкції малих ГЕС.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1. Тенденції зміни клімату

За даними Вінницького обласного центру з гідрометеорології за останні 30 років середньорічна температура підвищилась на 1 градус. Найбільші зміни з підвищення температури відбулися в холодний період року в січні-березні та влітку в липні-серпні. Також відбувається перерозподіл опадів протягом року - збільшення в січні, квітні, травні та менше влітку, що на фоні підвищення температури обумовлює дефіцит вологи, особливо на півдні області. Відсутня звична для Вінницької області періодичність та помірність опадів. Щорічно зростає кількість випадків аномальних природних явищ у вигляді шквалів, граду, злив та гроз.

Температура повітря, °C за 2023 рік

Пункти спостереження	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
Білопілля	0,3	-0,7	4,4	8,2	15,0	18,9	20,4	22,3	17,8	11,6	3,7	0,5	10,2
Хмільник	0,7	-0,4	4,7	7,9	14,7	18,5	20,4	22,3	18,0	11,5	3,8	0,7	10,2
Вінниця	0,9	0,2	5,3	8,5	15,4	19,2	21,3	22,8	17,8	11,5	4,4	1,1	10,7
Липовець	-0,3	-1,0	4,4	8,2	15,2	19,1	20,5	22,4	18,3	11,3	3,6	0,2	10,2
Жмеринка	0,6	-0,2	4,9	7,9	14,9	18,9	20,8	22,7	18,3	11,8	4,0	0,7	10,4
Гайсин	0,3	-0,2	5,3	8,7	15,5	19,8	21,5	23,0	18,5	11,9	4,7	1,1	10,8
Могилів- Подільський	2,2	1,7	6,6	9,5	16,0	20,3	22,7	23,8	19,0	12,6	5,7	2,2	11,9
Тульчин	1,0	0,8	6,5	9,5	16,1	19,5	21,6	22,7	18,5	12,5	4,6	1,2	11,2
Норма	-3,4	-2,3	2,3	9,4	15,1	18,6	20,4	19,7	14,4	8,4	2,9	-1,9	8,7
Фактична середня	0,7	-0,1	5,1	8,4	15,2	19,2	21,1	22,8	18,2	11,7	4,3	0,9	10,6
Відхилення	4,1	2,2	2,8	-1,0	0,1	0,6	0,7	3,1	3,8	3,3	1,4	2,8	1,9

Температура повітря, °С за 2022 рік

Пункти спостереження	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
Білопільля	-1,4	1,4	1,8	7,6	14,3	20,5	20,1	21,0	12,2	9,9	3,0	-1,0	9,1
Хмільник	-1,3	1,6	1,7	7,6	14,3	19,9	19,6	20,6	12,1	9,9	3,5	-0,7	9,1
Вінниця	-1,4	1,4									4,1	-0,1	
Липовець	-1,8	1,1	1,7	7,9	14,2	20,0	20,1	20,9	12,5	9,9	3,1	-1,1	9,0
Жмеринка	-1,3	1,6	1,9	8,3	14,7	20,0	20,0	20,8	12,7	10,2	3,6	-0,7	9,3
Гайсин	-1,0	2,0	2,1	8,8	14,8	20,6	21,4	21,5	13,2	9,9	4,0	-0,3	9,8
Могилів-Подільський	0,5	3,2	2,9	10,0	15,8	21,5	22,4	22,8	14,4	10,6	5,1	0,8	10,8
Тульчин									14,5	11,4	4,9	0,3	
Норма	-3,4	-2,3	2,3	9,4	15,1	18,6	20,4	19,7	14,4	8,4	2,9	-1,9	8,7
Фактична середня по області	-1,1	1,8	2,0	8,5	14,7	20,2	20,6	21,3	12,9	10,1	3,7	-0,4	9,5
Відхилення	2,3	4,1	-0,3	-0,9	-0,4	1,6	0,2	1,6	-1,5	1,7	0,8	1,5	0,8

Температура повітря, °С за 2021 рік

Пункти спостереження	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
Білопільля	-2,8	-4,5	1,7	7,0	13,6	20,0	23,1	19,4	12,7	7,3	4,5	-1,9	8,3
Хмільник	-2,3	-3,6	1,5	7,0	13,5	19,6	22,5	18,9	12,6	7,7	4,8	-1,8	8,4
Вінниця	-2,4	-3,9	1,4	7,0	13,5	19,3	22,4	19,2	12,8	7,2	4,8	-1,6	8,3
Липовець	-3,0	-4,4	1,4	7,0	13,5	19,5	22,7	19,4	12,9	7,2	4,5	-1,8	8,2
Жмеринка	-2,2	-3,2	1,7	7,1	13,5	19,2	22,3	19,3	13,0	7,6	4,8	-1,7	8,5
Гайсин	-2,0	-3,4	2,1	7,5	14,3	19,9	23,1	20,2	13,1	7,3	5,0	-0,9	8,9
Могилів-Подільський	-0,3	-1,5	3,1	8,0	15,0	20,6	23,2	20,6	14,1	8,4	5,9	0,4	9,8
Тульчин													
Норма	-5,6	-4,0	0,5	8,2	15,1	18,6	20,4	19,7	14,4	8,4	2,9	-1,9	8,1
Фактична середня по області	-2,1	-3,5	1,8	7,2	13,8	19,7	22,8	19,6	13,0	7,5	4,9	-1,3	8,6
Відхилення	3,5	0,5	1,3	-1,0	-1,3	1,1	2,4	-0,1	-1,4	-0,9	2,0	0,6	0,5

Опади, мм за 2022 рік

Пункти спостереження	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
Білопільля	23	27	36	68	5	56	71	9	25	36	68	42	466
Хмільник	12	34	29	73	11	99	72	28	16	41	50	37	502
Вінниця	19	42	36	92	3	75	65	32	33	34	58	54	543
Липовець	21	37	33	103	6	34	81	14	38	38	39	51	495
Жмеринка	12	36	23	99	11	73	62	26	25	30	50	34	481
Гайсин	20	37	34	105	5	59	85	13	11	28	65	48	510
Могилів-Подільський	7	39	19	92	10	51	45	24	54	27	50	28	446
Тульчин	13	31	25	114	8	44	68	11	26	29	33	33	435
Норма	32	33	35	43	59	81	83	59	58	38	40	37	599
Фактична середня по області	16	36	30	90	7	64	69	21	29	33	54	42	492
Відхилення	-16	3	-5	-47	-52	-17	-14	-38	-29	-3	14	5	-107

Пункти спостереження	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
Білопільля	34	11	14	51	30	26	52	81	104	41	74	42	560
Хмільник	38	12	15	55	34	41	78	81	81	36	55	32	558
Вінниця	33	14									61	31	
Липовець	40	11	15	41	36	41	37	99	108	25	69	41	563
Жмеринка	40	14	14	45	34	30	47	65	84	21	59	32	485
Гайсин	29	8	12	58	15	56	17	11	70	15	90	36	516
Могилів-Подільський	17	10	6	27	23	14	27	69	70	16	69	27	375
Тульчин									59	18	78	27	
Норма	32	33	35	43	59	81	83	59	58	38	40	37	599
Фактична середня по області	33	11	13	46	29	35	43	84	86	26	69	34	509
Відхилення	1	-22	-22	3	-30	-46	-40	25	28	-12	29	-3	90

Пункти спостереження	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	P _к
Білопільля	69	38	48	23	131	55	35	56	16	0	17	58	546
Хмільник	34	49	52	26	117	76	103	55	24	0	14	62	612
Вінниця	62	58	63	33	100	83	35	52	21	2	13	60	582
Липовець	72	50	50	35	91	119	67	54	18	3	15	73	647
Жмеринка	46	47	47	30	123	85	67	62	23	3	18	83	634
Гайсин	57	43	51	49	74	132	61	87	12	0,4	18	75	659
Могиливі-Подільський	29	37	36	25	97	66	98	86	13	1	10	78	576
Тульчин													
Норма	39	35	32	47	59	81	83	59	58	39	40	37	608
Фактична середня по області	53	46	50	32	105	88	67	65	18	1	15	70	608
Відхилення	14	11	18	-15	46	7	-16	6	-40	-38	-25	33	0

Показники	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	P _к
Середня температура/опад по області за період 1961-1990рр.	-5,5/ 38	-4,0/ 34	0,6/ 32	8,3/ 47	14,5/ 62	17,4/ 88	18,6/ 94	18,0/ 67	13,7/ 46	7,9/ 32	2,3/ 41	-2,3/ 41	7,5/ 622
Середня температура/опад по області за період 1991-2020рр.	-3,4/ 32	-2,3/ 33	2,4/ 35	9,5/ 43	15,1/ 59	18,6/ 81	20,4/ 83	19,7/ 59	14,4/ 58	8,5/ 38	2,9/ 40	-1,9/ 37	8,7/ 599

Ще наприкінці минулого століття атмосферні процеси відносно чітко були прив'язані до сезону, що спрощувало прогнозування та ведення сільськогосподарського виробництва. Наразі дати початку сезонів змістились. Встановлення середньодобової температури повітря понад 0 градусів протягом кількох днів починається близько 26 лютого, на два тижні раніше. Перехід середньодобових температур вище 15 градусів раніше припадав на 24 - 26 травня, в останні роки – 18 - 22 травня.

Аналіз матеріалів за останні 30-40 років показав, що температура в січні – березні та в липні – серпні підвищилася, а саме: в січні на 2,0°, лютому на 1,5°, в березні на 1,2°, в липні на 1,3°, в серпні на 0,9°. Грудень став холоднішим на 0,6°. В решту місяців суттєвих змін не відбулося.

Якщо зростання відбуватиметься такими темпами, то через 25 – 30 років (приблизно до 2050 року) помірно континентальний клімат на Вінниччині стане субтропічним. Однак кліматичні умови в нашій області не однорідні. Поділити область на південну та північну частини можна умовною лінією між Мурованими Курилівцями та Гайсином, де на півдні клімат значно посушливі-

ший.

Внаслідок несприятливих для формування річкового стоку погодних умов (підвищений температурний режим та недобір опадів) в останні роки погіршилась якість води у річках області, у тому числі, які використовуються як джерела водопостачання населення. Особливо гостро ця проблема стоїть для р.Південний Буг.

3.2. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату

Досягнення екологічної безпеки та адаптація економіки та суспільства до зміни клімату у Вінницькій області здійснюються у відповідності до завдань Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року (далі – Стратегія), затвердженою рішенням 42 сесії Вінницької обласної Ради 7 скликання від 21 лютого 2020 року № 921.

Проведення заходів у сфері екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату передбачено наступними регіональними програмами: «Регіональна екологічна бюджетна програма на 2019-2023 роки»; «Програма досягнення оптимального рівня лісистості у Вінницькій області на 2012-2025 роки»; «Програма розвитку лісового і мисливського господарства в лісах, які надані в постійне користування Вінницькому обласному комунальному спеціалізованому лісгосподарському підприємству «Віноблагроліс», підвищення лісистості і озеленення населених пунктів області та використання об'єктів тваринного світу у культурно-освітніх та виховних цілях на 2017-2023 роки». Головним стратегічним завданням програм являється створення нових лісів для досягнення оптимального показника лісистості території області (понад 15%). У 2023 році в області проведено відтворення лісів на площі 1015,2 га. Створено 49,3 га нових лісів та інших лісонасаджень переважно на деградованих землях.

В області діє Регіональна програма з охорони земель, поліпшення відповідних угідь, проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель у Вінницькій області на 2021-2025 роки (затверджена рішенням 15 сесії Вінницької обласної Ради 8 скликання від 24.02.2021 року), якою передбачене фінансування

В області розроблена Регіональна програма з охорони земель, поліпшення відповідних угідь, проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель у Вінницькій області на 2021-2025 роки (затверджена рішенням 15 сесії Вінницької обласної Ради 8 скликання від 24.02.2021 року), якою передбачено фінансування виконання робіт з проведення інвентаризації полезахисних лісосмуг та запровадження агролісомеліоративних заходів на площі 3,11 тис. га вартістю 561,5 тис. грн., а також розробка проектів консервації деградованих земель на площі 0,3 тис. га вартістю 150 тис. грн.

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» розроблено та затверджено Наказом Начальника обласної військової адміністрації від 22 травня 2023 року № 722 регіональну

«Програму державного моніторингу у галузі охорони повітря на 2023-2027 роки для зони «Вінницька». Підготовлено пропозиції щодо технічного завдання на проект регіонального розвитку по моніторингу атмосферного повітря.

В області активно ведуться роботи над впровадженням проектів альтернативної енергетики з використанням "чистих" джерел. Наразі на території області працює 98 сонячних електростанцій (без приватних домогосподарств), встановлена фактична потужність яких 285,2 МВт, які протягом I кварталу 2023 року виробили 38,968 млн кВт/год електричної енергії, а також 31 мала гідроелектростанція встановленою потужністю 26,96 МВт, які протягом I кварталу 2023 року виробили 10,540 млн. кВт год.

Сонячна електростанція

З метою збереження водних природних екосистем рішенням 11 сесії Вінницької обласної Ради 8 скликання від 30 липня 2021 року № 176 затверджена Програма «Питна вода» Вінницької області на 2021-2025 роки, на виконання заходів якої проводиться відновлення гідрологічних режимів водних об'єктів, реконструкція та ремонт гідротехнічних споруд.

Очисна споруда м. Вінниця

У результаті запровадження заходів в сфері екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату очікується:

- збереження біорізноманіття та забезпечення розвитку природно-заповідного фонду;
- підвищення ефективності системи оцінки впливу на довкілля та державного нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- забезпечення сталого лісоуправління та підвищення адаптивної здатності лісових екосистем;
- досягнення належного рівня екологічного стану вод;
- забезпечення раціонального використання природних ресурсів;
- зменшення рівня викидів парникових газів;
- запровадження роздільного збирання, утилізації та переробки відходів.

3.3. Політика та заходи у сфері захисту озонового шару

Внаслідок активної господарської діяльності кількість діоксиду вуглецю в атмосфері неухильно зростає. У Вінницькій області особливої уваги заслуговують викиди парникових газів, які пов'язані з функціонуванням паливно-енергетичного комплексу, сільськогосподарським виробництвом (тваринництво) та транспортною інфраструктурою що спричиняють більшу частину парникового ефекту.

Крім діоксиду вуглецю в результаті людської діяльності в атмосферу потрапляють і інші парникові гази, наприклад метан, закис азоту і цілий ряд хлормістких речовин. Не дивлячись на те, що вони виробляються в менших об'ємах, деякі з цих газів куди небезпечніші з погляду глобального потеплення, ніж вуглекислий газ.

Захист озонового шару є важливим глобальним завданням, і для його досягнення було прийнято кілька політичних заходів на міжнародному рівні. Основним з них є Монреальський протокол, який був укладений в 1987 році і підписаний більш ніж 190 країнами. Основними положеннями Монреальського протоколу є:

1. Заборона виробництва та використання речовин, що руйнують озоновий шар
2. Поступове припинення використання хлорофторуглеводнів (ХФУ) та інших речовин, що руйнують озоновий шар
3. Проведення наукових досліджень та моніторингу щодо стану озонового шару та впливу синтезованих хімічних речовин на його стан.
4. Створення фінансових механізмів для підтримки країн у виконанні зобов'язань з мінімізації використання речовин, що руйнують озоновий шар.

Крім Монреальського протоколу, були прийняті інші угоди та ініціативи, спрямовані на захист озонового шару, зокрема:

1. Додаткові поправки до Монреальського протоколу, які розширили перелік речовин, що руйнують озоновий шар, і встановили терміни для їх фазового припинення.

2. Протокол про стійкі органічні забруднюючі речовини (СТОЗ), який був прийнятий в 1998 році і спрямований на обмеження виробництва та використання речовин, що вносять внесок у зміну клімату та руйнують озоновий шар.

3. Глобальний фонд для охорони озонового шару, який був створений для надання фінансової підтримки країнам у виконанні своїх зобов'язань згідно з Монреальським протоколом.

4. Дослідження та розвиток альтернативних технологій та продуктів, які не шкодять озоновому шару, наприклад, альтернативні холодоагенти, пропульсивні речовини та інші.

Усі ці заходи спрямовані на зменшення використання речовин, що руйнують озоновий шар, та відновлення його стану. Це важливий пріоритет для світової спільноти з метою збереження здоров'я людей та екосистеми планети.

4. СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ

4.1. Водні ресурси та їх використання

Забезпеченість населення Вінницької області місцевими водними ресурсами в середній по водності рік – від 1 до 2 тис. м³/рік на 1 жителя. Питоме водоспоживання на 1 жителя області становило 55 м³.

4.1.1. Загальна характеристика

Гідрографічна мережа Вінниччини складається з річкових систем великих річок – Південного Бугу, Дністра і Дніпра.

Басейн Південного Бугу займає 62% території області (16,4 тис.км²), густота річкової мережі цього басейну становить 0,43 км/км². Середні річки: Соб та Гірський Тікич (початок).

Басейн Дністра займає 28% території області (7,5 тис.км²), густота річкової мережі басейну становить 0,41 км/км². Середня річка: Мурафа.

Басейн Дніпра представлений витоками річок Рось, Роська, Роставиця, Гнилоп'ять та Гуйва і займає 10% території області. Густота річкової мережі басейну становить 0,48 км/км².

Територією області протікає близько 3,6 тис. річок загальною протяжністю 11,8 тис. км, які належать до басейнів трьох основних річок України – Південного Бугу, Дністра і Дніпра. Пересічна густота річкової мережі становить 0,45 км/км². Живлення річок забезпечується дощовими (48%), сніговими (25%) і підземними (27%) водами.

У Вінницькій області 5200 ставків загальним обсягом 266 млн.м³ з площею водного дзеркала понад 25 тис.га. Більшість із них побудовано на малих річках, внаслідок чого їх водний режим зарегульований на 40-60%. Найбільше ставків припадає на басейн Південного Бугу.

Річки і водойми використовують для рибориства, промислового і комунального водопостачання, зрошення земель, а також як джерело гідроенергії.

Середньо багаторічний об'єм річного стоку, який формується на терито-

рії Вінниччини становить 2,0 млрд.м³. В маловодний рік (P=75%) він складає біля 1,5 млрд.м³, в дуже маловодний рік (P=95%) - 1,05 млрд.м³.

Більша частина місцевого стоку області (до 70%) формується в басейні Південного Бугу. Більш значний транзитний стік Дністра проходить по південному кордоні області і використовується лише для зрошення та гідроенергетики.

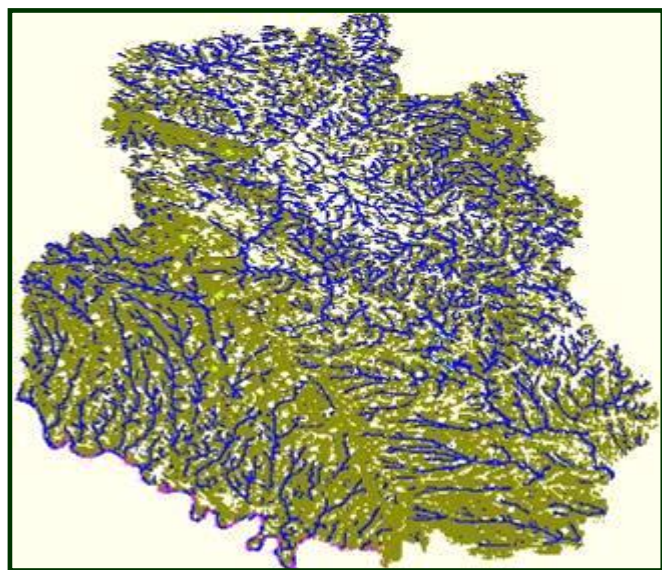
На одного жителя Вінницької області, без врахування транзитного стоку Дністра, припадають наступні річні об'єми місцевого стоку: середньо багаторічного – 1,4 тис.м³; маловодного – 1,1 тис.м³; дуже маловодного - 0,7 тис.м³.

Важливу роль у водному господарстві Вінниччини відіграють підземні води, як найбільш надійне джерело доброякісної питної води. Прогнозні ресурси питних підземних вод в межах Вінницької області становлять 885,5 тис.м³/добу, або 324,9 млн м³/рік, а затверджені експлуатаційні запаси – 45,7 млн м³/рік. Щорічно використовується, в середньому, від 7 до 10% прогнозних ресурсів, в окремих громадах (Вінницька, Калинівська, Козятинська) цей показник наближається до 20 %.

Малі річки формують водний потенціал місцевого стоку на 60%. Малих річок на Вінниччини довжиною понад 10 км – 228, їх загальна довжина становить 4556 км. Малих річок (струмків, водотоків) довжиною менше 10 км є 3366 загальною довжиною 6387 км.

В межах області 52 водосховища, загальною площею водного дзеркала 10 тис. га та загальним об'ємом 286,0 млн. м³; найбільше Ладизинське водосховище (150 млн. м³).

Станом на 01.01.2024 р. в області нараховується 5200 ставків загальною площею понад 25 тис. га. Із загальної кількості водойм в незадовільному стані перебувають 16,7%, безхазяйними виявились 60,8% гребель, в незадовільному стані їх перебуває 10,7%. Для рибозведення використовуються 20% ставків, решта – для загального користування. В оренду передано понад 1000 водних об'єктів загальною площею близько 9 тис. га.

*Гідрографічна мережа
Вінницької області*

Річка Південний Буг. Довжина 806 км, площа басейну 63700 км². Бере початок на Подільській височині. У верхів'ї на території Хмельницької і Вінницької області річка тече заболоченою долиною завширшки до 1,5 км, схили пологі, подекуди залісені, висотою 5-15 м. Річище завширшки 10-50 м, глибини 0,2-2,5 м, швидкість течії невелика. Живлення мішане, з переважанням снігового (50% у верхній частині). Пересічна мінералізація води у верхній течії 300-500 мг/дм³. В межах області довжина річки становить 343 км.

Південний Буг має велике народно-господарське значення. Його воду використовують для зрошення, промислового і комунального водопостачання. На ньому споруджено 16 малих ГЕС (в т.ч. у Вінницькій області – 8) та декілька великих водосховищ. Розвинуто рибництво, берега річки використовують для рекреаційних цілей.

Ладизинське водосховище у руслі р.Південний Буг

Притоки Південного Бугу. Водна система басейну Південного Бугу в межах області займає понад 60 % її території і представлена річками Дохна, Згар, Рів, Соб, Савранка.

Річка Дохна. Річка протікає у Тульчинському та Гайсинському районах Вінницької області, права притока Південного Бугу. Довжина річки 68 км, площа басейну 1280 км². Долина трапецієвидна, у верхів'ї її ширина 1-2 км, біля м. Бершадь – 3,5 км. Заплава переважно заболочена, завширшки 200-400 м. Річище звивисте, шириною 2-4 м, у пониззі – до 10 м. Глибини пересічно 0,5-1 м. Похил річки 1,9 м/км. Живлення мішане, з переважанням снігового. Стік зарегульований ставками та водосховищами. Воду використовують для технічного водопостачання, зрошення і рибництва. У пониззі береги річки залужені і залісенні.

Річка Дохна

Річка Згар. Протікає на території Хмельницької і Вінницької областей і є правою притокою Південного Бугу. Загальна довжина річки 95 км (на території Вінницької області – 75 км), площа басейну 1160 км². Долина трапецієвидна, шириною до 3,5 км, глибиною до 30 м. Заплава двостороння. У верхів'ї заболочена, завширшки від 50-150 м до 1,5-2 км. Річище слабкозвивисте, пересічна ширина 5-10 м, максимальна – до 40 м. Глибина річки 0,5-1,5 м. Похил річки 0,70 м/км. Живлення мішане. Стік зарегульований водосховищами і ставками. Воду використовують для господарсько-побутових потреб, створені окремі рибні господарства.

Річка Згар

Річка Рів. Протікає на територіях Хмельницької і Вінницької областей і є правою притокою Південного Бугу. Загальна довжина річки 104 км (на території Вінницької області – 83 км), площа басейну 1160 км². Тече Подільською височиною. Долина V-подібна, слабкозвивиста, ширина її переважно 0,7-1,3 км, найбільша (до 3 км) в районі м. Бар. Глибина долини змінюється від 5-10 м до 20-35 м і більше. Заплава двостороння, переважна ширина її 0,1-0,3 км. Річище звивисте, подекуди порожисте, переважна ширина 10-20 м. Похил річки 0,70 м/км. Живлення мішане, з переважанням снігового. Воду використовують для господарсько-побутових потреб, зрошення і рибництва.

Річка Рів

Річка Соб – річка протікає у Вінницькому та Гайсинському районах Вінницької області, ліва притока Південного Бугу. Довжина річки 115 км, площа басейну 2840 км². Долина завширшки 1,5-3 км, схили переважно пологі, на окремих ділянках круті, є виходи кристалічних порід. Заплава двостороння. Вкрита лучною рослинністю, її ширина від 100 до 300 м. Річище помірно звивисте, розгалужене, переважна ширина 15-20 м, найбільше – 100 м. Глибина від 0,5 до 1,5 м. Дно піщане, замулене. Похил річки 0,8 м/км. Живлення дощове і снігове.

У заплаві Собу споруджені численні ставки та декілька водосховищ. Воду використовують для промислового і сільськогосподарського водопостачання, рибництва.

Річка Соб

Річка Савранка – річка протікає по територіях Вінницької та Одеської областей, права притока Південного Бугу. Загальна довжина 97 км (в т.ч. в межах Вінницької області – 58 км), площа басейну 1770 км². Долина у верхів'ї V-подібна, ширина 0,5-1 км. Нижче трапецієвидна, ширина – 3-4 км. Заплава місцями заболочена, завширшки до 200 м. Річище слабкозвивисте, переважна ширина 2,5 м. Похил річки 1,0 м/км. Живлення мішане, з переважанням снігового.

Річка Савранка

Річка Дністер. Довжина річки 1352 км, площа басейну – 72100 км². Середня течія Дністра (від с. Нижнів до м. Могилів-Подільського) тече Подільською височиною. Тут долина річки звужується і поглиблюється, подекуди набуваючи каньйоноподібної форми (шириною 0,4-1,5 км, глибиною до 100-120 м). Річище тут звивисте, є пороги (у м. Ямпіль та с. Пороги). Дністер протікає по території Вінницької області протяжністю 166 км.

Головними притоками Дністра, які протікають на Вінниччині, є Мурафа, Лядова, Русава, Марківка. Живлення середнього Дністра мішане з переважанням снігового.

Пересічна мінералізація води 300-500 мг/дм³. Ділянка середнього Дністра має велике народно-господарське значення. На ньому споруджено Дністровський гідровузол. Річка тут судноплавна. Велике значення мають води Дністра для зрошення. Долина середньої частини Дністра – важливий рекреаційний район.

Водна система середньої частини басейну Дністра представлена річками Лядова, Мурафа і Русава.

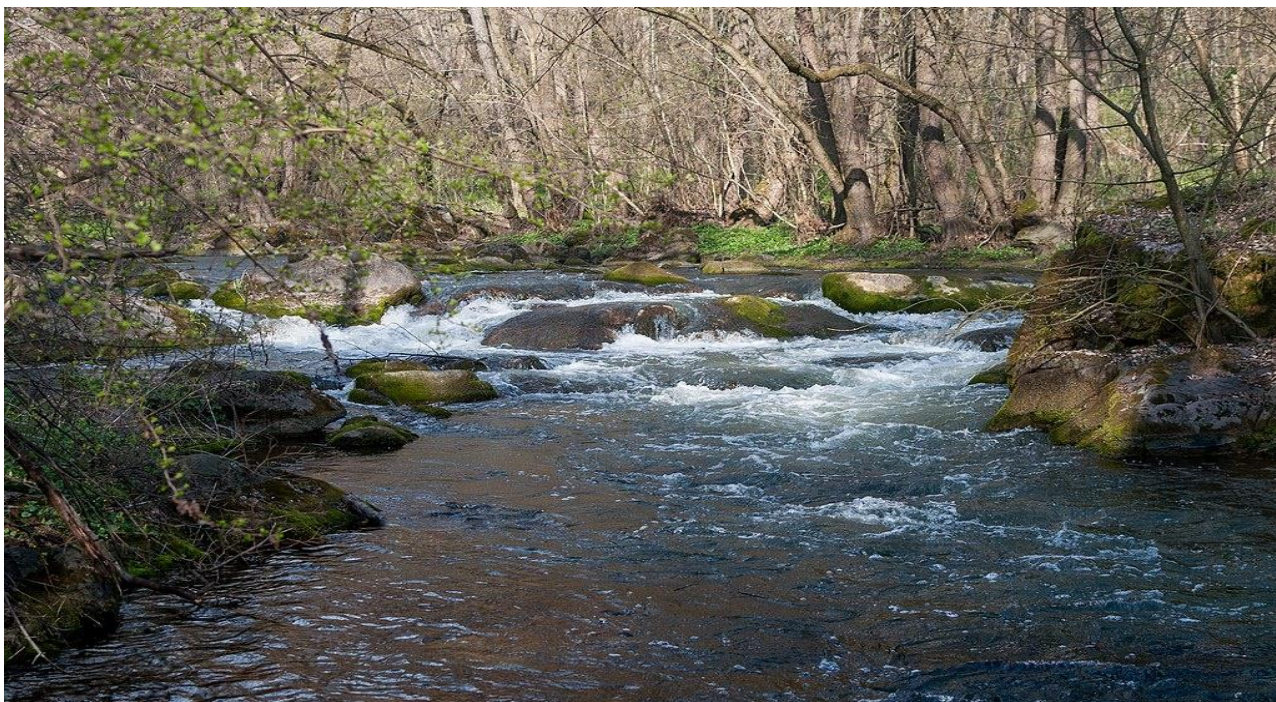
Річка Лядова – річка переважно протікає по території Вінницької області і є лівою притокою Дністра. Довжина 93 км (в т.ч. на території Вінницької області – 88 км), площа басейну 748 км². Бере початок з джерел у заболоченій улоговині біля с. Дашківці Хмельницької області. Долина V-подібна, у верхів'ї ширина її переважно 1-3 км, нижче ширина долини становить 1,5-2 км. Заплава двостороння, завширшки від 30 до 700 м. Річище у верхів'ї слабо розгалужене, подекуди губиться у заболоченій заплаві. Нижче Лядова зарегульована ставками і водосховищами. Ширина річки 5-10 м, найбільша – 22 м, глибина до 1-1,2 м. Похил річки 2,5 м/км. Живлення снігове і дощове. Воду річки використовують для промислового водопостачання, зрошення і рибництва.

Річка Лядова

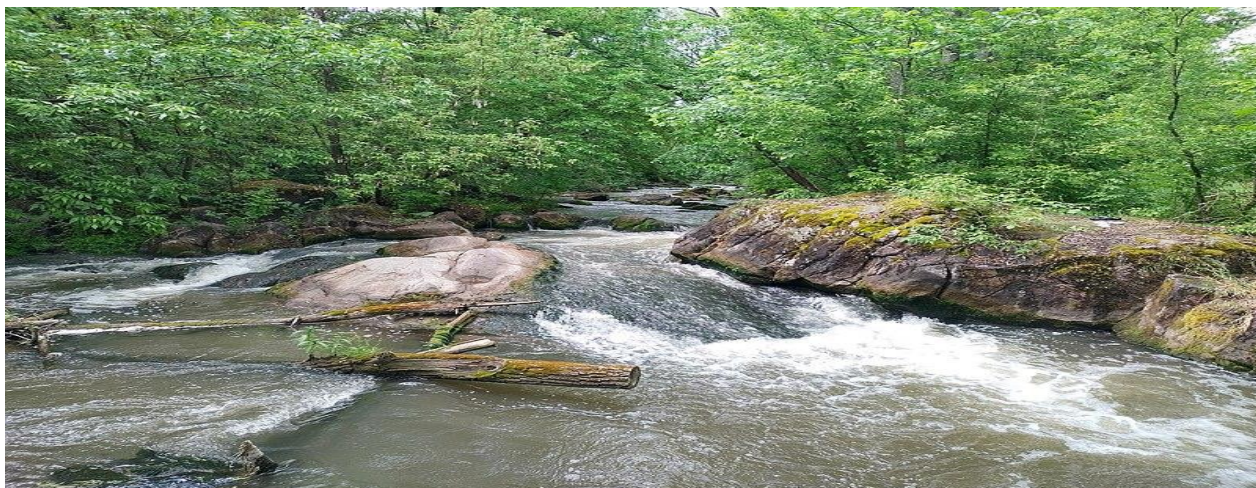
Річка Мурафа – ліва притока Дністра, протікає по території Вінницької області. Довжина 163 км, площа басейну 2410 км². Бере початок з джерел на Подільській височині, поблизу с. Затоки. Долина у верхній течії неявно виражена з пологими схилами; нижче V-подібна, з крутими, розчленованими схилами. Глибина долини у пониззі до 80-120 м, ширина 1-1,5 км. Заплава двостороння, у верхній течії заболочена. Ширина у верхів'ї 50-120 м, у середині і нижній течії – 200-600 м. Річище у верхній частині слабкозвивисте, замулене, нижче кам'янисте, є пороги. Ширина річки 15-20 м (найбільша 58 м), глибина на порожистих ділянках 0,1-0,5 м, на плесах – 1,5-3,5 м. Похил річки 1,67 м/км. На річці споруджено близько 10 малих ГЕС. Воду використовують для водопостачання, зрошення та рибництва.

Річка Мурафа (мурафські перекази)

Річка Русава – річка протікає у Тульчинському та Могилів-Подільському районах області, ліва притока Дністра. Довжина 78 км, площа басейну 991 км². Бере початок біля с. Олександрівка, тече Подільською височиною. Долина V-подібна, ширина від 0,5 до 2,1 км. Схили помірно круті, на окремих ділянках терасовані. Заплава двостороння, пересічна ширина 300 м. Річище звивисте, на окремих ділянках обваловане, ширина його 5-30 м. Похил річки 2,95 м/км. Живлення мішане з переважанням снігового. Споруджено водосховище. Воду річки використовують для господарсько-побутових потреб.

Річка Русава (Русавські шуми)

Басейн Дніпра представлено витокami двох притоків Рось (І порядку) і Гнилоп'ять (ІІ порядку).

Річка Гнилоп'ять. Довжина річки 99 км, площа басейну 1240 км². Долина у верхів'ї заболочена, ширина до 3 км, глибиною 10-30 м. Русло звивисте, шириною 1-2 м. Глибина річки 0,5-1,5 м. Похил річки 1,1 м/км. Живлення річки мішане з переважанням снігового. Використовується для питного і технічного водопостачання, а також як водоприймач осушувальних систем. В межах області довжина річки 28 км, площа водозбору – 452 км².

Річка Гнилоп'ять (заказник Перемога)

Річка Рось – права притока Дніпра. Довжина 346 км, площа басейну 12600 км². Бере початок з джерел поблизу с. Ординці Погребищенської громади в межах Придніпровської височини. Похил річки 0,61 м/км. Живлення мішане. Воду використовують для водопостачання. Русло річки звивисте, в районі м. Погребище річкова долина не широка, частково розорана і використовується під городні культури. Русло дуже мілководне (30-50 см) і занесене змитим ґрунтом. На Рось, нижче Погребища, помітно впливають стоки цього міста. Річка завширшки 2-4 м, має каламутну воду. Рось протікає по території області протяжністю 58 км.

Прогнозні ресурси підземних вод по Вінницькій області 885,5 тис. м³/добу, у т. ч. експлуатаційні запаси, затверджені ДКЗ СРСР, УТКЗ, 147,66 тис. м³/добу.

4.1.2. Водокористування та водовідведення

Станом на 01.01 2024 року централізованим водопостачанням забезпечено усі 18 міст, усі 29 смт та 359 сіл (24,7%).

Динаміка водокористування та водовідведення за 2021-2023 роки

Показники	Одиниця виміру	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Забрано води з природних джерел, усього	млн м ³	94,23	88,061	90,684
у тому числі: поверхневої	млн м ³	78,87	72,802	75,944
підземної	млн м ³	15,35	15,259	14,74
морської	млн м ³	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	62,42	58,40	
Використано свіжої води, усього	млн м ³	73,77	69,227	70,984
у тому числі на потреби: господарсько-питні	млн м ³	25,10	22,229	20,855
виробничі	млн м ³	45,67	44,379	46,813
сільськогосподарські	млн м ³	1,460	0,941	0,934
зрошення	млн м ³	1,457	15,424	2,190
рибогосподарські	млн м ³	24,04	22,35	18,094
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	41,35	45,91	46,42
Втрачено води при транспортуванні	млн м ³	13,522	12,732	12,592
	%	14,349	14,46	13,885
Скинуто зворотних вод, усього	млн м ³	56,669	53,741	52,413

у тому числі: у підземні горизонти	млн м ³	-	-	-
у накопичувачі	млн м ³	1,062	1,021	1,202
на поля фільтрації	млн м ³	2,700	2,896	2,651
у поверхневі водні об'єкти	млн. м ³	52,907	52,256	48,56
не віднесених до водних об'єктів	млн. м ³	3,762	3,917	3,853
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти			*	
усього	млн. м ³	52,91	49,824	48,560
з них: нормативно очищених, усього	млн. м ³	26,45	25,685	25,325
у тому числі: на спорудах біологічного очищення	млн. м ³	26,295	25,63	25,228
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн. м ³	0,044	0,052	0,057
на спорудах механічного очищення	млн. м ³	0,112	0,004	0,039
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн. м ³	25,64	23,619	22,813
забруднених, усього	млн. м ³	0,019	0,52	0,432
у тому числі: недостатньо очищених	млн. м ³	0,795	0,52	0,432
без очищення	млн. м ³	-	-	-
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	млн. м ³	35,0	33,2	31,7

Централізоване водопостачання відсутнє у 1097 селах. Централізованим водовідведенням забезпечено 18 міст (100%), 19 смт (65,5 %) та 5 сіл (0,3%). Централізоване водовідведення було відсутнє у 10 смт (Бродецьке, Літин, Теплик, Брацлав, Шпиків, Чернівці, Сутиски, Дашів, Попелюхи, Трудове) та у 1451 селах.

Загальна кількість централізованих водозаборів в області становила 295, з них поверхневих – 5. Потреба у додатковій потужності водозаборів – 8,5 млн. м³/рік. Загальна чисельність водопровідних насосних станцій – 246 (фактична потужність – 218,4 млн. м³/рік), встановлене насосне обладнання – 560 одиниць.

Загальна протяжність водопровідних мереж становила 3173,1 км, з них ветхих та аварійних – 936,5 км або 29,5 %; протягом року було замінено 28,9 км або 3,1 % від потреби.

Всього по області використано 70,984 млн м³ води, в тому числі на виробничі потреби – 46,813 млн м³ (66%); на питні та санітарно-гігієнічні потреби – 20,855 млн м³ (29%); на зрошення – 2,190 млн м³ (3%); на інші потреби – 1,125 млн м³ (2%).

На комунальне господарство використано 26,305 млн м³ води (37,1%); на промисловість – 14,505 млн м³ (20,4%); на сільське господарство – 27,084 млн м³ (38,2%); на інші галузі – 3,09 млн м³ (4,3%).

4.2. Забруднення поверхневих вод

Середньорічні концентрації забруднюючих речовин у контрольних створах водних об'єктів регіону

Найменування водокористувача-забруднювача	Наявність, потужність (м³/добу), ефективність використання (використання потужності) очисних споруд	2021 рік			2022 рік			2023 рік		
		об'єм скидання зворотних вод, тис. м³	у тому числі об'єм скидання забруднених зворотних вод, тис. м³	кількість забруднюючих речовин, що скидаються разом із зворотними водами,	об'єм скидання зворотних вод, тис. м³	у тому числі об'єм скидання забруднених зворотних вод, тис. м³	кількість забруднюючих речовин, що скидаються разом із зворотними водами,	об'єм скидання зворотних вод, тис. м³	у тому числі об'єм скидання забруднених зворотних вод, тис. м³	кількість забруднюючих речовин, що скидаються разом із зворотними водами,
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
(водний об'єкт)										
ТОВ «Гайсинський молокозавод»	-	43,0	14,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Іллінціводоканал» м. Іллінці	292,0	113,0	113,0	-	116,0	116,0	-	-	-	-
КП «Хмільникводоканал»	3650,0	834,0	2,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Комунсервіс»	73,0	59,0	5,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Ямпільводоканал»	584,0	78,0	67,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Калинівкаводоканал»	3285,0	418,0	3,0	-	-	-	-	-	-	-
ТОВ «Агрона фрукт Україна»	-	14,0	14,0	-	-	-	-	-	-	-
Глуховецьке КПВ та К «Глухівводоканал»	-	5,0	5,0	-	-	-	-	-	-	-
ПП «газводбудсервіс»	18,0	-	-	-	-	-	-	14,0	14,0	-
КВП «Вапнярководоканал»	768,0	56,0	56,0	-	26,0	9,0	-	-	-	-
КП ВМР «ВМТЕ»	-	97,0	97,0	-	-	-	-	-	-	-
ПП «Компанія Версаль»	33,0	31,0	31,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Житлокомунсерв	9,0	3,0	3,0	-	-	-	-	-	-	-

ic-T»										
КП «Тулчинводоканал»	1278,0	454,0	42,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Жмеринкаводоканал»	5840,0	440,0	330,0	-	394,0	394,0	-	408,0	408,0	
КП «Немирівводоканал»	22,0	22,0	22,0	-	-	-	-	-	-	-
КП «Піщанкаводоканал»	55,0	17,0	1,0	-	16,0	1,0	-	16,0	1,0	-
КП «Крижопільводоканал»	400,0	108,0	9,0	-	-	-	-	-	-	-

Поверхневі води Вінницької області забруднені органічними речовинами, переважно сполуками азоту. Внаслідок такого забруднення продовж тривалого часу спостерігалось цвітіння води у річках.

Основні забруднюючі речовини в складі стічних вод

Рік	Обсяг скидів, млн.м ³	БСК повне, тис.т	ХСК, тис.т	Завислі речовини, тис.т	Сухий залишок, тис.т	Сульфати, тис.т	Хлориди, тис.т	Азот амонійний, тис.т	Нітрати, тис.т	Нітриди, тис.т	Нафтопродукти, тонни	СПАР, тонн	Цинк, тонни	Хром (ІІІ), тонн	Фосфати, тонн	Фтор, тонн	Залізо, тонн
2021	31,17	0,26	0,21	0,18	7,02	0,85	2,29	0,14	0,47	0,04	0,59	0,02	0,59	0,02	31,81	0,17	2,45
2022	30,79	0,22	0,15	0,19	6,99	0,97	2,34	0,11	0,50	0,04	0,60	0,78	0,65	0,01	32,15	0,23	3,06
2023	30,82	0,22	0,15	0,19	7,00	0,97	2,34	0,11	0,50	0,04	0,60	0,78	0,65	0,01	32,18	0,23	3,06

4.2.1. Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

Максимальна кількість забруднення потрапляє у природні води з промисловими стічними водами, які мають різний склад та великі об'єми.

Скидання забруднюючих речовин із зворотними водами у поверхневі водні об'єкти

Скидання забруднюючих речовин за регіоном	Обсяг забруднюючих речовин, тис. т		
	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Азот амонійний	0,0565	0,0404	0,0446
БСК 5	0,1596	0,1414	0,1482
Завислі речовини	0,1259	0,1016	0,106
Нітрати	0,4813	0,5085	0,4423
Нітрити	0,0529	0,0349	0,0494
Сульфати	1,7654	1,5373	1,3958
Сухий залишок	11,6851	12,8689	13,4738
Хлориди	3,9108	3,5423	3,675
ХСК	0,4363	0,4442	0,5563
Залізо	0,9567	0,0011669	0,0013069
Нафтопродукти	0,0002751	0,0002951	0,0002803
СПАР	0,0013428	0,0011708	0,00096
Фосфати	0,0376903	0,0317328	0,0323219
Цинк	0	0	0,0000119
Фтор	0	0	0
Алюміній	0,000178	0,0001877	0,0001798

Технічний стан практично всіх каналізаційних очисних споруд потребує їх модернізації або реконструкції та значних капіталовкладень.

Динаміка скиду стічних вод у природні водойми

№	Найменування показника	2022 р.	2023 р.
1	Кількість випусків стічних вод		
	всього	67	69
	господарсько-побутових	21	20
	промислових	46	39
2	Скинуто в поверхневі водойми, млн м³/рік		
	всього	49,824	48,560
	нормативно чистих без очищення	23,619	22,813
	нормативно очищених	25,685	25,325
	недостатньо очищених	0,520	0,423
	неочищених	-	-
2.1	Комунальними підприємствами, млн м³/рік		
	всього	24,638	24,323
	нормативно чистих без очищення	3,770	3,615
	нормативно очищених	20,349	20,285
	недостатньо очищених	0,520	0,423
	неочищених		-

Тенденція до зниження ефективності роботи очисних споруд щорічно посилюється. Неефективна робота з очистки каналізаційних стоків на комунальних підприємствах пов'язана з фізичним зношенням обладнання.

Комунально-побутові стоки характеризуються з одного боку високим вмістом поживних речовин, необхідних рослинам, але з іншого боку – вмістом миючих засобів, фекалій, хвороботворних мікроорганізмів, яєць гельмінтів тощо. Стоки з сільськогосподарських угідь містять мінеральні та органічні добрива.

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів

Найбільшу кількість забруднених зворотних вод у водні об'єкти скидають підприємства комунального господарства.

Основною загальною проблемою майже всіх очисних споруд таких господарств залишається наднормативне забруднення стічних вод, що скидаються у поверхневі водойми азотом амонійним та органічними речовинами. Це пов'язано із технологічною застарілістю та зношеністю обладнання очисних споруд.

Водокористування підприємств комунального господарства

Показники	КП «Вінниця–облводоканал»		КП «Водоканал м. Могилів–Под.		ДП «Хмільник–водоканал»		КП «Тулчин–водоканал»	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
Водопровідні мережі, км								
всього	630,4	631,47	101	101	100,9	101,4	84	98,6
ветхі та аварійні	169,6	172,7	30	25	34,3	37,9	15,5	17
замінено	1,0	1,0	6,5	8,7	3,5	0,5	–	–
Обсяги стоків, млн. м3/рік (водовідведення)								
відведено	24,20	23,98	0,58	0,54	0,68	0,55	0,4	0,4
очищено	24,20	23,98	0,58	0,54	0,68	0,55	0,4	0,4
біологічно очищ.	24,20	23,98	0,58	0,54	0,68	0,55	0,4	0,4
доочищено	–	–	–	–	–	–	–	–
Каналізаційні мережі, км								
всього	548,20	551,01	40,4	40,4	43,8	44,2	56,5	56,7
ветхі та аварійні	90,6	97,6	13	15	15,8	15,8	6,4	5,4
замінено	1,0	1,0	0,3	0,5	0,1	0,1	0,8	–
Водопостачання, млн. м3/рік (обсяги водокористування)								
піднято	33,54	31,94	1,1	1,0	1,18	0,96	0,90	0,90
очищено	33,51	31,89	0,85	0,74	1,18	0,96	–	–
подано	29,77	28,36	0,85	0,80	1,01	0,82	0,50	0,50
реалізовано	19,51	18,29	0,78	0,73	0,68	0,55	0,50	0,50
втрати	9,48	9,33	0,25	0,21	0,50	0,41	0,40	0,40

Останні роки спостерігається тенденція до зменшення обсягів стічної води, що надходить на ОСК, проте рівень їх забруднення значно збільшується, адже воно розбавлене меншою кількістю води. Аналогічна тенденція зберігається і по кількості промивної води, використаної в технології очистки питної води.

Таким чином, щороку зростає навантаження на очисні споруди.

Якість стічних вод, які скидаються системами централізованого водовідведення

№	Назва підприємства ВКГ	Показники	Значення показника		Встановлені ГДС перераховані у т/рік
			до очистки	після очистки	
1	КП «Гайсинводоканал» м. Гайсин	Азот амонійний, т		0,4	1,115643
		БСК 5,т		2,8	9,23703
		Завислі речовини, т		3,2	9,29703
		Залізо, т		45,4	0,13032
		Мідь, кг		0	-
		Нафтопродукти,кг		5,2	0,0174
		Нікель,кг		0	-
		Нітрати,т		4,5	13,016
		Нітрити, т		0,3	0,78192
		СПАР,кг		2,6	0,0087
		Сульфати, т		13,6	39,45221
		Фосфати, кг		497,7	1,43352
		Фтор, кг		0	-
		Хлориди, т		18,6	53,427
		Хром загальний,кг		0	-
		ХСК,т		121,1	50,0
		Цинк, кг		0	-
		Сухий залишок, т		168,5	484,686144
2	КП «Вінницяоблводоканал» м. Вінниця	Азот амонійний, т		35,2	123,735
		БСК 5,т		44,9	745,632
		Завислі речовини, т		0	825,76
		Залізо, т		271,9	6,799
		Мідь, кг		0	50,021
		Нафтопродукти,кг		0	3,105
		Нікель,кг		0	6,313
		Нітрати,т		252,2	2255,759
		Нітрити, т		45,9	161,679
		СПАР,кг		0	1,360
		Сульфати, т		716,5	26198,827
		Фосфати, кг		15381,6	172,708
		Фтор, кг		0	-
		Хлориди, т		2075,3	18339,178
		Хром загальний,кг		0	24,282
		ХСК,т		0	4000,117
		Цинк, кг		11,9	50,021
		Мінералізація води , т		7267,1	52397,653
3	КП «Іллінціводоканал» м. Іллінці	Азот амонійний, т		0,2	0,528228
		БСК 5,т		1,5	3,961
		Завислі речовини, т		1,5	3,961

		Залізо, т	11	0,032
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	7,8	0,019272
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	0,8	3,016
		Нітрити, т	0,2	0,3
		СПАР,кг	11,8	0,035
		Сульфати, т	6,5	14,1
		Фосфати, кг	184,7	0,924
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	24,4	77,515
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	7,5	21,126
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	97,4	229,5
4	Могилів-Подільське МКП «Водоканал» м. Могилів-Подільський	Азот амонійний, т	0,4	1,26512
		БСК 5,т	8,9	26,36
		Завислі речовини, т	9,1	26,36
		Залізо, т	50	0,15
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	15,6	0,053
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	6	18,34423
		Нітрити, т	0	0,130025
		АПАР ,кг	10	0,03
		Сульфати, т	56,6	161,654
		Фосфати, кг	300	0,914
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	129,1	402,132
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	44,3	140,6
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	592,6	1722,0
5	КП «Погребищекомунсервіс » м. Погребище	Азот амонійний, т	0,2	0,2117
		БСК 5,т	0,1	0,3285
		Завислі речовини, т	0,3	2,7375
		Залізо, т	3,7	0,02701
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	2	0,01971
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	0,5	4,6501
		Нітрити, т	0	0,292
		СПАР,кг	0	-
		Сульфати, т	1	7,84385
		Фосфати, кг	43,6	0,3431
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	1	10,6799
		Хром загальний,кг	0	-

		ХСК,т	0,7	3,285
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	7,8	72,2408
6	КП «Хмільникводоканал» м. Хмільник	Азот амонійний, т	1,4	8,331
		БСК 5,т	4,6	49,988
		Завислі речовини, т	0	49,988
		Залізо, т	32,3	1,000
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	0	0,167
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	20	229,946
		Нітрити, т	0,2	3,299
		АПАР ,кг	0	0,093
		Сульфати, т	29	333,256
		Фосфати, кг	2897,8	16,663
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	153,7	999,767
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	0	266,604
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	323,3	3332,555
7	КП «Ямпільводоканал» м. Ямпіль	Азот амонійний, т	0,1	1,46
		БСК 5,т	1	9,344
		Завислі речовини, т	0,9	9,928
		Залізо, т	4	0,036
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	0,2	0,031
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	0,6	9,577
		Нітрити, т	0,1	0,724
		АПАР ,кг	0,8	0,0876
		Сульфати, т	7,9	79,774
		Фосфати, кг	93,7	0,817
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	10,9	122,93
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	5,1	46,72
		Цинк, кг	0	-
8	КП «Калинівкаводоканал» м. Калинівка	Сухий залишок, т	0	484,72
		Азот амонійний, т	0,3	0,634
		БСК 5,т	3,8	9,501
		Завислі речовини, т	4,8	9,501
		Залізо, т	32,5	0,063
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	1,9	0,032
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	1,3	21,346

		Нітрити, т	0	0,165
		АПАР ,кг	0	0,00634
		Сульфати, т	14,6	31,671
		Фосфати, кг	596,8	1,077
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	41	98,18
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	10,2	50,674
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	187,2	387,652
9	КП «Тульчинводоканал» м. Тульчин	Азот амонійний, т	0,9	1,8
		БСК 5,т	5,6	13,45
		Завислі речовини, т	6,3	13,45
		Залізо, т	85,5	0,152
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	7,7	0,018
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	2	5,531
		Нітрити, т	0,2	0,475
		СПАР,кг	4,3	0,009
		Сульфати, т	21,6	50,496
		Фосфати, кг	726,9	2,017
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	47,8	134,95
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	29,5	71,715
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	273	589,0
10	КП «Тростянецьводоканал» смт Тростянець	Азот амонійний, т	0	0,0438
		БСК 5,т	0,5	0,657
		Завислі речовини, т	0,5	0,657
		Залізо, т	2,5	0,00438
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	1,7	0,00219
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	1,1	1,752
		Нітрити, т	0	0,003504
		АПАР,кг	0,8	0,001095
		Сульфати, т	3,1	3,8368
		Фосфати, кг	74,8	0,09373
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	3,8	4,6603
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	1,6	2,19
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	22,9	28,908
11	КП «Жмеринкаводоканал»	Азот амонійний, т	1,4	1,920
		БСК 5,т	5,8	14,397

	м. Жмеринка	Завислі речовини, т	6	14,397
		Залізо, т	81,6	0,230353
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	8,2	0,02628
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	6,1	25,435
		Нітроти, т	0	0,0960
		АПАР ,кг	8,2	0,027834
		Сульфати, т	13,6	32,757507
		Фосфати, кг	163,1	0,106
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	32,5	77,743651
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	30,7	76,784
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	254	602,753
12	КП «Немирівводоканал» м. Немирів	Азот амонійний, т	0	0,0438
		БСК 5,т	0,1	0,12264
		Завислі речовини, т	0,5	0,5475
		Залізо, т	0	-
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	4,5	0,006132
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	0,5	0,925275
		Нітроти, т	0	0,061977
		СПАР,кг	0	-
		Сульфати, т	1,2	1,90311
		Фосфати, кг	76,6	0,07227
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	1,8	1,877925
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	0,6	0,657
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	16,7	16,7535
13	КП «Піщанка- водоканал» сmt Піщанка	Азот амонійний, т	0	0,050
		БСК 5,т	0,2	0,156
		Завислі речовини, т	0,2	0,993
		Залізо, т	0	0,005
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	0,6	0,002
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	0,2	0,915
		Нітроти, т	0	0,005
		СПАР,кг	0	-
		Сульфати, т	0,8	2,445
		Фосфати, кг	59,5	0,010
		Фтор, кг	0	-

		Хлориди, т	2,4	5,227
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	1,2	1,308
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	13	36,319
14	КП «Крижопільводоканал» сmt Крижопіль	Азот амонійний, т	0,3	0,291708
		БСК 5,т	2	2,19
		Завислі речовини, т	2,1	2,19
		Залізо, т	0	-
		Мідь, кг	0	-
		Нафтопродукти,кг	5,8	0,005256
		Нікель,кг	0	-
		Нітрати,т	2,1	1,752
		Нітрити, т	0	0,0219
		СПАР,кг	11,6	0,06
		Сульфати, т	7,1	7,313286
		Фосфати, кг	0,4	0,38106
		Фтор, кг	0	-
		Хлориди, т	14,3	15,347870
		Хром загальний,кг	0	-
		ХСК,т	10,4	11,680234
		Цинк, кг	0	-
		Сухий залишок, т	82,4	81,031752

Крім того, ряд міст та селищ взагалі не мають очисних споруд, скидаючи нечистоти на поля фільтрації чи відстійники, які не забезпечують необхідної якісної очистки.

4.2.3. Транскордонне забруднення поверхневих вод

Транскордонним водним об'єктом Вінницької області є р.Дністер (кордон з Республікою Молдова).

Очисні споруди каналізації м.Сороки (рік початку експлуатації -1980), що розташовані на землях Цекинівської сільської ради, є однією з найгостріших транскордоннихзагрозтехногенно-екологічного характеру на території області. Очисні споруди каналізації не працюють з 10 лютого 2002р. За цей час технологічне устаткування та обладнання споруд повністю вийшло з ладу, фактично споруди відновленню не підлягають.

Потенційну небезпеку для р.Дністер також становить мулове господарство очисних споруд каналізації, яке розташоване у його 100-метровій прибережній захисній смузі (лівий берег). За час роботи очисних споруд каналізації мул з мулових майданчиків не вивозився. Аналізи осаду мулових майданчиків виявили підвищений вміст важких металів та інших токсичних речовин. Розміщення даних відходів у прибережній захисній смузі, яка є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності, суперечить вимогам п.6 ст.89 Водного кодексу України. Даний об'єкт становить реальну загрозу для транскордонного об'єкту р.Дністер. Якість води у

р.Дністер у створі, що контролює вплив скиду стічних вод Цекинівських очисних споруд, в цілому відповідає нормативам.

Неочищені стоки та вплив мулового господарства можуть значно погіршити якість води у водозаборах, розташованих нижче Вінницької області, в тому числі міста Одеса.

Щодо виконання низки двосторонніх україно-молдовських домовленостей з цього приводу, то з боку молдовської сторони практично всі вони залишаються не реалізованими.

4.3.Стан поверхневих вод

Більшість масивів поверхневих вод регіону, що забезпечують потреби населення у воді, є небезпечними. Проблема забруднення водойм набула критичного характеру. Значна частина промислових і господарсько-побутових відходів, які надходять у водойми, не очищуються та не відповідають встановленим санітарним вимогам. Найчастіше в пробах питної води виявляються відхилення за органолептичними показниками та гранично допустимими концентрації хімічних речовин.

Джерела впливу на стан поверхневих вод:

На якісний стан поверхневих вод впливає недостатня кількість опадів та сезонне зростання температури у літній період, яке спричиняє масове цвітіння води, зниження до критичних значень розчиненого кисню та зростання органічного забруднення.

Більш суттєвим є антропогенний вплив: зарегульованість річок, велика кількість водойм, які змінюють швидкість течії річки, створюють застійні зони, в яких накопичуються мул та донні відкладення з забруднюючими речовинами. Підприємства з застарілими очисними спорудами забруднюють річки тонами лімітованих забруднюючих речовин. Антропогенне навантаження збільшується від точкових джерел забруднення підприємств-водокористувачів і дифузних джерел (поверхневого стоку).

Внаслідок діяльності агропромислового комплексу поверхневі води забруднюються мінеральними добривами, гербіцидами, пестицидами, інсектицидами.

4.3.1.Екологічний стан та потенціал масивів поверхневих вод

На 44 річках, притоках Південного Бугу, Дністра, Дніпра якість вод контролюється у місцях 95 встановлених створів контрольних спостережень. Якість води річок області впродовж останніх 5-ти років залишається стабільною, без суттєвих змін і в цілому задовільною.

Оцінка якості води окремих ділянок річок Вінницької області

Назва водного об'єкта	Кількість державних моніторингових створів спостереження, од.		Відібрано та проаналізовано проб води, од.	Кількість показників, од.	Кількість випадків та назва речовин з перевищенням ГДК, од.
	усього	у тому числі з перевищенням ГДК			
1	2	3	4	5	6
р. П. Буг	16	16	58	41	58 (запах, кольоровість, БСК – 5, БСК -20, розчинений кисень, ЛКП, рН, загальна жорсткість)
р. Дністер	3	3	5	36	5 (кольоровість, БСК – 5, ЛКП, рН)
р. Рось	5	5	20	29	20 (запах, кольоровість, загальна жорсткість, ЛКП, аміак)
р. Роська	5	5	19	29	19(запах, кольоровість, загальна жорсткість, ЛКП)

Вміст більшості забруднюючих речовин не перевищує ГДК для водойм господарсько-побутового призначення.

Класи та категорії якості поверхневих вод суші за екологічною класифікацією

Клас якості вод	I		II		III		IV	V
Категорія якості вод	I		2	3	4	5	6	7
Назва класів і категорій якості вод за їх станом	Відмінні	Добрі		Задовільні			Погані	Дуже погані
	Відмінні	Дуже добрі	Добрі	Задовільні	Посередні		Погані	Дуже погані
Назва класів і категорій якості вод за ступенем їх чистоти (забрудненості)	Дуже чисті	Чисті		Забруднені			Брудні	Дуже брудні
	Дуже чисті	Чисті	Досить чисті	Слабо забруднені	Помірно забруднені		Брудні	Дуже брудні

Вода річок Вінницької області забруднена переважно органічними сполуками. Перевищення спостерігається протягом усього року, що свідчить про забруднення вод саме побутовими стоками.

4.3.2. Хімічний стан масивів поверхневих вод

Згідно Порядку здійснення державного моніторингу вод у 2023 році проводився операційний моніторинг для масивів поверхневих вод, забір води для задоволення питних та господарсько-побутових потреб населення та діагнос-

тичний моніторинг де існують ризики недосягнення «доброго екологічного стану»

Басейнова лабораторія моніторингу вод та ґрунтів БУВР Південного Бугу здійснює гідрохімічний контроль за станом питних водозаборів Вінниччини.

Постійні створи операційного моніторингу поверхневих вод :

*4 питні водозабори міст Хмільника, Калинівки, Вінниці та Ладизжин
щомісячно*

№ п/п	Код масиву поверхневих вод	Назва вод- ного об'єкта	Довгота	Широта	Розташування
1	UA_M5.4_0011	р.Південний Буг	27°54'47"E	49°33'23"N	652км м. Хмільник – пит- ний водозабір(вище міста)
2	UA_M5.4_0013	р.Південний Буг	28°22'57"E	49°25'16"N	607км.м. Калинівка- питний водозабір с. Гу- щинці
3	UA_M5.4_0013	р.Південний Буг	28°28'17"E	49°16'23"N	582км м.Вінниця, - пит- ний водозабір (вище міста) Сабарівське водос- ховище
4	UA_M5.4_0019	р.Південний Буг	29°5'21"E	48°44'20"N	413км м. Ладизжин, пит- ний водозабір Ладизжинське водосхови- ще,с.Маньківка

У звітному періоді згідно наказу БУВР річки Південний Буг від 31.01.2023р. №8-ОС) відібрано 48 проб поверхневої води, виконано 1148 гідрохімічних вимірювання та зафіксовано 87 перевищень ГДК

Інструментально-лабораторний контроль якості поверхневих вод у 2023 році

Назва во- дного об'єкта	Кількість контрольних створів, у яких здійс- нювались вимірювання, од.		Відібрано та проаналізовано проб води, од.	Кількість показників, од.	Кількість випа- дків та назва речовин з пере- вищенням ГДК, од.
	усього	у тому числі з перевищенням ГДК			
1	2	3	4	5	6

Річка Південний Буг	4	4	48	23	<p style="text-align: right;">87</p> <p>(рН – 7; розчинений кисень – 4; ХСК – 28; БСКп – 28; лужність – 2; залізо загальне – 5; магній – 2; жорсткість – 8.)</p>
---------------------	---	---	----	----	--

Якість поверхневих вод басейну річки Південний Буг на території Вінницької області по більшості показників знаходиться значно нижче ГДК (гранично-допустимих концентрацій) та ОДР (орієнтовно допустимих рівнів) для водойм госпитного водокористування.

Вода у річці Південний Буг забруднена органічними сполуками. Високі показники ХСК та БСКп пояснюються впливом забруднюючих речовин, які потрапляють у водні об'єкти зі стічними водами підприємств та органічними сполуками природного походження.

Має місце перевищення ГДК по наступних показниках:

- Біохімічне споживання кисню (БСКп) середні значення знаходились в межах 6,5-7,7 при нормі ГДК = 6,0 мгО₂/дм³ зафіксовано перевищень в 28 пробах.

- Хімічне споживання кисню (ХСК) середні значення знаходились в межах 30,8-35,9 при нормі ГДК= 30,0мгО₂/дм³ зафіксовано перевищень у 28 пробах.

Середні значення показників амонію сольового, нітритів та нітратів знаходились значно нижче рівня токсичної дії. Концентрація амонію сольового в межах 0,5-0,7 мг/дм³ (при нормі 2,0 мг/дм³) нітрити в межах 0,1 мг/дм³-0,12 мг/дм³ (при нормі 3,3 мг/дм³), нітрати знаходились в межах 1,3 мг/дм³-1,6 мг/дм³ (при нормі 45,00 мг/дм³) наявність сполук свідчить про процеси біологічного окислення органічних сполук, які інтенсивно протікають у воді

Підвищення водневого показника (рН) за максимальним значенням становили 8,6-8,8 од.рН (при нормі 6,5-8,5 од. рН), що підтверджується підвищенням середньорічної температури, зміною кліматичних умов, впливом органічних сполук природного походження.

Незначне перевищення жорсткості у воді протягом року максимальні значення становили 7,5 мг-екв/дм³ - 8,6 мг-екв/дм³ (при нормі 7,0 мг-екв/дм³) пояснюється сезонним коливанням та пониженням температури води в річці Південний Буг.

Разові підвищення концентрації заліза загального становили 0,5 мг/дм³ -1,0 мг/дм³ (при нормі 0,3 мг/дм³), спостерігались у холодний період з пониженням температурних режимів.

Кисневий режим річки Південний Буг на території Вінницької області переважно задовільний, вміст розчиненого кисню 4,6-14,5 мгО₂/дм³, при нормі не менше 4,0 мгО₂/дм³, і лише в 4 пробах, вміст розчиненого кисню був ниж-

чим норми і становив 2,5-3,4 мгО₂/дм³, цей факт можна пояснити високою температурою, розмноженням і цвітінням водоростей, які в процесі своєї життєдіяльності споживають кисень.

Концентрація сульфатів та фосфатів протягом року знаходилась в нормі. Мінералізація води оптимальна, середні значення сухого залишку знаходились у межах 473,9-492,8 мг/дм³ при нормі 1000,0 мг/дм³

Середньорічні концентрації забруднюючих речовин у контрольних створах водних об'єктів регіону у 2023 році (мг/дм³)

Місце спостереження за якістю води	Показники складу та властивостей												
	Завислі речовини	БСК _п	Сухий залишок	Сульфати	Хлориди	Амоній сольовий	Нітрати	Нафтопродукти	ХСК	Розчинений кисень	Фосфати	Залізо	Нітри
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	-	6,0	1000,0	500,0	350,0	2,0	45,0	0,30	30,0	≥4,0	3,5	0,30	3,3
Питний водозабір м.Хмільник	8,9 2	7,67	490,42	33,25	40,75	0,5 3	1,5 2	0,117	35,68	7,31	0,49	0,1 9	0,106
Питний водозабір м.Калинівка	9,2 5	6,62	479,58	34,11	41,45	0,7 2	1,3 3	0,108	30,73	6,46	0,58	0,2 4	0,115
Питний водозабір м. Вінниця	9,3 3	7,41	492,75	36,10	39,97	0,5 3	1,2 9	0,120	35,93	7,02	0,58	0,2 2	0,108
Питний водозабір м.Ладижин	6,5 8	6,53	473,92	34,87	43,67	0,5 0	1,5 6	0,104	30,76	7,29	0,45	0,1 6	0,097

Згідно доручення Держводагентства України в 2023році Басейновою лабораторією моніторингу вод та ґрунтів здійснювався відбір проб води з 11 масивів поверхневих вод у Вінницькій області для проведення діагностичного моніторингу, встановлення оцінки ризиків та тенденцій змін концентрацій забруднюючих речовин.

№	Код масиву поверхневих вод	Назва водного об'єкта	Довгота	Широта	Розташування
1	UA_M5.4_0011	р.Південний Буг	27°54'47"E	49°33'23"N	652км ,м.Хмільник, питний в/р, вище міста
2	UA_M5.4_0013	р.Південний Буг	28°22'57"E	49°25'16"N	607км,Нижче с.Гущинці, питний в/з, м.Калинівка
3	UA_M5.4_0013	р.Південний Буг	28°28'17"E	49°16'23"N	582км, Сабарівське вдсх, питний в/з. м.Вінниця
4	UA_M5.4_0019	р.Південний Буг	29°5'21"E	48°44'20"N	413км, с.Маньківка, вище села, питний в/з. м.Ладижин
5	UA_M5.4_0014	р.Південний	28°26'36,3"E	49°11'26,5"N	570км від гирла 500м нижче скиду ВОКВП

		Буг			ВКП «Вінницьководоканал» смт Сабарів
6	UA_M5.4_0021	р.Південний Буг	28°26'36,3"E	49°11'26,5"N	393 км, скид м.Ладижин ТОВ "Вінницька птахо-фабрика"
7	UA_M5.4_0143	р.Десна	28°50'58,1"E	49°31'15,1"N	с.Самгородок Козятинський р-н, Вінницької обл., Гідрологічний заказник місцевого значення «Опустя»
8	UA_M5.4_0181	Р.Жердь	28°31'49,44"E	49°26'47,76"N	16км, м.Калинівка
9	UA_M5.4_0206	р.Рів	28°15'15,48"E	49°6'40,68"N	у межах с.Демидівка
10	UA_M5.4_0221	р.Баран	28°10'34,3"E	49°02'01,6"N	17км, м.Жмеринка
11	UA_M5.4_0258	р.Сільниця	28°54'27"E	49°40'30"N	33км скид, м.Тульчин Тульчинського р-ну КП "Тульчинводоканал"

У 2023 році відібрано 132 проби у яких здійснювалось вимірювання хімічних (пріоритетних та басейнових специфічних) показників. Відібрані проби відправлялись в лабораторію моніторингу вод Західного регіону (м. Івано-Франківськ). Дана лабораторія атестована і проводить дослідження на вміст 61 пріоритетних забруднюючих речовин.

За результатами вимірювань у рамках дослідження небезпечних забруднюючих та басейнових специфічних речовин виявлено вміст важких металів (кадмій, нікель, цинк, хром, алюміній), поліароматичні вуглеводні, галогеновані вуглеводні. Виявлені показники не перевищують екологічних нормативів якості для пріоритетних речовин (ЕНЯмах), визначених наказом Міністерством довкілля від 17.01.2023р №27.

В цілому значення показників якості в басейні річки Південний Буг майже не відрізняються від минулорічних та знаходяться на задовільному рівні що підтверджуються сезонними коливаннями гідрологічного та гідрохімічного режиму.

4.3.3. Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Мікробіологічна оцінка якості води є важливим аспектом, особливо з огляду на епідемічну ситуацію. Головна мета такої оцінки полягає в виявленні та контролі мікроорганізмів, які можуть викликати захворювання у людей. Мікробіологічна оцінка води проводиться шляхом збирання проб води з різних джерел, як підземних так і поверхневих, вода у яких становить більшу небезпеку з огляду на епідемічну ситуацію. Регулярний моніторинг і оцінка мікробіологічної якості води допомагає попереджати поширення захворювань та забезпечувати безпеку громадян.

Лабораторний контроль якості води відкритих водойм проводиться у 18

постійних створах нагляду водойм I категорії та в 125 створах водойм II категорії.

Санітарний нагляд за станом поверхневих водойм

№	Найменування показника	2020 р.	2021 р.
1	Кількість постійних створів спостереження за водоймами I категорії	4	4
2	Проби з водойм I-ї категорії , які не відповідали нормативам за:		
	<i>за санітарно-хімічними показниками</i>	8	1
	<i>за мікробіологічними показниками</i>	1	1
3	Кількість постійних створів спостереження за водоймами II категорії	9	9
4	Проби з водойм II-ї категорії , які не відповідали нормативам за:		
	<i>за санітарно-хімічними показниками</i>	13	5
	<i>за мікробіологічними показниками</i>	26	12

По водоймах I-ї категорії протягом 2021 року досліджено на санітарно-хімічні показники 169 проб, із них не відповідають санітарним нормам 15 (8,8%); по мікробіологічних – 172 проб, не відповідаючих – 16(9,3%).

По водоймах II-ї категорії на санітарно-хімічні показники досліджено 775 проб, не відповідаючих – 80 (10,3%); по мікробіологічних показниках досліджено 1381 проби, не відповідаючих – 74(5,36%).

Якість води джерел питного водопостачання

№	Найменування показника	2020 р.			2021 р.		
		Всього відібрано проб	Проб з відхиленнями	% до загальної кількості	Всього відібрано проб	Проб з відхиленнями	% до загальної кількості
1	Проби води з усіх джерел централізованого водопостачання, які не відповідали нормативам за:						
	<i>санітарно-хімічними показниками</i>	1227	161	13,1	1037	154	14,9
	<i>бактеріологічними показниками</i>	1129	116	10,3	879	112	12,7
2	Проби води з підземних джерел централізованого водопостачання, які не відповідали нормативам за:						
	<i>санітарно-хімічними показниками</i>	887	148	16,7	982	139	14,2
	<i>бактеріологічними показниками</i>	332	89	26,8	839	94	11,2
3	Проби води з джерел децентралізованого водопостачання, які не відповідали нормативам за:						
	<i>санітарно-хімічними показниками</i>	3297	1457	44,2	3379	1487	44,0
	<i>бактеріологічними показниками</i>	2458	965	39,3	2565	1134	44,2

Якість питної води за показниками

№	Найменування показника	2020 р.			2021 р.		
		Всього відібрано проб	Проб з відхиленнями	% до загальної кількості	Всього відібрано проб	Проб з відхиленнями	% до загальної кількості
1	Проби води з систем централізованого водопостачання , які не відповідали нормативам за:						
	<i>санітарно-хімічними показниками</i>	4857	669	13,8	4848	728	15,0
	<i>бактеріологічними показниками</i>	6168	772	12,5	6255	713	11,4
2	Проби води з водопровідних мереж , які не відповідали нормативам за:						
	<i>санітарно-хімічними показниками</i>	3630	508	14,0	3811	574	15,1
	<i>бактеріологічними показниками</i>	5039	656	13,0	5376	601	11,2
3	Проби води із сільських систем водопостачання , які не відповідали нормативам за:						
	<i>санітарно-хімічними показниками</i>	1058	141	13,3	947	101	10,7
	<i>бактеріологічними показниками</i>	1257	238	18,9	1290	208	16,1

В останні роки показники невідповідаючих гігієнічним вимогам проб по мікробіологічних показниках постійно зростають. Причиною значної кількості виявлених проб з перевищенням забрудненням стає недостатня кількість опадів на фоні занадто високих температур. Щорічно виявляються небезпечні для здоров'я людей гельмінти, як у воді першої категорії, так і у воді другої категорії. В 2023 році гельмінти виявлені в 17 пробах води II категорії, в 2022 – 9 пробах.

У місцях масового відпочинку людей спостерігався перевищення нормативів за вмістом лактозо-позитивних кишкових паличок.

Проблемних залишається питання санітарно – технічного стану і якості питної води громадських колодязів, яких в області нараховується 7949. Питома вага проб води, що не відповідають санітарним нормам, складає по хімпказникам – 20,2 %, по бакпоказниках – 16,0 %. Показники бакзабрудненості водопровідної води сільських водопроводів складають 7,7 %, відомчих – 4,3 %, в той час, як комунальних – 6,4 %.

Якість води за санітарно-бактеріологічними показниками суттєво впливає на захворюваність гепатитом А, холерою, черевним тифом, гострими кишковими інфекціями, в т.ч. дизентерією та ін. Серед інфекцій, збудники яких передаються водним шляхом, провідне місце належить гепатиту А.

Що стосується її хімічних компонентів, то лише деякі з них можуть привести до гострих захворювань. Проблеми в основному виникають при хронічному надходженні до організму речовин з кумулятивною токсичною дією, наприклад, важких металів або канцерогенних сполук. Високий ступінь мінералізації питної води дає певний внесок в захворюваність хворобами травної системи, в т.ч. гастритами, жовчнокам'яною, а також сечокам'яною хворобами.

4.3.4. Радіаційний стан поверхневих вод

Згідно Програми державного моніторингу довкілля басейнова лабораторія моніторингу вод і ґрунтів Басейнового управління водних ресурсів річки Південний Буг в 2023 році радіологічних досліджень не проводила.

4.4. Екологічний стан Азовського та Чорного морів

4.5. Державна політика та заходи щодо поліпшення стану водних об'єктів

В області затверджено регіональну програму «Питна вода» на 2021-2025 роки. Програмою заплановано ряд заходів – будівництво мереж водопостачання, так і водовідведення, нові свердловини та каптажні колодязі, будівництво та реконструкція гідротехнічних споруд та інші. У Програмі передбачені дослідження стану водних ресурсів області. Це дасть змогу комплексно підійти до розв'язання проблеми, адже одним з викликів є зміна клімату і як наслідок збільшення кількості маловодних районів.

Програмою пріоритети використання водних ресурсів пропонується визначати в такій послідовності:

задоволення потреб населення в питній воді й водозабезпеченості населених пунктів;

водозабезпечення сільського господарства, насамперед тваринництва, а також зрошувального землеробства, кормовиробництва й овочівництва;

водозабезпечення промисловості, енергетики й транспорту, раціональне й економне використання водних ресурсів, особливо у безводних і маловодних регіонах.

Загальне фінансування Програми на 2021-2025 роки матиме обсяг 345 млн грн. Зокрема, з обласного бюджету спрямують 50 млн грн. Загалом, серед джерел фінансування: державний бюджет, обласний бюджет, кошти місцевих бюджетів та кошти з небюджетних джерел.

На кожен орендовану водойму в області розроблено режим роботи, що передбачає дотримання екологічно обґрунтований обсяг використання води.

У відповідності до статті 132 Водного кодексу України, Постанови Кабінету Міністрів України 18.06.2017 р. № 336 «Про затвердження Порядку розроблення плану управління річковим басейном» і Наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 27.11.2020 р. № 313 «Про затвердження планів-графіків процесу розроблення проектів планів управління річковими басейнами», Басейновими управліннями розроблялися Плани управління в яких визначено повний перелік програм та заходів для відповідних річкових басейнів, їх зміст та проблеми, які передбачено розв'язати.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

Збереження природи, вирішення екологічних проблем розвитку сільсько-го господарства, лісівництва, транспорту, промисловості, туризму тощо, які безпосередньо впливають на стан і збереження природної спадщини вимагають дотримання оптимального балансу між територіями які інтенсивно використовуються і такими, щодо яких запроваджуються спеціальні режими охорони та відтворення.

Для комплексного вирішення питань збереження ландшафтного та біологічного різноманіття рішенням 9 сесії 4 скликання від 22 жовтня 2003 року № 429 затверджено "Регіональну програму екологічної мережі Вінницької області", відповідно до якої сформована екологічна мережа регіону, що включає 3 національних природних ядра та 38 регіональних центрів біорізноманіття.

Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га

Категорії землекористування	2019	2020	2021	2022	2023
Землі природного призначення	6614,20	6614,20	6614,20	6614,20	6614,20
Сіножаті та пасовища	84563,31	84563,31	84563,31	84563,31	84563,31
Землі водного господарства (рибні ставки)	7434,77	7434,77	7434,77	7434,77	7434,77
Землі водного фонду	100424,51	100424,51	100424,51	100424,51	100424,51
у т.ч. площа рибних ставків	5753,98	5753,98	5753,98	5753,98	5753,98
Землі оздоровчого призначення	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Землі рекреаційного призначення	17,10	17,10	17,10	17,10	17,10
Землі історико-культурного призначення	2077,16	2077,16	2077,16	2077,16	2077,16
Ліси	25974,75	25974,75	25974,75	25974,75	25974,75

Положення щодо схем формування екомережі інтегрується до програм економічного та соціального розвитку територіальних громад області.

5.1.1. Загальна характеристика

Сучасний стан біологічного різноманіття Вінницької області визначається сукупністю природних та антропогенних чинників. Вінницька область – стародавній східноподільський лісостеповий край на південному заході країни. Більша частина області приурочена до східних відрогів Волино-Подільської височини, значно менша частина території розташована на західних околицях Придніпровської височини. Рельєф Вінниччини досить однорідний: її територія – це хвиляста рівнина, що найбільш підвищена на північному заході, а понижена – на півдні біля Дністра. Вся територія області густо посічена щільною мережею річкових долин, ярів та балок, особливо на південному заході. Найбільші річки області – Дністер, Південний Буг, Мурафа та деякі інші. Значне поширення мають широколистяні ліси але якщо в минулому вони щільно

вкривали практично всю територію області, то тепер від них залишилися тільки окремі масиви. Однак, і зараз практично всю центральну частину Вінниччини в геоботанічному районуванні відносять до широколистяної лісової області. За останні два століття ландшафти Вінницької області зазнали докорінних змін. В їх структурі переважають аграрні та селибитно-промислові (ландшафти населених пунктів), площа лісів зменшилася з 70 % до 12,8 % території. У природному стані залишилися натуральні ділянки вздовж річок, деякі неосушені болота, торфовища, різноманітні морфологічно й літологічно вершини горбів, карстові форми рельєфу (на півдні області), форми рельєфу з виходами на поверхню глин, вапняків, крейди, гіпсу, пісковиків, гранітів, де фрагментарно збереглась лісова, степова, лучна і водно-болотна рослинність, площі яких становлять до 5 % від площі території області.

З метою їх збереження, на території області створено 433 об'єкти природно-заповідного фонду (43 загальнодержавного значення, з них 1 національний природний парк та 390 місцевого значення, з них 4 регіональних ландшафтних парки), загальною площею 60218,49 га, що складає 2,27 % від площі області.

Об'єкти та території ПЗФ, а також землі, що мають складають регіональну екологічну мережу включено до проекту генеральної схеми планування Вінницької області.

5.1.2. Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Внаслідок надмірного використання природного біорізноманіття відбувся і продовжує відбуватися процес втрати його біологічної стійкості і витіснення цінних видів флори та фауни. Розвиток продуктивних сил на теренах області призвів до зміни природних біоценозів на агроценози. Розораність на даний час сягає близько 65% від загальної площі сільгоспугідь. При цьому відсоток змінюється в залежності від агрокліматичних умов та орографічних особливостей території. Як результат різке скорочення площі природних лісових, степових, лучних біоценозів.

Видове багатство як тварин, так і рослин, площа біорізноманіття стрімко зменшується через антропогенне навантаження на довкілля. Своєю діяльністю людина збіднює генетичний фонд планети, втрачаються природна різноманітність ландшафтів.

Основними причинами зменшення рівня біорізноманіття в області є відсутність збалансованого підходу до здійснення господарської діяльності. Відбувається масова приватизація земель, внаслідок чого відбуваються зміни складу та структури земельного фонду, забур'янення земельних угідь, які не освоюються, розорювання пасовищ та сіножатей.

Характерною тенденцією сьогодення в області є виникнення загрози біорізноманіттю типових лучних та степових екосистем болотних угідь, природних сіножатей та пасовищ, розташованих в долинах водних об'єктів поза межами прибережних захисних смуг, внаслідок передачі органами місцевого самоврядування таких земельних ділянок у власність громадянам для ведення особистого селянського господарства. Внаслідок антропогенного впливу - розорювання степових та лучних ділянок, вирубування лісів, загачування русел річок, висушування болотних комплексів, структура земельного фонду суттєво змінюється на користь земель, де проводиться активна господарська діяльність.

Серед антропогенних чинників, які у край негативно впливають на структурні елементи екомережі, біологічного і ландшафтного різноманіття в цілому на сучасному етапі слід відмітити розорювання прибережних захисних смуг малих річок, науково необгрунтовану інтродукцію окремих видів риб у водойми області (товстолоб, білий амур), заліснення степових та лучних ділянок (в тому числі породами, не типовими для даних територій), створення монокультур в лісових системах, не регульований випас домашніх тварин на схилі ділянках зі степовою і лучною рослинністю. Перелічені чинники ведуть до порушення природної рівноваги та деградації екосистем.

5.1.3. Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Збереження ландшафтного та біотичного різноманіття забезпечується особливим режимом на території 433 об'єктів природно-заповідного фонду (43 загальнодержавного значення, з них 1 національний природний парк та 390 місцевого значення, з них 4 регіональних ландшафтних парки), загальною площею 60218,49 га, що складає 2,27 % від площі області.

Протягом року проводились заходи, спрямовані на запобігання знищенню чи пошкодженню природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду (розробка проектів землеустрою із встановлення меж (в натурі) на місцевості територій та об'єктів природно-заповідного фонду).

Відповідно до статті 30 Закону України "Про рослинний світ" та статті 44 Закону України "Про тваринний світ" з метою охорони та відтворення видів рослин та тварин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що перебувають під загрозою зникнення з території Вінницької області, рішенням 34 сесії 5 скликання Вінницької обласної ради затверджено

загальний перелік рідкісних та зникаючих видів судинних рослин і тварин, які потребують охорони.

В басейнах найбільших річок області Південний Буг, Дністер та Мурафа створені регіональні ландшафтні парки, їх території є важливими елементами екологічної мережі, мають багатий рослинний і тваринний світ, унікальні ландшафтні комплекси та рідкісні історико-культурні пам'ятки:

Регіональний ландшафтний парк «Мурафа» створений у середній та нижній ділянці р. Мурафа, на території Чернівецького, Могилів-Подільського та Ямпільського районів;

Регіональний ландшафтний парк «Мурафа»

Регіональний ландшафтний парк «Середнє Побужжя» створений у межах річкової долини р.Південний Буг, на території Тиврівського району;

Регіональний ландшафтний парк «Середнє Побужжя»

Регіональний ландшафтний парк «Дністер» створений на території Могилів-Подільського та Ямпільського районів;

Регіональний ландшафтний парк «Дністер»

Регіональний ландшафтний парк «Немирівське Побужжя» створений у межах річкової долини р.Південний Буг, на території Немирівського району.

Регіональний ландшафтний парк «Немирівське Побужжя»

За 2023 рік розглянуто та погоджено 11 переліків заходів з поліпшення санітарного стану лісів на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.

Погоджено 1 лімітів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення та затверджено 4 ліміти на спеціальне використання природних ресу-

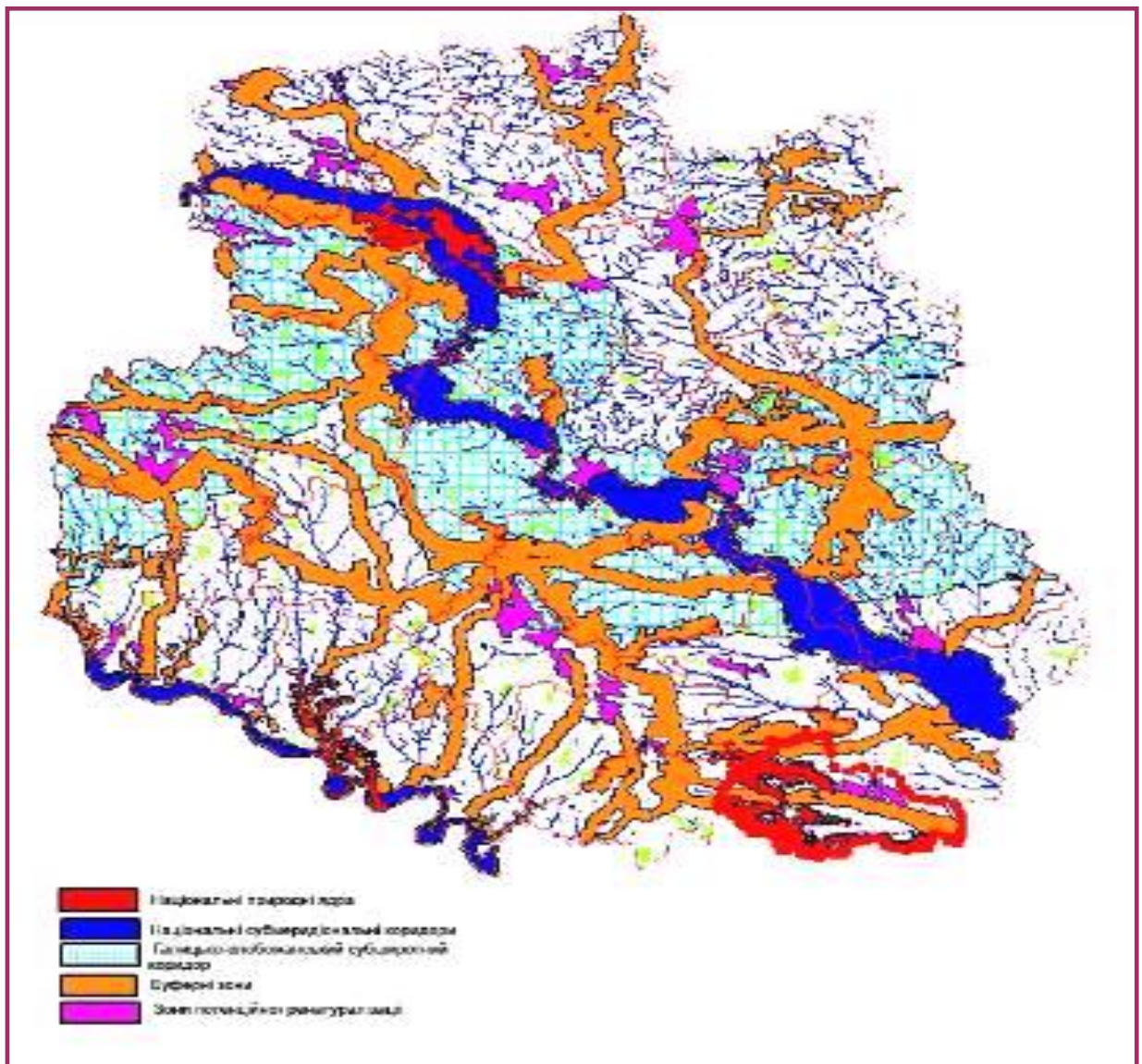
рсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Проведено консультації щодо забезпечення фінансування розроблення технічної документації та встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду коштами місцевих бюджетів територіальних громад.

5.1.4. Формування національної екомережі

Рішенням 10 сесії Вінницької обласної ради 6 скликання № 282 від 14 лютого 2012 року затверджено Регіональну схему екомережі області.

Схема регіональної екомережі Вінницької області

У межах Вінницької області виділено Південнобузький та Дністровський субмеридіональні екокоридори. Площа Південнобузького субмеридіонального екокоридору 141973,3 га, тобто 5,4 % від території області. Дністровський екокоридор займає площу 20599,7 га або 0,8 % від території області.

Південнобузький субмеридіональний екокоридор поєднує елементи регіональних екомереж Вінницької області з такими Хмельницької та Кіровоградської областей.

Дністровський національний субмеридіональний екокоридор поєднує елементи екомережі Вінницької області з такими Хмельницької області та Республіки Молдова, а тому має міжнародне значення.

На Вінниччині виділено три національних природних ядра: Буго-Деснянське, Чечельницьке та Дністровсько-Мурафське. Їх загальна площа 48067,4 га, тобто 1,8 % від території області.

Загальна площа регіональних центрів біорізноманіття 135983 га, що становить 5,1 % від території Вінницької області.

На території області виділено такі 19 регіональних екокоридори, які займають загальну площу 320914,3 га, тобто 12,1 % від території області.

Площа екомережі станом на 01.01.2024 року (тис.га)

Території екомережі до загальної площі області	у тому числі					
	Сіножаті та пасовища	Ліси та лісовкриті площі	Відкриті заболочені землі	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються у господарстві	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	Води
671,3121/ 25,3	282,6717	352,4507	18,68	-	15,83	1,67

В межах меридіональних природних коридорів екомережі загальнодержавного значення Південно-Бузького та Дністровського створено регіональні ландшафтні парки "Середнє Побужжя" та "Дністер".

5.1.6. Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Основним законодавчим актом України, який регулює поводження з генетично модифікованими організмами (ГМО), є Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». Цей Закон регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, постачальниками, розробниками та споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, що передбачають поводження з ГМО, із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки.

Також до основних документів Законодавства України у сфері поводження з ГМО відносяться Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття. Мета цього Протоколу полягає у сприянні забезпеченню належного рівня захисту в галузі безпечної передачі, обробки і використання живих змінених організмів, отриманих в результаті використання сучасної біотехнології, які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біологічного різноманіття, з урахуванням також ризиків для здоров'я людини та з приділенням особливої уваги транскордонному переміщенню.

Протягом останніх років здійснювалась реалізація Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106.

Президентом України підписано Закон України «Про ратифікацію Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття» № 1926-IX від 02.12.2021 року (мета - врегулювання питань збереження цінних, автентичних генетичних ресурсів України, розвитку традиційних знань громад у сфері використання генетичних ресурсів, удосконаленню державного управління у сфері раціонального використання генетичних ресурсів та покращанню середовища існування видів рослин і тварин, перебування людини).

Варто зазначити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо поширення сортів бавовнику в Україні» від 23 квітня 2024 року № 3645-IX тимчасово, на період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, та до дня набрання чинності Законом України "Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції" від 23 серпня 2023 року № 3339-IX, при ввезенні на митну територію України, дослідженні, державній апробації (випробуванні), промисловому виробництві та введенні в обіг генетично модифікованого бавовнику, а також продукції, виробленої з його використанням, не вимагаються державна реєстрація ГМО та дозволи, передбачені цим Законом.

У проблемному полі біологічної безпеки використання ГМО необхідно виокремити два принципових питання: можливі негативні наслідки від використання ГМО; право споживачів на достовірну інформацію про реальний вміст ГМО у продуктах харчування.

З 1 липня 2009 року Кабінет Міністрів України увів обов'язкове маркування продуктів, що містять генетично модифіковані організми з вмістом 0,9%. Однак, на законодавчому рівні остаточно не визначено, яким принципом стосовно регулювання ГМ організмів ми керуємося в Україні — принципом «суттєвої еквівалентності» (як у США, Канаді, країнах Латинської Америки), чи принципом «запобігання ризикам» (як того вимагає Картахенський протокол). Апелюючи до досвіду та законодавчої бази ЄС, що безпосередньо стосуються ГМО, слід звернути увагу на так звану Лісабонську ініціативу ЄС, що має на меті зробити економіку Союзу конкурентоздатнішою за рахунок нових технологій. У ЄС уже розроблені стратегічні плани дій на період до 2025 р. з різних напрямів (інноваційна медицина, лісівництво, глобальні питання здоров'я тощо). Одним із таких планів дій є «Рослини для майбутнього». Його реалізація має на меті вирішити глобальні питання щодо місця рослин у житті сучасної людини (виробництво якісної і безпечної їжі та кормів; створення груп продуктів, спеціально призначених для певних категорій людей; збільшення продуктивності рослин і спрямована зміна їхньої якості; підтримання та

збереження біорозмаїття; збереження природних ландшафтів; вирішення енергетичних проблем з участю рослин; виробництво фармацевтичних та діагностичних продуктів для медицини тощо).

Безперечно, потреба в подібних ініціативах та стратегічних планах дій, у тому числі й щодо ГМ рослин, є нагальною й для України. Отже, впровадження ГМО має бути зваженим. З одного боку, потрібно враховувати переваги, які може принести їх промислове використання, а з іншого - необхідно гарантувати суспільству, що ці технології не завдаватимуть шкоди здоров'ю людини та довкіллю.

Протягом 2023 року на території Вінницької області не зареєстровано виробників сільськогосподарської продукції, що використовують генетично модифіковані організми. Випадків виробництва або ввезення на територію області продукції з ГМО також не зареєстровано.

5.2. Охорона, використання та відтворення рослинного світу.

5.2.1. Загальна характеристика рослинного світу.

Рослинний світ Вінниччини вирізняється своїм багатством. У різноманітних природних комплексах на території області зустрічається близько 1200 видів рослин. Практично всі вони приурочені до певних умов зростання, які виділяються на Східному Поділлі: по всій області поширені лісові та прибережно-водні види. Лучні та болотні види більш характерні для півночі Вінниччини, а степові – для півдня. Розсіяно по всій території Східного Поділля зустрічаються види вапнякових та гранітних відслонень. Надзвичайно багато в області заносних видів рослин, котрі ростуть переважно в місцях, де природний рослинний покрив порушений або зник взагалі.

З понад тисячі видів рослин Вінниччини близько 200 є рідкісними – такими, що зустрічаються лише в окремих місцевостях, урочищах або скорочують свій ареал. Рідкісні види флори можна поділити на кілька груп за ступенем їх поширення, екологічної пристосованості, приуроченості до певних природних комплексів. Так, за географічним принципом виділяються: ендемічні, реліктові, гранично-ареальні, диз'юнктивно-ареальні види. За фітоценотичним – лісові, лучні, болотні, водні і прибережно-водні, степові та петрофітні види. За господарським – декоративні, лікарські, технічні. ароматичні тощо. За фенологічним – ранньовесняні, весняні, літні, ефемероїди тощо. Окремо виділяються систематичні групи рідкісних видів: орхідні, ковили, цибулинні тощо та група зниклих видів.

5.2.2. Охорона, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів

З метою забезпечення поступового збільшення площі лісів, підвищення їх ресурсного потенціалу, підтримання екологічної рівноваги та захисту сільськогосподарських земель від негативного впливу ерозійних процесів лісогосподарськими підприємствами області впроваджується комплекс заходів,

передбачених «Обласною програмою досягнення оптимального рівня лісистості у Вінницькій області на 2012-2025 роки» (далі – Програма), що затверджена рішенням 8 сесії Вінницької обласної Ради 6 скликання від 23 грудня 2011 року № 232 та «Програмою розвитку лісового і мисливського господарства в лісах, які надані в постійне користування Вінницькому обласному комунальному спеціалізованому лісогосподарському підприємству «Віноблагроліс», підвищення лісистості і озеленення населених пунктів області та використання об'єктів тваринного світу у культурно-освітніх та виховних цілях на 2017-2023 роки», затвердженої рішенням 21 сесії Вінницької обласної Ради 7 скликання від 3 червня 2017 року № 382.

Головним стратегічним завданням зазначених вище програм являється створення нових лісів з метою досягнення оптимального рівня лісистості, який повинен становити 15 % від загальної території області.

Контроль за виконанням заходів передбачених програмами здійснюється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, відповідно до повноважень.

Лісівниками щорічно проводиться значна робота по збереженню та примноженню лісів. Створено мінералізовані смуги навколо лісових масивів, встановлено попереджувальні знаки та наочна агітація на протипожежну тематику, пристосовано та підтримуються у належному стані водойми для забору води пожежною технікою. Протягом 2023 року проведено заходи з відтворення лісів на площі 1015,2 га та створено ще 49,3 га лісів та інших лісонасаджень переважно на деградованих землях.

Для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій у лісових масивах, обласною військовою адміністрацією видано Наказ від 28 березня 2022 року № 210 «Про встановлення заборони на відвідування лісів населенням». Постійнимі лісокористувачами розроблено та здійснюється комплекс протипожежних заходів із збереження, охорони та захисту лісів, а також інших екосистем та агроценозів.

В лісогосподарських підприємствах області впроваджена єдина державна система електронного обліку деревини. Реалізація круглих лісоматеріалів проводиться на прозорих, конкурентних умовах через щоквартальні та щотижневі електронні аукціони. З метою забезпечення прозорості та відкритості роботи галузі лісогосподарські підприємства оприлюднюють інформацію про господарсько-фінансову діяльність на офіційних веб-ресурсах.

Проводяться заходи з підтримки діяльності 34 лісівничих еколого-просвітницьких центрів та 58 лісівничих еколого-просвітницьких пунктів, а також 50 учнівських лісівництв які функціонують на базі державних лісогосподарських підприємств.

Відповідно до Указу Президента України від 29 вересня 2022 року № 675/2022, з метою наповнення електронної таксаційної та картографічної бази даних про лісові насадження, в рамках реалізації екологічної ініціативи Президента України «Зелена країна», обласною військовою адміністрацією щотижневонадається інформація до Держлісагентства про новостворені насадження, із зазначенням місцезнаходження ділянки та її географічних координат

для внесення до картографічної бази Українського державного проектного лісовпорядного виробничого об'єднання «Укрдержліспроєкт», що займається адмініструванням єдиної електронної таксаційної та картографічної бази даних про ліси, включно з тими, що знаходяться у Вінницькій області.

Згідно з Указом Президента України від 29 вересня 2022 року № 675/2022, з метою вдосконалення механізму економічного стимулювання заходів зі створення лісів на землях усіх форм власності, враховуючи особливий статус та режим земель оборони в області проведено заходи щодо інвентаризації та підготовки документації стосовно передачі у постійне користування для ведення лісового господарства і пов'язаних з ним послуг самозаліснених та непридатних для ведення іншої господарської діяльності земельних ділянок.

Лісовий фонд регіону в розрізі цільового призначення та категорій земель

Постійні лісокористувачі	Загальна площа, тис.га	Лісові землі, тис. га					
		Вкриті лісовою рослинністю		Не вкриті лісовою рослинністю			Усього лісових земель
		Усього	У тому числі лісові культури	Незімкнуті лісові культури	Інші не вкриті лісовою рослинністю	Усього не вкритих лісовою рослинністю	
І. Землі лісогосподарського призначення							
Вінницьке ОУЛМГ	219,3	200,5	139,3	9,4	18,8	28,2	219,3
ВОКСЛП "Віноблагро-ліс"	107,9	98,0	54,5	2,2	4,0	6,2	104,3
ІІ. Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення*							
Вінницьке ОУЛМГ	16,0	15,7	5,8	0,01	0,26	0,27	16,0
ВОКСЛП "Віноблагро-ліс"	3,8	3,4	1,6	0,07	0,16	0,23	3,6
ІІІ. Інше (рекреаційно-оздоровчі)							
Вінницьке ОУЛМГ (рекреаційно-оздоровчі, захисні)	71,1	65,4	45,5	4,0	1,7	5,7	71,1
ВОКСЛП "Віноблагро-ліс"(рекреаційно-оздоровчі)	2,7	2,4	1,5	0,06	0,022	0,028	2,5

5.2.3. Охорона та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної та Зеленої книг України та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів.

Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу. Рослини – найбільш беззахисні перед діяльністю людини, й з урахуванням сучасного стану біосфери їх охорона стала нині важливим комплексним міжнародним завданням.

З метою регулювання господарської діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду погоджується видалення аварійно небезпечних дерев, при розгляді проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок для різних господарських потреб в першу чергу звертається увага на максимальне збереження ділянок із рослинним покривом, уникнення фрагментації території, зокрема природних ділянок, зайнятих сіножатями, пасовищами, лісовими насадженнями.

На базі національного природного парку «Кармелюкове Поділля» проводяться науково-дослідні роботи з розробки пропозицій з удосконалення екологічної мережі для збереження ландшафтного різноманіття та розроблено регіональну схему формування екологічної мережі. На підставі зазначених вище досліджень підготовлено наукові обґрунтування для створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Перелік природоохоронних заходів і наукових досліджень щодо стану рослинного світу (на базі НПП «Кармелюкове Поділля»)

Назва, терміни та місце проведення дослідження або заходу	Обсяг фінансування	Виконавець/виконавці	Основні досягнуті результати, наявні публікації (якщо результати розміщено в Інтернеті, надається посилання)
1	2	3	4
НПП Кармелюкове Поділля». Протягом кількох років	-		<p>Шпак Н. П., Марківська Л. В., Ярославський О. В., Швець Н. В. ОХОРОНА, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ АБОРИГЕННИХ ВИДІВ РОСЛИН// The 8th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (October 9-11, 2023) SPC «Sciconf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2023. –С.42-48.</p> <p>Шпак Н.П., Романчук О.П., Дудник Г.Л., Марківська Л.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО</p>

<p>Дослідження проводились на протязі 5-ти років</p> <p>Дослідження проводились на протязі 10-ти років</p> <p>Такі дослідження останні три роки проводяться щорічно</p> <p>Такі дослідження останні три роки проводяться щорічно</p>			<p>ПОНОВЛЕННЯ ТА ПІДНАМЕТОВИХ КУЛЬТУР ДУБА ЗВИЧАЙНОГО І ДУБА СКЕЛЬНОГО У ДІБРОВАХ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»// International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (August 14-16, 2023) SPC «Sci-conf.com.ua», Kyiv, Ukraine, 2023. – С. 20-26.</p> <p>Шпак Н.П. БЕРЕКА ЛІКАРСЬКА (SORBUS TORMINALIS (L.) CRANTZ) В СВІЖИХ ДІБРОВАХ ПІВДЕННО-ПОДІЛЬСЬКОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ// Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Modern problems of science, education and society» (11–13.09.2023 року. Київ, Україна). С. 14– 20.</p> <p>Марківська Л.В. ІНТРОДУКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ CARLINA ONOPORDIFOLIA BESSER EX SZAFER, KULCZ. & PAWL. НА ПІВДЕННОМУ ПОДІЛЛІ// Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти вивчення, збереження та збагачення фіторізноманіття у науково-дослідних установах та навчальних закладах України» (присвячується 10-річчю Хорольського ботанічного саду від дати офіційного відкриття). – 12 жовтня. Хорол, 2023 р. – С.131-133.</p> <p>Марківська Л.В. Регіонально рідкісні рослини Вінниччини на території НПП «Кармелюкове По-</p>
--	--	--	---

			ділля». // Поширення раритетного біорізноманіття в Україні. – Київ; Чернівці: Друк Арт, 2024. – С. 229-231. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine»). Вип. 38) ISBN 978-617-8129-70-5.
			Марківська Л.В. Рослини Червоної книги України на території НПП «Кармелюкове Поділля» (Вінницька обл.). // Поширення раритетного біорізноманіття в Україні. – Київ; Чернівці: Друк Арт, 2024. – С.232-239. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine»). Вип. 38) ISBN 978-617-8129-70-5.

Найбільш вразливими серед рідкісних видів є ендемічні та реліктові види. На Східному Поділлі реліктів небагато і серед них третинні релікти – види, що залишилися з дольодовикової епохи, та четвертинні – види, що залишилися у складі флори з міжльодовикових періодів. Відомо кілька десятків ендемічних видів. На Східному Поділлі зустрічаються окремі з них: Аконіт Бессера, Відкасники осотовидний і татарниколистий, Зіноваті Блоцького та подільська, Тонконіг різнобарвний.. Регіонально-рідкісними на Вінниччині є такі ендемічні види: Воловик несправжньожовтуватий, Козельці подільські, Молочай Клокова, Чебреці подільський та широколистий – подільські ендеми; Маренка дністровська, Мінурція дністровська, Підмареник дністровський – середньопридністровські ендеми. Окремо виділяється Молочай густоволохатоплодий – бессарабсько-східноподільський ендем з Червоної книги України.

Ковила волосиста (занесена до Червоної книги України)

Бруслина карликова – один із найдавніших видів у флорі Східного Поділля. Її ще можна зустріти у багатьох лісових масивах південної частини Вінниччини. В "Бритавському" заказнику (Чечельницький р-н), зокрема, знаходиться найбільша в Україні популяція виду. Серед інших реліктів з Червоної книги України на Вінниччині зустрічаються В'язіль стрункий, Змієголовник австрійський, Осока Девела, Чина ряба, Ясенець білий та згадані вище Зіноваті

Блоцького, Молочай густоволоха-топлідний і Відкасник татарниколистий. Досить поширена в лісах Поділля Клокичка периста – також реліктовий вид. Реліктовими на Вінниччині є і такі деревні породи як Берека – розсіяно поширена в лісах Придністров'я, та Бук західний, відомий тільки з одного лісового масиву у Муровано-Куриловецькому районі.

Види рослин та грибів, що охороняються

Види рослин та грибів	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	2	3	4
Загальна кількість видів рослин та грибів регіону, од.	877	880	904
Кількість видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, од.	86	86	86
Кількість видів рослин, занесених до Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території регіону, од.	3	3	3
Кількість видів рослин та грибів, занесених до додатків до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, од.	48	48	48
Кількість видів рослин та грибів, занесених до додатків до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), од.	65	65	65

Динаміка охорони, невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин та грибів

Усього видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, од.	Усього рослинних природних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.	Кількість видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, відтворених на територіях та об'єктах ПЗФ, назва (українська, латинська), од.	Кількість популяцій видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, які зникли, назва (українська, латинська), од.
1	2	3	4
		1. Adonis vernalis L. Горицвіт весняний	Зозулині сльози яйцеподібні <i>Listera ovata</i> (у списку – науковому обґрунтуванню щодо створення парку - рахується; проте ні разу її за період функціонування Парку не фіксували)0
		2. Allium ursinum L. Цибуля ведмежа	
		3. Carlina onopordifolia Bess ex Szaf. Kulcz. et Pawl Відкасник татарниколистий	
		4. Cephalanthera damasonium (Mill.) Druse Булатка великоквіткова	
		5. Crocus reticulatus Steven ex Adams Шафран сітчастий	
		6. Chamaecytisus podolicus (Blocki) Klaskova Зіновать подільська	
		7. Euonymus nana Bieb. incl. E. taurica Kot. Бруслина карликова	
		8. Epipactis purpurata (L.) Grantz. Коручка пурпуро-	

		ва	
		9. <i>Epipactis heleborine</i> (L.) Grantz. Корушка широколиста	
		10. <i>Galanthus nivalis</i> L. Підсніжник звичайний	
		11. <i>Gladiolus imbricatus</i> L. Гладіолус черепитчаст	
		12. <i>Lathurus venetus</i> Mill. Чина ряба	
		13. <i>Lilium martagon</i> L. Лілія лісова	
		14. <i>Listera ovata</i> (L.) R. Br. Зозулині сльози яйцеподібні	
		15. <i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich. Гніздівка звичайна	
		16. <i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Rchb. Любка зеленіквіткова	
		17. <i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich. Любка дволиста	
		18. <i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill. Сон лучний	
		19. <i>Pulsatilla grandis</i> Wend. Сон великий	
		20. <i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill. Сон розкритий	
		21. <i>Securigera elegans</i> PansB'язіль стрункий	
		22. <i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz. Бека	
		23. <i>Scopolia carniolica</i> Jacq. Скополія карніолійська	
		24. <i>Staphylea pinnata</i> L. Клокичка периста	
		25. <i>Stipa capillata</i> L. Ковила волосиста	
		26. <i>Stipa pennata</i> L. Ковила пірчаста	
		27. <i>Stipa pulcherrima</i> K. Koch. Ковила найкрасивіша	
		28. <i>Tulipa quercetorum</i> Klokov et Zoz. Тюльпан дібровний	
		29. <i>Viola alba</i> Bess. Фіалка біла	
98	12	26	1

Загальна кількість видів флори на території регіону – 904, з них, занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі, - 48, занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES) - 65.

5.2.5. Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Однією з найважливіших проблем міст та інших населених пунктів області, в т.ч. Вінниці, є недостатня кількість зелених насаджень. Рослинний покрив міст представлений парками, скверами, газонами, квітниками, алеями.

Загальна площа зелених насаджень області на кінець 2023 року становила 10572,2 га, в тому числі площа зелених насаджень загального користування - 2132,8 га, з них площа зелених насаджень загального користування, охоплених доглядом - 1242,1 га. Площа міських лісів, розташованих на території населених пунктів області становила 96,8 га. На кінець 2023 року в області існувало 539 парків та скверів загальною площею 11254,3 тис. м², а газонів та квітників - 1823,4 тис. м².

З метою наповнення електронної таксаційної та картографічної бази даних про лісові насадження, в рамках реалізації екологічної ініціативи Президента України «Зелена країна», обласною військовою адміністрацією щотижнево надається інформація до Держлісагентства про новостворені насадження, із зазначенням місцезнаходження ділянки та її географічних координат для внесення до картографічної бази Українського державного проектного лісовпорядного виробничого об'єднання «Укрдержліспроект», що займається адмініструванням єдиної електронної таксаційної та картографічної бази даних про ліси, включно з тими, що знаходяться у Вінницькій області. Згідно з Указом Президента України від 29 вересня 2022 року № 675/2022, з метою вдосконалення механізму економічного стимулювання заходів зі створення лісів на землях усіх форм власності області проведено заходи щодо інвентаризації та підготовки документації стосовно передачі у постійне користування для ведення лісового господарства і пов'язаних з ним послуг самозаліснених та непридатних для ведення іншої господарської діяльності земельних ділянок.

З метою сприяння виробничій діяльності суб'єктів господарювання, які вирощують посадковий матеріал, балансоутримувачами об'єктів благоустрою щорічно формуються замовлення на посадковий матеріал у відповідності з планом озеленення населених пунктів. Щорічно проводяться санітарні заходи по відновленню та очищенню парків, садів, скверів, упорядкування газонів та квітників.

Вінницькою міською радою систематично проводиться робота по ремонту та реконструкції зелених зон міста. Підтримується належний естетичний вигляд зелених зон та насаджень міста. Посадка нових дерев, влаштування квітників та газонів проводиться відповідно до рішень та методів ландшафтного дизайну, з застосуванням багаторічних та вічнозелених рослин.

5.2.6. Інвазійні чужорідні види рослин

Чужорідні види переважно володіють високим інвазійним потенціалом, відзначаються широкою екологічною амплітудою та швидкістю розмноження. Ці рослини ефективно використовують ресурси нового середовища, недоступні для місцевих видів, витісняють автохтонні види рослин та зменшують природне біорізноманіття екосистемі навіть спричиняють загибель місцевих видів (аборигенів). Інвазійні види серйозна проблема на територіях, що охороняються,

оскільки вони витісняють рідкісні види місцевих рослин. Процеси адвентизації створюють реальну загрозу фіторізноманіттю території Вінниччини.

Найбільш важливими факторами, що сприяють поширенню інвазійних видів є антропогенні – господарська діяльність, торгівля, розвиток транспортної інфраструктури, наукові дослідження. Багато інвазійних видів рослин є декоративними і були завезені саме з метою вирощування на клумбах, в садах, парках, лісосмугах. Так, для посадки лісосмуг використовували такі породи дерев, як дуб червоний, робінія псевдоакація, клен ясенелистий, в'яз низький, гледичія колюча та аморфа кушова, верба ламка, що не є природними видами, проте вони володіють високими адаптивними властивостями.

Без належного догляду інвазійні види неконтрольовано поширились і створили загрозу сусіднім природним біотипам лісів, степів та луків.

Серед найбільш поширених адвентивних видів слід виділити клен ясенелистий. З часу завезення в 50-х роках минулого століття вид поширився практично по всіх біоценозах області. Маючи високий ступінь пластичності даний вид витісняє корінні породи. Особливо це проявляється по долинах річок, де клен ясенелистий замінює різновиди верб.

До трав'янистих чужорідних видів, які раніше зустрічалися лише на півдні області належать борщівник, золотарник злаколистий, циклохена, амброзія полинолиста. На сьогоднішній день вони являються загальнопоширеними на усій території області.

Україна, на виконання Конвенції про біологічне різноманіття (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 1992) та Рішення конференції ООН з проблеми не аборигенних видів (Трондхейм, Норвегія, 1996), Указом Президента України від 17 грудня 2021 року за №668/2021 затвердила Стратегію біобезпеки та біологічного захисту, а 7 липня 2022 року розпорядженням КМУ №573-р затверджено План заходів із реалізації Стратегії на 2022-2025 рр. Ключові заходи цього Плану пов'язані з інвазійними чужорідними видами рослин та тварин – критерії виділення, створення переліків, інвентаризація та моніторинг, створення та ведення баз даних тощо.

Співвідношення географічно-генетичних груп адвентивних видів флори

Географо-генетичні групи антропофітів	Число антропофітів	% від всіх антропофітів	Число ксенофітів	% від всіх ксенофітів
Європейська	9	-	12	-
Південноєвропейсько-азіатська	16	-	7	-
Східноєвропейсько-азіатська	19	-	6	-
Азіатська	7	-	5	-
Американська	11	-	4	-
Африканська	0	-	0	-

Невизначеного походження	3	-	0	-

Для оцінки масштабів і наслідків адвентизації флори необхідний систематичний моніторинг процесу поширення чужорідних видів, прогнозування змін у структурі фітоценозів, оцінки можливостей контролю розповсюдження та визначення шляхів збереження фіторізноманіття.

5.3. Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.3.1. Загальна характеристика тваринного світу

Тваринний світ лісостепової зони, характерної для Вінниччини, має перехідний змішаний характер, оскільки в ній трапляються представники лісової та степової фауни, а також тварини водно-болотного середовища.

На підставі аналізу розподілення головним чином хребетних тварин за біотопами можливе виділення наступних фауністичних комплексів.

Лісовий, до якого входять тварини, що мешкають в лісах різного типу. Серед ссавців тут домінують полівка руда, миша жовтогорла, кріт європейський, землерийка звичайна, куниця лісова; серед птахів — зяблик, вівчарик-ковалик, велика синиця, дрозди чорний та співочий, дятли строкаті великий та середній, сова сіра; земноводні представлені ропухою сірою, а плазуни — веретільницею. Чагарниковий фауністичний комплекс охоплює тварин, що заселяють чагарники по балках та узліссях. Чагарникові стації трапляються рівномірно на всій території області. Різноманіття тварин у цих місцях досить значне, що викликано проміжним характером чагарникових стацій — тут зустрічаються як представники лісового, так і степо-агрогенного комплексу. Домінуючими видами чагарникових біотопів слід вважати: серед ссавців — мишу польову та лісову, полівка звичайну та руду, їжака європейського, ласку та горностая, борсука, лисицю звичайну; серед птахів — сорокопуда жулана, славу сіру, вівсянку звичайну, одуда, чечевицю, щиглика, кобилочку річкову; серед плазунів тут зустрічається мідянка та ящірку прудка. В норах ярів гніздяться бджолоїдки.

Лучний фауністичний комплекс включає тварин, що живуть на відкритих і місцями зарослих чагарником ділянках. Звичайними для цих місць серед ссавців є миша польова, землерийка-бурозубка звичайна та мала, кутора велика, кріт європейський, ласка; серед птахів — плиска біла, кулик-перевізник, рибалочка, ластівка берегова; серед плазунів — вуж звичайний; серед амфібій — квакша. Крім того саме тут зустрічається досить велике число видів з Червоної книги: горностай, видра, орлан-білохвіст та кулик-сорока.

Болотяний фауністичний комплекс включає окремі ділянки прибережних зон. Видовий склад ссавців принципово не відрізняється від лучного комплексу, а серед птахів тут є ряд видів притаманних виключно водно-болотним стаціям. Досить часто зустрічається крижень, водяна курочка, лиска, велика очеретянка. Більш рідкими є вівсянка очеретяна, очеретянка лучна та кобилочка

солов'їна. В прибережних смугах у досить великій кількості зустрічається і жаба озерна.

Степоагрогенний фауністичний комплекс включає види, що живуть на досить просторих степових ділянках, а також на полях, пасовищах і перелогах, що розміщуються більш-менш рівномірно. Для цих стацій притаманні також і сліпак подільський, заєць-русак, білозубка мала та білочерева. Серед птахів тут звичайні жайворонок польовий та плиска жовта. Рідше зустрічаються — чубатий жайворонок, сіра куріпка, перепілка та чекан лучний.

Синантропний фауністичний комплекс включає види, життя яких тісно пов'язане з людським помешканням і населеними пунктами. Саме тут концентруються види, що можливо вважати синантропами: хатня миша, пацюк сірий, куниця кам'яна, тхір чорний, кажан пізній, горобці хатній та польовий, ластівка сільська.

Всього в області налічується близько 420 видів тварин, у т.ч. риби – 30, земноводних – 11, плазунів – 8, птахів – 300, ссавців – 70.

5.3.2. Стан та ведення мисливського господарства

Загальна площа мисливських угідь становить 1963,7 тис.га. Площі мисливських угідь розподілено за обласною організацією Українського товариства мисливців та рибалок, Вінницьким обласним управлінням лісового та мисливського господарства, Вінницькою гарнізонною радою ВМТ МО Україна, Вінницькою лісовою науковою дослідною станцією, Вінницьким обласним комунальним спеціалізованим лісгосподарським підприємством "Віноблагроліс", ЗАТ "Вінницярибгосп", приватними підприємствами: "Туристичне мисливсько-рибальське підприємство "Дашівське", "Туристичне мисливсько-рибальське підприємство "Вінницьке", "Туристичне мисливсько-рибальське підприємство "Фауна", "Туристичне мисливсько-рибальське підприємство "Вепр".

Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин (особин)

Види мисливських тварин	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	2	3	4
Копитні тварини	10,7	10,5	11,2
Хутрові звірі	73,8	73,5	76,3
Перната дичина, тис. голів	392,5	386,1	637,2

Основними видами мисливських тварин, які мешкають на території області, є: козуля, кабан, олень плямистий, заєць-русак, лисиця, куниця, із пернатої дичини – качки, кулики, лиска, сіра гуска, сіра куріпка. Зростання антропогенного впливу призвело у попередні роки до скорочення чисельності мисливських тварин, особливо, поголів'я лося. Чисельність основних видів мисливських тварин у 2021-2023 роках у зв'язку з відсутністю дозволів на проведення полювання поступово зростає.

Добування основних видів мисливських тварин (особин)

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
1	2	3	4	5	6	7
2022	Козуля	31	-	-	-	-
2023	Козуля	36	-	-	-	-

За матеріалами обліків в ДП "Хмільницьке ЛГ" нараховується 117 особин зубрів. Тварин було завезено в 1979 року із ДМГ "Цуманське" Волинської області в кількості 6 голів (4 самки, 2 самця).

5.3.3. Стан і ведення рибного господарства

На території Вінницької області промисловим виловом водних живих ресурсів займалися шість користувачів, із яких 3 - на річці Південний Буг, 1 – на річці Дністер та 2- на Дністровському водосховищі.

Динаміка вилову риби

Рік	Назва водного об'єкта	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
1	2	3	4
2021	Користувачі СТРГ	відомості відсутні	1323,9
2022	Користувачі СТРГ	відомості відсутні	1189,2
2023	Користувачі СТРГ	відомості відсутні	976,0

Протягом звітної періоду на промислі було викрито 14 порушень з боку користувачів. За період 2023 року іхтіологічною службою та інспекторським складом проведено 44 перевірки промислу на р. Південний Буг (по квоті). Перевищення вилову молоді цінних видів риби в уловах відсутнє. Порушень вимог законодавства з питань охорони, відтворення і використання водних біоресурсів при здійсненні науково-дослідного лову в 2023 році не виявлено.

З метою збереження аборигенної іхтіофауни на водоймах області під час нересту риби та ходу її на нерест були встановлені строки нерестового періоду на річках 50 діб, водосховищах і ставках – 70 діб, Дністровському водосховищі – 90 діб. Дані строки були визначені відповідно до діючих Правил промислового рибальства, Згідно з Правилами були встановлені наступні строки нерестового періоду: у річках та їх притоках з 1 квітня до 21 травня; у водосховищах, озерах, ставках (за винятком ізольованих штучно створених водних об'єктів, наданих у користування для потреб аквакультури), р. Дністер з усіма притоками з 1 квітня до 10 червня; в Дністровському водосховищі з 1 квітня до 30 червня; заборона на лов раків в період виношування ікри була встановлена з 20 квітня до 30 червня. Затверджено Перелік ділянок водойм, де любительське рибальство дозволено в нерестовий період 2023 року з берега однією поплавковою або донною вудкою з одним гачком і спінінгом. Працівниками Держрибоохорони регулярно здійснювались заходи щодо заборони незаконного вилову та продажу водних біоресурсів та недопущенню продажу заборонених сіткових і колючих знарядь лову риби.

У 2023 році, відповідно до Режимів рибогосподарської експлуатації користувачами та громадськими організаціями проведено весняне зариблення водойм. Всього встановлено у водойми області 550 одиниць штучних гніздерестилиць.

5.3.4. Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Загальна чисельність видів фауни – 871, з яких до Червоної книги України занесено 91 вид, до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES) занесено 46, занесених до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції) - 346, занесених до додатків Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції, CMS) - 12 видів, таких, що охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA) - 57, та таких, що охороняються відповідно до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATS) – 5.

Стадо зубрів (ДП "Хмельницьке лісове господарство")

Охорона, використання і відтворення тваринного світу, регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, збереження та поліпшення середовища перебування диких тварин, забезпечення умов постійного існування усього видового складу і популяційного різноманіття в стані природної волі, неволі чи напіввільних умовах забезпечується спеціально уповноваженими органами та користувачами мисливських угідь області.

На території області мешкає понад 90 видів тварин, занесених до Червоної книги України, зокрема 1 вид круглих червів, 43 види комах, 6 видів риб, 4

види плазунів, 23 види птахів, 17 видів ссавців. Окрім цього, 59 видів тварин занесені до регіонально рідкісних видів Вінницької області, а саме: 5 видів комах, 2 види риб, 3 види земноводних, 4 види плазунів, 35 видів птахів, 11 видів ссавців.

Види фауни, що охороняються

	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Загальна чисельність видів фауни, од.	871	871	871
% до загальної чисельності видів України	1,90	1,90	1,90
Види фауни, занесені до Червоної книги України, од.	64	64	94
Види фауни, занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), од.	46	46	46
Види фауни, занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції), од.	28	28	28
Види, занесені до додатків Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції, CMS), од.	12	12	12
Види, що охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-свразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), од.	57	57	57
Види, що охороняються відповідно до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATS), од.	5	5	5

Загальний підхід до збереження тварин базується на охороні фауни на території об'єктів природно-заповідного фонду, в першу чергу Національного природного парку «Кармелюкове Поділля», та у межах заповідників, які забезпечують необхідний середовищний фон для проживання різних видів тварин.

В басейнах річок Дністер (регіональний ландшафтний парк «Дністер»), Південний Буг (Буго-Деснянський загальнозоологічний заказник), Згар (Згарський загальнозоологічний заказник), Рів, Снивода (Пиківські ставки) створено орнітологічні та загальнозоологічні заказники, інші об'єкти, завданням яких являється збереження в тому числі і червонокнижних видів.

Підземні каменоломні села Дмитрашківка на правому березі річки Кам'янка включені в список найважливіших місцезнаходжень кажанів України. Для їх збереження створено ландшафтний заказник місцевого значення «Зачарована долина» площею 208,2 га. Виявлено 12 видів (вуханя сірого, кожана пізнього, підковоноса малого, нічниці гостровухої, довговухої, ставкової, водяної, вусатої, війчастої, вуханя бурого, широковуха європейського, нетопира-карлика та лилика пізнього). П'ять з цих видів включено до Червоної книги України (1994) та Міжнародного червоного списку (IUCN, 2004). Всі виявлені види охороняються згідно з угодою про збереження кажанів в Європі, Бернською конвенцією та Конвенцією про збереження мігруючих видів диких тварин.

На базі Національного природного парку «Кармелюкове Поділля» проводяться наукові дослідження, спостереження та моніторинг стану популяцій мігруючих видів. За звітний період проведено інформаційний семінар на тему збереження флори та фауни водно-болотних угідь, здійснено зимовий облік кажанів, інвентаризацію місць розташування гнізд хижих птахів та обліки популяцій птахів водно-болотних угідь на території Лузького ПНДВ та ряд інших заходів.

Перелік природоохоронних заходів і наукових досліджень щодо стану та охорони тваринного світу (на базі НПП «Кармелюкове Поділля»)

Назва дослідження, об'єкту або заходу	Виконавці	Досягнені результати, наявні публікації
Облік фонових видів тварин (ссавців) на території Парку	СДО НПП «Кармелюкове Поділля», лісгоспи	Визначено чисельність диких тварин
Облік птахів водно-болотних угідь на території Лузького ПНДВ	Очеретний Д.Г. – орнітолог (Київський зоопарк)	Визначено видовий склад птахів на даній території
Зимовий облік кажанів на території Парку	Швець Н.В. – науковий співробітник парку	Виявлено новий вид на території Парку
Інвентаризація місць розташування гнізд хижих птахів	Працівники ПНДВ Швець Н.В	Визначено місця локації гнізд на території ПНДВ Парку
Борсук звичайний	Працівники ПНДВ Швець Н.В	Визначено чисельність та місця локацій нір
Лисиця звичайна	Працівники ПНДВ Швець Н.В	Визначено чисельність та місця локацій нір
Виготовлено та розвішано в насадженнях на території Парку:	Працівники ПНДВ	51 дуплянка, 2 оселища для комах, годівниць — 6 шт., солонців — 10 шт
Розроблено «Довідник нормативно-правових документів із питань охорони території ПЗФ для працівників СДО НПП «Кармелюкове Поділля»	Відділ ДО в.о. юристконсультаКлимович В.Є.	Видання методичного довідника з метою ефективності виконання професійних обов'язків працівників СДО

На рівні громад та інших користувачів запроваджуються заходи щодо усунення негативного впливу людської діяльності. До таких заходів можна віднести побудову штучних гнізд, заборону на використання пестицидів поблизу водойм та на спалювання рослинних решток і сміття.

У місцях скупчення птахів працівниками державної охорони і громадськими інспекторами здійснюється моніторинг чисельності популяцій та проводиться контроль за використанням ресурсів, необхідних для існування їх популяції, в тому числі регулювання вилову риби, заборона на вирубування чагарників та знищення іншої прибережної рослинності в місцях можливого перебування диких тварин та птахів.

Філіями у Вінницькій області ДП «Ліси України», ВОКСЛП «Вінобла-
гродіс» та Вінницькою обласною організацією УТМР забезпечується
дотримання заборони на полювання, встановлення «режиму тиші» з 01 квітня
по 15 червня та охорона місць масового гніздування птахів в сезон гніздування,

В області, за участі правоохоронних органів створено 16 рейдових груп,
що займаються патрулюванням лісових масивів з метою профілактики та не-
допущення випадків браконьєрства, здійснення несанкціонованих рубок та
спалювання сухої рослинності. За інформацією Вінницької обласної організації
УТМР, завдяки вжитим заходам, з початку року фактів браконьєрства на тери-
торії області не виявлено.

У 2023 проведено виїзні обліки мисливських тварин та популяцій водно-
болотних птахів та розроблено пропозиції щодо їх збереження та відновлення.

За результатами щорічної інвентаризації на території ДП "Хмільницьке
лісове господарство" нараховується 117 особин зубра європейського.

5.3.5. Охорона, використання та відтворення водних біоресурсів

Основною складовою водних біоресурсів області є запаси риби та інших
водних тварин. Протягом останніх років на більшості водойм Вінниччини спо-
стерігається тенденція до зниження загального вилову риби.

Добування водних біоресурсів у Вінницькій області

Рік	Назва водного об'єкта	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
1	2	3	4
2021	водойми усіх категорій	відомості відсутні	1323,9
2022	водойми усіх категорій	відомості відсутні	1189,2
2023	водойми усіх категорій	відомості відсутні	976,0

Проте існує ряд факторів, які негативно позначаються на процесах відт-
ворення запасів водних біоресурсів, насамперед цінних видів риби. Забруднення
водних об'єктів, необґрунтоване водоспоживання, порушення гідрологічного
режиму, відсутність ефективних рибозахисних та рибопропускних пристроїв на
гідротехнічних спорудах, послаблення державного контролю за виловом і реалізацією водних живих ресурсів вкрай негативно впливають на стан водойм та біоценозів, що у них проживають. Болючим залишається питання відновлення чисельності рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів водних тварин і рослин.

З метою забезпечення охорони та відтворення водних біоресурсів у 2023 році наказом Управління Держагентства меліорації та рибного господарства "Про встановлення весняно-літньої нерестової заборони на лов риби, інших водних біоресурсів в рибогосподарських водних об'єктах Вінницької області у 2023 році" в області на період нересту встановлювалась заборона вилову риби у річках та їх притоках – з 11 квітня по 30 травня, у водосховищах, озерах, ставках (за деякими винятками) – з 11 квітня по 20 червня, у річці Дністер з усіма притоками – з 11 квітня по 20 червня. У наказі також зазначалось, що на час періоду нересту в рибогосподарських водних об'єктах та прибережних зонах заборонено пересування будь-яких плавзасобів (за винятком суден спеціа-

льно уповноважених органів, які здійснюють охорону водних біоресурсів, та човнів, які використовуються користувачами для відлову старших вікових груп рослиноїдних та інших видів риб (відповідно до умов режиму рибогосподарської експлуатації за умови наявності дозволу органу рибохорони)).

На період нересту риби, згідно з графіком, забезпечувався виїзд оперативних груп для посилення рибохоронної роботи. Проведено спільні наради представників природоохоронних та правоохоронних органів для ознайомлення з оперативним станом на водоймах області та відпрацювання спільних заходів щодо недопущення незаконної торгівлі забороненими знаряддями лову, рибою і рибопродуктами, особливо цінних видів риб, що занесені до Червоної книги України – осетрових та іншими водними біоресурсами. На рибогосподарських водоймах Вінницької області було проведено 29 рибохоронних рейдів і перевірок місць збуту рибної продукції в результаті яких було викрито: 238 порушень рибохоронного законодавства. Складено 21 акт виявлення та вилучення безхазяйних заборонених знарядь лову та риби, за якими вилучено 27 знарядь лову та 25 кг водних біоресурсів. У порушників правил рибальства вилучено 125 одиниць заборонених знарядь лову і 1113,5 кг незаконно виловленої риби. По 38 справах матеріали направлено на розгляд до руду. Вінницьким рибохоронним патрулем нараховано збитків на суму 16232178,00 грн.

5.3.6. Інвазійні чужорідні види тварин у фауні регіону

На території області відомо близько 70 інвазійних, 40 з них небезпечні інвазивні, 15 загрожують лісам, 15 видів з них наносять збитки сільському господарству.

Інформація про чужорідні види комах

Назва виду	Результати досліджень, заходи контролю чисельності
Американський білий метелик (<i>Hyphantria cunea</i>)	Хімічні, біологічні та механічні методи боротьби
Вогнівка самшитова (<i>Cydalima perspectalis</i>)	Хімічні та механічні методи боротьби
Західний кукурудзяний жук (<i>Diabrotica virgifera</i> LeConte)	На вражених територіях здійснюється скошування кукурудзи на силос та глибока оранка. На полях, де виявлено шкідника, обмежується вирощувати кукурудзу в протягом трьох років
Картопляна нематода (<i>Globodera rostochiensis</i>)	Дотримання сівозміни, впровадження стійких сортів

Найбільшого поширення серед інвазивних видів риб набули: білий амур, білий і строкатий товстолоб. Штучне розведення та вселення цих видів в природні та штучні водойми області створюють значну конкуренцію по кормовій базі аборигенним видам. Найбільше перелічені види зустрічаються в басейні річки Південний Буг та її приток.

З метою локалізації інвазійних карантинних об'єктів самшитова вогнівка та амброзія полинолиста Головним управлінням Держпродспоживслужби у Вінницькій області розроблено план заходів щодо їх локалізації, які доведено

до територіальних громад області.

5.4. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Природні комплекси Вінницької області - це лісові масиви, степові ділянки, лучно-болотні та водні екосистеми, мальовничі ландшафти малих річок, Побужжя та Придністров'я.

Класифікація природоохоронних територій та об'єктів області.

Категорії об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ						% площі окремих категорій до загальної площі ПЗФ
	загальнодержавного значення		місцевого значення		разом		
	кількість	площа, га	кількість	площа, га	кількість	площа, га	
Нац. природні парки	1	20203,4	-	-	1	20203,4	30,3
Рег. ландшафтні парки	-	-	4	18468,38	4	18468,38	27,7
Заказники, усього	21	13563,7	139	11956,3283	160	25520,0283	38,2
у тому числі:							
ландшафтні	4	1208	59	3896,055	63	5104,055	7,6
лісові	1	295	6	87	7	382	0,57
ботанічні	14	7969	50	5403,45	64	13372,45	20,0
загальнозоологічні	2	4091,7	2	630,3	4	4722,0	7,1
орнітологічні	-	-	5	485,9633	5	485,9633	0,7
ентомологічні	-	-	1	13,3	1	13,3	0,02
гідрологічні	-	-	16	1440,26	16	1440,26	2,2
Пам'ятки природи	10	322	190	707,0	200	1029,0	1,5
у тому числі:							
комплексні	2	143	5	280,1	7	423,1	0,6
ботанічні	2	12,5	104	294,64	106	307,14	0,5
зоологічні	2	69	4	77,8	6	146,8	0,2
гідрологічні	-	-	60	1,11	60	1,11	0,0
геологічні	4	97,5	16	53,35	19	222,8	0,3
Заповідні урочища	0	0	30	735,20	30	735,20	1,1
Ботанічні сади	0	0	0	0,0	0	0,0	0,0
Дендрологічні парки	0	0	1	10,0	1	10,0	0,0
Парки-пам'ятки	11	401,70	26	383,4354	37	785,1354	1,2
РАЗОМ	43	34490,80	390	32250,3437	433	66741,1437	100,0

У природному стані залишилися неосушені болота, торфовища, вершини горбів, ділянки вздовж річок, де збереглася природна рослинність. Площа таких ділянок становить до 5% площі області. Сьогодні в області нараховується більше 200 видів вищих рослин занесених до Червоної книги України та тих, що підлягають під дію міжнародних договорів України.

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття – одне з найважливіших завдань державної політики в галузі охорони довкілля з метою зупинення втрат природних і напівприродних територій та розширення площі території екомережі. У Вінницькій області це питання стоїть особливо

гостро, оскільки відсоток заповідних територій в ній є дуже низьким (усього 2,27%). Суттєво поліпшити існуючий стан можливо створенням природних та ландшафтних парків – заповідних об'єктів з охопленням великої площі. Однак наразі, у зв'язку з передачею державних земель у колективну власність, така можливість практично втрачена. Масова передача земельних ділянок у приватну власність для проведення господарської діяльності не дає змоги збільшувати площу природно-заповідного фонду, шкодить природним територіям та об'єктам, що знаходяться неподалік від таких ділянок.

5.4.1. Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

В області в басейнах найбільших річок області Південний Буг, Дністер та Мурафа створені регіональні ландшафтні парки, їх території є важливими елементами екологічної мережі, мають багатий рослинний і тваринний світ, унікальні ландшафтні комплекси та рідкісні історико-культурні пам'ятки.

Протягом 2023 року проведено вишукування нових територій, придатних для розширення екологічної мережі та збереження ландшафтного різноманіття.

Розподіл земель об'єктів ПЗФ за угіддями

№	Угіддя	Площі угідь	
		га	%
1	Сільськогосподарські землі, усього	8596,67	15,42
2	Ліси та інші лісовкриті площі, усього	33335	63,95
3	Забудовані землі, усього	2833,6	5,53
4	Відкриті заболочені землі, усього	4062,7	6,31
5	Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом	1082,3	0,54
6	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	2320,4	4,52
7	Води, усього	2197,48	4
	Усього земель	54880,5	100,00

Реалізовувались заходи регіональних Програм спрямованих на створення та відновлення лісових насаджень, а також заходи з охорони і відтворення тварин, занесених до Червоної книги України, зокрема із збереження та відновлення субпопуляції зубра європейського.

Здійснюються заходи із затвердження проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж території природно-заповідного фонду геологічної пам'ятки природи місцевого значення «Верхньопротерозойські осадові породи» (площею 1,0 га), геологічної пам'ятки природи місцевого значення «Сеноманські вапняки» (площею 1,0 га), геологічної пам'ятки природи місцевого значення «Яришівська світа» (площею 0,5 га) та ландшафтного заказника місцевого значення «Зеленоклинівські пороги» на території Ладижинської міської територіальної громади площею 63,1965 га.

Проведено науково-дослідні роботи з розробки пропозицій з удосконалення екологічної мережі для збереження ландшафтного різноманіття та розроблено регіональну схему формування екологічної мережі. У зв'язку із змі-

ною адміністративного устрою, з метою збереження біорізноманіття та забезпечення розвитку природно-заповідного фонду, станом на 01 січня 2024 року проведено переоформлення положень та охоронних зобов'язань щодо 130 об'єктів ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення.

5.4.2. Водно-болотні угіддя міжнародного значення

З метою збереження водно-болотних екосистем та видового складу водно-болотних видів птахів Розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про погодження надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення" від 21 вересня 2011 року №895-р, водно-болотні угіддя в долині річки Дністер включені до списку водно-болотних угідь міжнародного значення. Загальна площа угідь, що охоплюють території від села Лядова до м. Ямпіль складає 5394,28га. Ця частина басейну Дністра є особливо цінною, адже там зустрічаються 205 видів птахів, з яких 113 – гніздиться. 9 видів занесені до Червоної книги Всесвітнього союзу охорони природи, 24 – до Червоної книги України, 57 – до Боннської конвенції про охорону мігруючих видів диких тварин.

*Водно-болотні угіддя.
Річка Рів.*

До водно-болотних угідь Вінниччини належать Буго-Деснянський загальнозоологічний заказник (гніздиться велика колонія сірої чаплі); Зрагський загальнозоологічний заказник (ростуть сальвінія плаваюча, зозулинець блощичний, ходуличник, копиця, коровайка); гідрологічний заказник на землях Барської міської ради (рослин – лиска, чирок, пастушок, бугай, очеретянка, кілька видів норців, крячки, чапель; тварини – ондатра, видра, ласка).

5.4.3. Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина

5.4.4. Формування Смарагдової мережі

В області нараховується 11 об'єктів Смарагдової мережі, утворених відповідно до вимог про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Не дивлячись на те, що Бернська конвенція є обов'язковою для виконання в Україні, порядок розробки планів управління Смарагдовими територіями поки не передбачений національним законодавством. Таким чином, якісне управління Смарагдовими територіями буде можливе після прийняття відповідного національного законодавства. Згідно положень Конвенції, Україна має зобов'язання з охорони Смарагдових територій. Таким чином, навіть до розробки менеджмент-планів будь-які заходи, які загрожують Смарагдовим територіям, суперечать взятим зобов'язанням. Будь-хто має право

надати інформацію про загрози Смарагдовим територіям до Бернської конвенції, а державні органи влади зобов'язані усунути такі загрози.

Перелік об'єктів Смарагдової мережі на території Вінницької області

№	Код	Назва	Площа
1	UA0000089	KarmeliukovePodilliaNationalNaturePark	20190
2	UA0000149	Liadova-Murafa	3734
3	UA0000153	Zkharskyi	5644
4	UA0000163	Buho-Desnianskyi	19070
5	UA0000164	SestrynivskaDacha	924
6	UA0000228	Barskyi	2815
7	UA0000242	LadyzhynskeReservior	1618
8	UA0000264	ZhuravlivskaDacha	1142
9	UA0000265	MarksovaDubyna	296
10	UA0000272	Rosrivervalley	90800,1
11	UA0000333	SouthernBugSnyvodavalleyisinVinnytsiaregion	45099.3

Більша частина об'єктів Смарагдової мережі, розміщених у межах області, мають у своєму складі водно-болотні угіддя міжнародного значення.

5.5. Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Метою екологічної освітньо-виховної роботи є цілеспрямований вплив на світогляд, поведінку і діяльність громадян щодо збереження природної спадщини країни, природних комплексів територій та об'єктів ПЗФ, формування екологічної свідомості та виховання поваги та відповідального ставлення до навколишнього природного середовища. Особлива увага звертається на роботу з молоддю.

На базі опорних шкіл, центрів позашкільної роботи, методичних кабінетів діяли 29 еколого-натуралістичних центри. Здійснюється підтримка діяльності 34 лісівничих еколого-просвітницьких центрів та 58 лісівничих еколого-просвітницьких пунктів, а також 50 учнівських лісівництва які функціонують на базі державних лісгосподарських підприємств.

Протягом 2019-2023 років Вінницькою обласною станцією юних натуралістів було проведено 24 щорічні та 14 обласних екологічних конкурсів.

На базі комунального закладу Вінницьке обласне комунальне спеціалізоване лісгосподарське підприємство «Віноблагроліс» функціонує Подільський зоопарк, що утримується за кошти обласного бюджету та власні кошти підприємства.

За Програмою Літопис природи на базі національного природного парку «Кармелюкове Поділля» проводились дослідження та публікувались наукові роботи за такими напрямками:

вивчення природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання;

розроблення та впровадження наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища;

відтворення окремих видів флори та фауни;

відновлення порушених екосистем;

управління та ефективного використання природних ресурсів, організації та проведення моніторингу ландшафтного та біологічного різноманіття.

На території НПП «Кармелюкове Поділля» функціонує екологічний освітньо-виховний центр та музей природи. На туристичних маршрутах і стежках парку проведено поточний ремонт інформаційних стендів та місць відпочинку.

Організовано екологічний проект - туристичну стежку-маршрут «Експедиція-чаювання Вінницькими річками» у м. Вінниця

Проведено вебсемінар щодо забезпечення санітарно-екологічного благополуччя громади, збереження та раціонального природокористування. Матеріали про цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду регулярно публікуються на сайтах лісгосподарських підприємств, громадських організацій та у соціальних мережах.

Комунальним закладом вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» постійно проводиться конференції, семінари, вебінари, круглі столи та інші заходи з екологічної тематики для учнів, вчителів і студентів. Також кафедрою один раз на два роки проводить Міжнародну науково-практичну конференцію «VinSmartEco». Видано матеріали конференції.

Інформаційні, аналітичні матеріали з питань охорони навколишнього середовища та поводження з твердими побутовими відходами постійно публікуються у соціальних мережах та на тематичних вебресурсах, неодноразово транслювалася у новинах регіональних мас-медіа.

5.6. Державна політика та заходи збереження біорізноманіття

Державна політика та заходи збереження біорізноманіття в Україні базуються на національному законодавстві та міжнародних зобов'язаннях, зокрема Конвенції про біологічне різноманіття та інших угодах.

Основні напрямки державної політики та заходів збереження біорізноманіття включають:

- створення нових та збереження існуючих об'єктів природно-заповідного фонду: Вінниччина має мережу, що складається із 433 об'єктів природно-заповідного фонду (43 загальнодержавного значення, з них 1 національний природний парк та 390 місцевого значення, з них 4 регіональних ландшафтних парки), загальною площею 66792,3 га, що забезпечують охорону природних екосистем, рідкісних видів та їхніх місць мешкання.
- заборона або обмеження вирубки лісів: в області усіма користувачами здійснюється електронний облік деревини, забезпечується постійний контроль за дотриманням обмежень у рубках з метою збереження цінних цілісних лісових екосистем та біорізноманіття.
- розробка та впровадження планів з охорони видів: на Вінниччині впроваджуються плани дій з охорони рідкісних видів рослин і тварин, включаючи зубра європейського, оленя плямистого, відкасника татарниколистого, заходи з їхнього відтворення, моніторингу та охорони місць перебування.
- захист водних ресурсів: приділяє увагу охороні водних ресурсів, зокрема річок, озер і боліт, які є важливими екосистемами і місцями існування багатьох видів рослин і тварин.

- розвиток екологічної освіти та свідомості: здійснює заходи з підвищення екологічної освіти та свідомості населення, зокрема через шкільну освіту, інформаційні кампанії та навчальні програми.
- міжнародне співробітництво: активно співпрацює з міжнародними організаціями та іншими країнами з метою обміну досвідом та координації заходів з охорони біорізноманіття.

Ці заходи спрямовані на збереження різноманіття життя в Україні, підтримку стійкого розвитку та забезпечення екологічної рівноваги в природних екосистемах.

Питання щодо збереження біорізноманіття та екосистемних послуг інтегровано до Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року та враховується при розробці та оновленні стратегій розвитку територіальних громад.

За звітний період проведено ряд заходів щодо збереження і розширення природно-заповідного фонду області. Так, за результатами розгляду, внесено зміни до проекту встановлення меж та розширення до 49,8 га площі об'єкту природно-заповідного фонду гідрологічний заказник Ільківський став у Вінницькому районі. У зв'язку із зміною адміністративного устрою, з метою збереження біорізноманіття та забезпечення розвитку природно-заповідного фонду, станом на 01.01.2023 р. проведено переоформлення положень та охоронних зобов'язань щодо 93 об'єктів ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення.

Проводяться консультації щодо забезпечення фінансування розроблення технічної документації та встановлення меж об'єктів ПЗФ коштами місцевих бюджетів територіальних громад. До територіальних громад направлено листи щодо необхідності фінансування розроблення технічної документації та встановлення меж об'єктів ПЗФ. Проведено 2 вебсемінари пов'язані із збереженням заповідних територій та природного біорізноманіття.

В області визначено придатні до лісорозведення та самозаліснені ділянки загальною площею близько 3,8 тис. га.

Інформація про цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду, про музейні виставки та проведені заходи на екологічну тематику постійно на сайті розміщувалась на офіційних сторінках обласного краєзнавчого музею та у соціальних мережах:

<https://www.facebook.com/vinnytsiamuseum>;

https://www.instagram.com/vinnitskii_krai_muzej;

<https://vinnytsia-museum.in.ua/>.

Відповідно до Указу Президента України від 16 грудня 2009 року № 1057/2009 обласною військовою адміністрацією погоджено дозвільну документацію щодо розширення Національного парку «Кармелюкове Поділля» на 112,4 га, а також забезпечено передачу до складу території парку 16518 гектарів земель лісогосподарського призначення, що перебували у постійному користуванні державного підприємства «Чечельницьке лісове господарство».

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИТА ГРУНТИ

6.1. Структура та стан земель.

Структура земельного фонду Вінницької області формувалася протягом тривалого періоду. На території області домінують лісостепові ландшафти. Сприятливі природно-кліматичні умови стали причиною значного господарського освоєння території, спричинивши докорінне її перетворення.

З-поміж усіх категорій переважають землі сільськогосподарського призначення, на які припадає 76,1 % до загалу.

Висока розораність території області сприяла розвитку ерозійних процесів, наслідком яких є розвиток яружно-балкової мережі, змив верхнього шару ґрунту та деградація природної рослинності. вирізняється відносною однорідністю цільового призначення земель.

6.1.1. Структура та динаміка основних видів земельних угідь.

Земельний фонд області складає 2649,2 тис. га. У структурі земельного фонду домінують землі сільськогосподарського призначення, частка яких становить майже 76 %. Друге місце займають землі лісогосподарського призначення, на які припадає 14,2 %, решту категорій складають – 6,7 %.

До основних земельних угідь, від стану яких в значній мірі залежить економічна та екологічна ситуація в області, відносяться землі сільськогосподарського призначення, лісового та природно - заповідного фонду.

Структура та динаміка земельних угідь регіону

<i>Основні види земель та угідь, тис.га</i>	<i>2018 рік</i>	<i>2019 рік</i>	<i>2020 рік</i>	<i>2021 рік</i>	<i>2022 рік</i>	<i>2023 рік</i>
Загальна територія	2649,2	2649,2	2649,2	2649,2	2649,2	2649,3
у тому числі:						
1. Сільськогосподарські угіддя	2017,2	2017,1	2016,6	2016,5	2015,8	2015,2
з них:						
рілля	1729,4	1729	1728,1	1727,9	1726,4	1725,9
2. Ліси і інші лісо-вкриті площі	377,7	378,5	378,7	379,1	379,4	379,4
3. Забудовані землі	106,3	106,4	106,7	106,9	107,2	107,5
4. Відкриті заболочені землі	29,3	29,2	29,1	28,9	29,0	29,2
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	25,7	25,3	25,2	25,1	25,1	25,0
6. Інші землі	49,7	49,4	49,4	49,2	49,3	49,6
Усього земель (суша)	2605,9	2605,9	2605,7	2605,9	2605,8	2605,8
Території, що покриті поверхневими водами	43,3	43,3	43,5	43,5	43,4	43,4

Питома вага площ сільськогосподарських угідь відносно площі суші (ступінь сільськогосподарського освоєння) по області становить 77%, а в адмі-

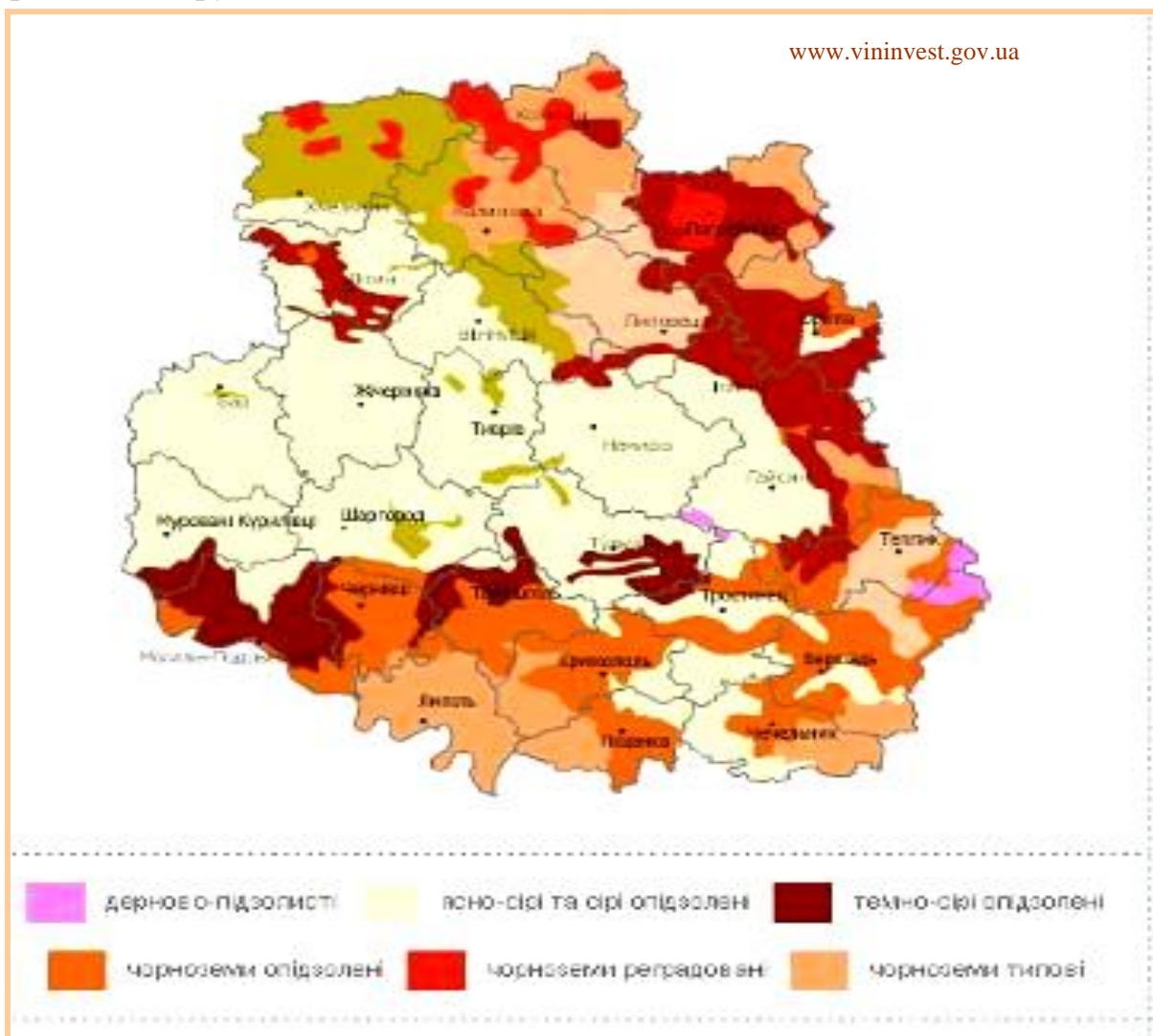
ністративних районах від 68 до 88%. За ступенем сільськогосподарського освоєння усі території можна умовно поділити на три групи: I – до 70%; II – 71 – 80% і III – 80%.

6.1.2.Стан ґрунтів

Основні ґрунти області це опідзолені чорноземи (50,1% площі сільськогосподарських угідь) та сірі лісові (майже 33%). Орні землі становлять 82%.

Майже половина сільськогосподарських угідь області (49,0 %) відрізняється досить високим рівнем природної родючості і представлена комплексом чорноземних та лучно-чорноземних ґрунтів. Понад 17 % площі зайнято темно-сірими опідзоленими ґрунтами середнього рівня родючості. Проте, на третині всієї території угідь (31,4 %) переважають порівняно низькородючі світло-сірі й сірі опідзолені ґрунти. Окрім того, на 98,0 тис. га (5,3 %) поширені малопродуктивні ґрунтові відміни: дерново-підзолисті, мочаристі, лучно-болотні й болотні ґрунти.

Чорноземи типові займають площу приблизно 494 тис. га, з яких 91% розорані. Середній вміст гумусу - 4,01 %. 36,3 тис. га припадає на інші типи чорноземних ґрунтів.

Ґрунти Вінницької області

На площі 14,8 тис. га поширені дерново - слабопідзолисті ґрунти, середній вміст гумусу яких становить 0,90%. 9,1 тис. га цих земель зайняті малопродуктивними угіддями, з яких 59% розорюється. Решта типів ґрунтів поширені переважно на незначних площах і становлять 115,3 тис. га. Одним із основних критеріїв оцінки екологічного стану сільськогосподарських угідь є рівень родючості ґрунтів, як основа функціонування цієї категорії земель. Сукупність природних факторів (поверхня області, природна рослинність, кліматичні умови, антропогенний вплив) сприяли утворенню різних за властивостями і родючістю ґрунтів. Використання ґрунтів протягом тривалого часу під сільськогосподарськими культурами при незбалансованому внесенні добрив призводить до гострої нестачі цієї чи іншої поживної речовини, тобто зниження родючості.

Важливим показником рівня родючості ґрунтів є вміст гумусу. Вміст гумусу в ґрунтах Вінниччини підпорядкований певній зональності і зумовлений особливостями генезису ґрунтів: тип ґрунтоутворення, гранулометричний склад ґрунтів, вид рослинності, тощо. Середній вміст гумусу в ґрунтах області – 2,94%.

За класифікацією ґрунтів і земель України та їх придатністю до сільськогосподарського виробництва ґрунти Вінниччини по родючості розміщуються від четвертого (70-61 бал) до восьмого (30-21 бал) класу. Це ґрунти від високої родючості (добрі землі) до групи ґрунтів низької якості (малоцінні землі) по загальній класифікації ґрунтів і земель України.

6.1.3. Деградація земель

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. По області він складає 65-70% (% ріллі від загальної площі). Найбільш нестійкими в екологічній відношенні є території, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями, до яких відносяться сіножаті, пасовища, землі вкриті лісом і чагарниками та болота.

Значного поширення набули дефляційні процеси. Водною ерозією пошкоджено 851,1 тис. га, з них 743,8 тис. га сільськогосподарських угідь або 41,1% від загальної площі обслідуваних земель, в тому числі ріллі 598,3 тис. га, (80,4% від обслідуваних с. - г. угідь). Виникнення і розвиток вітрової і водної ерозії земель пов'язаний з нераціональним використанням землі, якому сприяє інтенсивне розорювання схилів земель (більше 30), відсутністю протиерозійних заходів, перенасиченням структури посівних площ соняшником та іншими технічними культурами, неконтрольованим використанням значних доз мінеральних добрив.

Площа малопродуктивних та деградованих земель області становить біля 741 тис.га, ріллі, з них слабозмиті ґрунти – 511 тис.га, середньозмиті ґрунти – 82 тис.га, сильнозмиті ґрунти – 5,7 тис.га. Із загальної площі земель, що зазнають ерозійних процесів, 256,3 тис.га ріллі із крутизною схилу 2-30. Розміщення орних земель по схилах від 2 до 7 градусів становить 575,7 тис.га, більше 70 - 20,5 тис.га. Значної шкоди сільськогосподарським угіддям, в основному орним землям, наносить водна ерозія ґрунтів, внаслідок чого 39% орних земель тією чи іншою мірою зазнають впливу площинної ерозії. Вінницька область за всю

історію землеробства втратила 140,6 тисяч умовних гектарів сільськогосподарських угідь, в тому числі біля 103 тисяч умовних гектарів ріллі. Для відновлення втраченої за ці роки родючості 1 га еродованої ріллі необхідно внести біля 1000 т гною, 9,0 т аміачної селітри, 17,1 т простого суперфосфату і майже 80,0 т калійної солі. В результаті водної ерозії щорічно в області втрачається 5,9 млн. т ґрунту, який містить 153,5 тис. т гумусу, 8,8 тис. т азоту, 8,1 тис. т фосфору і 81,9 тис. т калію.

Поширеність процесів деградації земель

Види деградованих земель	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі території
1	2	3
Дефляційно небезпечні землі (с/г угіддя)		
Землі (с/г угіддя), піддані водній ерозії	672,8	19,0
Землі (с/г угіддя), піддані дії вітрової ерозії	179,7	5,1
Землі (с/г угіддя) із кислими ґрунтами	1511,0	53,5
Землі (с/г угіддя) із засоленими ґрунтами	-	-
Землі (с/г угіддя) із солонцюватими ґрунтами	-	-
Землі (с/г угіддя) із солонцевими комплексами	-	-
Землі (с/г угіддя) осолоділі	-	-
Землі (с/г угіддя) перезволожені	20,0	0,8
Землі (с/г угіддя) заболочені	0,55	0,02
Землі (с/г угіддя) кам'янисті	-	-
Забруднені землі (с/г угіддя), що не використовуються у с/г виробництві	-	-

За ступенем сільськогосподарського освоєння усі території можна умовно поділити на три групи: I – до 70%; II – 71 - 80% і III - 80% і більше. Сільськогосподарська освоєність території Вінницької області – 77,3%. Розораність території області становить 65%, сільськогосподарських угідь – 86%, розораність схилів перевищує 70 %, співвідношення ріллі до стабільних земельних угідь (сіножаті, пасовища, ліси, болото) – 2,7, отже, відповідно нормативів клас ерозійної небезпеки в області сильний і катастрофічний.

Ґрунтовий покрив області є одним з найбільш еродованих в Україні - 41,2% від загальної площі (39% від площі орних земель). Виникнення і розвиток ерозійних процесів пов'язане з багатьма причинами.

В результаті ерозії, за дослідженням Інституту землеробства УААН, щорічно з кожного гектара орних угідь у середньому виноситься близько 0,5-0,9 т гумусу, 1,8 т фосфору, 2 т калію.

Однією з причин агрофізичної деградації ґрунту, яка проявляється майже на всій площі орних земель та обумовлює ущільнення ґрунту (до 60 см і більше) є його багаторазовий обробіток різними знаряддями потужними і важкими колісними тракторами.

6.2. Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Специфічне землекористування на Вінниччині, що супроводжувалось високим рівнем розораності силових земель, розширенням посівних площ просапних культур, недостатньо обґрунтованою широкомасштабною меліора-

цією перезволожених, заболочених земель, нехтуванням науково обґрунтованими ґрунтозахисними сівозмінами, впровадженням індустриальних технологій вирощування сільськогосподарських культур, викликало відчутне зменшення площ, зайнятих природними рослинними угрупованнями (луками, лісами, болотами) при одночасному збільшенні питомої ваги освоєних сільськогосподарських угідь, насамперед ріллі.

В цілому антропогенне перетворення агроландшафтів збільшилося в 1,5-2 рази, при одночасному рості урбанізованих й індустриальних територій. Екосистеми агроландшафтів значно спрощені, їх видовий склад, екологічна розмаїтість угідь і зв'язки між компонентами ландшафту порушені, спостерігається деградація ґрунтового покриву, переущільнення й погіршення водно-фізичних і механічних властивостей ґрунту, а на деяких територіях активізувались ерозійні та зсувні негативні процеси. У структурі сільськогосподарських угідь краю значно переважає рілля. Під впливом розораності ґрунти області помітно змінили свої фізико-хімічні властивості: зменшилася величина гідролітичної кислотності, збільшилася сума увібраних основ, підвищилася величина рН.

Кількість рухомих форм азоту скоротилася в темно-сірих ґрунтах на 6,5 мг, у сірих - на 3,9 мг, у світло-сірих - на 4,5 мг; фосфору – відповідно на 2,3-2,2 мг, калію – 11,3-18,2-1,8 мг на 100 г ґрунту; запаси вологи – на 27,32 і 20 мм у метровому шарі. Продуктами ерозії замулюються річки, вони концентруються в заплавах, на терасах, днищах балок і безстічних пониженнях, що призводить до збільшення площі глеєвих і глеюватих ґрунтів.

Повне знищення ґрунтового покриву спостерігається в процесі селитебного, промислового, дорожнього й інших видах будівництва. Діяльність гірничодобувних підприємств, стихійні сміттєзвалища призводять до промислової деградації ґрунтів. Нині на Вінниччині площа земель, порушених гірничодобувною промисловістю, складає біля 20 тис.га.

В результаті розкриття бункерів Джуринського отрутомогильника (Шаргородський район) та проведення робіт із перезатарення непридатних пестицидів відбулось забруднення території могильника.

*Результати досліджень проб ґрунту на вміст пестицидів на територіях біля
Джуринського отрутоховища*

№	Вміст пестицидів, мг/кг	Відібрано проб	ДДТ	гептахлор	ГХЦГ	метафос	фосфамід
	<i>Максимально допустимий рівень, мг/кг</i>		0,1	0,05	0,1	0,1	0,3
1	Територія отрутомогильника (2 м від лівої траншеї) в	1	0,6	0,2	0,5	0,6	0,8
2	Територія отрутомогильника (2 м від правої траншеї)	2	0,7	0,2	0,6		0,8
3	200м від отрутомогильника	1	перевищень не виявлено				

Негативних змін зазнав ґрунтовий покрив Вінниччини внаслідок радіоактивних викидів Чорнобильської АЕС. Нині площа забруднення земель радіонуклідами складає біля 2 тис. км² (7,5% від загальної площі області). З них щільність забруднення від 1 до 5 Кі/км² становлять землі площею 1964 км², від

5 до 15 Кі/км² – 36 км². Серед цих радіоактивних земель площа ріллі становить 973 км² із щільністю забруднення 1-5 Кі/км², а 5 км² – 5-15 Кі/км².

На сьогоднішній день виявлено близько 40 тис. га сільськогосподарських угідь, забруднення, яких цезієм-137 перевищує 1 Кі/км². Підвищену забрудненість мають сільськогосподарські угіддя розміщені в межах Бершадської, Гайсинської, Немирівської, Томашпільської, Тульчинської, Тиврівської, Тростянецької, Чернівецької, Чечельницької, Шаргородської територіальних громад.

Сільськогосподарські угіддя щільністю забруднення понад 5 Кі/км² в області відсутні.

За результатами аналітичних досліджень проведених Вінницькою філією ДУ "Держґрунтохорона" "Інституту охорони ґрунтів України», в досліджених ґрунтах земель сільськогосподарського призначення, забруднених площ важкими металами та залишками пестицидів, які перевищують ГДК в області не виявлено.

6.3. Державна політика та заходи у сфері охорони земель

В області діє Регіональна програма з охорони земель, поліпшення відповідних угідь, проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель у Вінницькій області на 2021-2025 роки (затверджена рішенням 15 сесії Вінницької обласної Ради 8 скликання від 24.02.2021 року).

Метою Програми являється забезпечення потреб населення і галузей економіки у земельних ресурсах, їх охорону і раціональне використання, захист ґрунтів від виснаження, ерозії, деградації, забруднення, відтворення та збереження їхньої родючості; екологічно безпечні умови проживання населення і ведення господарської діяльності; збереження ландшафтного і біологічного різноманіття; усунення негативних явищ у розвитку ґрунтових процесів, стабілізацію виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Велика увага приділяється призупиненню процесів деградації ґрунтового покриву шляхом проведення консервації - припинення господарського використання на визначений термін та залуження або залісення деградованих і малопродуктивних земель, господарське використання яких є екологічно та економічно неефективним, а також техногенно забруднених земельних ділянок, на яких неможливо одержувати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я. якою передбачені кошти на заходи з охорони земель, в тому числі, на проведення робіт з консервації деградованих та малопродуктивних земель. Так на виконання робіт з розробки проектів консервації деградованих земель на площі 0,3 тис. га передбачено щорічне фінансування в сумі 150 тис. грн. Ще 561,5 тис. грн. планується використовувати на проведення інвентаризації полезахисних лісосмуг та запровадження агролісомеліоративних заходів на площі 3,11 тис. га щорічно.

Джерелами фінансування Програми є кошти, які надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва

до обласного, районних бюджетів та бюджетів міст районного значення, селищ, сіл, їх об'єднань, а також кошти державного, обласного бюджетів та небюджетних джерел.

Збереженню земель сприяє встановлення на місцевості водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Дотримання правил господарювання у водоохоронних зонах та прибережних захисних смугах - територіях суворого обмеження господарської діяльності - дозволяє зберегти водні об'єкти в природному стані, що, в свою чергу, підтримує водний баланс ґрунтів.

Стан проведення консервації земель

Види земель	Усього земель на початок року		Проведено консервацію		Потребують консервації		Перебувають у стані консервації	
	тис.га	тис.га	% до загальної площі території	тис.га	% до загальної площі території	тис.га	% до загальної площі території	
сільськогосподарські землі (рілля)	737,3	27,8	0	0	737,3	27,8	0	0

За результатами інвентаризації проектів із встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг річок і водойм, що розроблялись переважно у 80-х роках минулого століття, орієнтовна площа водоохоронних зон складає 42,72 тис.га., з яких 41,22 тис.га займають прибережні захисні смуги.

Виконання робіт щодо встановлення в натуру (на місцевості) меж прибережних захисних смуг вздовж річок, навколо озер, водосховищ та інших водойм у 2023 році проведено на території 24 га.

Водоохоронні зони та прибережні захисні смуги водних об'єктів

	За роками, га				
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Загальна площа встановлених водоохоронних зон водних об'єктів, з них внесених до державного земельного кадастру	42800	42800	42800	42800	42824
	2093,5	2093,5	2093,5	2093,5	2093,5
Загальна площа прибережних захисних смуг водних об'єктів, з них внесених до державного земельного кадастру	41200	41200	41200	41200	41224
	1830,5	1830,5	1830,5	1830,5	1830,5

6.3.1. Практичні заходи

У 2023 році Вінницькою філією Державної установи "Інституту охорони ґрунтів України" проведено ґрунтово-агрохімічне обстеження земельних ділянок сільськогосподарського призначення на площі 75,0 тис. га.

При здійсненні землеустрою орних земель Головним управлінням Держгеокадастру у Вінницькій області забезпечується недопущення передачі земель водоохоронних зон, ерозійно небезпечних та інших непридатних угідь під ведення господарської діяльності, забороненої чинним законодавством.

У 2023 році через відсутність фінансування консервація та рекультивація деградованих та забруднених сільськогосподарських угідь, розроблення та впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території не проводились.

6.3.2. Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво

Реалізація державної земельної політики передбачає провадження органами державної влади діяльності у сфері земельних відносин, спрямованої на раціональне використання та охорону землі, забезпечення продовольчої безпеки країни і створення екологічно безпечних умов для провадження господарської діяльності та проживання громадян.

Якість державної земельної політики визначається з урахуванням критеріїв (вимог) належного державного управління земельними ресурсами, що містяться в рекомендаціях Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО).

Відповідно до рекомендацій Європейської економічної комісії ООН з питань управління земельними ресурсами для належного державного управління земельними ресурсами повинні бути здійсненні заходи щодо:

- визначення на законодавчому рівні сутності землі, форм і характеру власності, форм користування і прав на землю, обмежень і зобов'язань, які повинні реєструватися;

- комерційного використання системи управління земельними ресурсами відповідно до довгострокової фінансової моделі, системи нормативно-правового регулювання та адміністративного управління, а також орієнтації системи управління земельними ресурсами на задоволення попиту споживачів;

- забезпечення прозорості діяльності системи управління земельними ресурсами, надійного, вільного, з низькими витратами доступу до земельної інформації всіх суб'єктів ринку;

- проведення постійного моніторингу, оцінки та здійснення контролю за ефективністю, цілісністю і прозорістю системи управління земельними ресурсами з урахуванням показників, що відображають, зокрема, витрати коштів і часу на виконання кожної операції із землею, а також ступінь задоволення потреб.

На сьогодні існує нагальна потреба у визначенні ефективного механізму управління у сфері використання та охорони земель запобігання зловживанням та недопущення соціальної напруги у даній сфері.

Протягом останніх років недостатньо задіяним для оптимізації використання та охорони земель залишається механізм поєднання заходів економічного стимулювання і юридичної відповідальності в галузі охорони земель, а також встановлення на законодавчому рівні природоохоронних обмежень у використанні земель шляхом здійснення ефективного землеустрою.

*Порівняльна характеристика стану землекористування
в європейських країнах та Україні*

Найменування показника	Україна	Країни Єв-ропи	Країни Європей-ського Союзу
Площа земель, млн. гектарів	60,4	1015,6	437,4
Площа чорноземів, млн. гектарів	28	84	18
Площа сільськогосподарських земель, млн. гектарів	42,7	474,8	177,7
Площа орних земель, млн. гектарів	32,5	277,8	115,7
Частка орендованих сільськогосподарських угідь, відсот-ків	97	62	53
Площа сільськогосподарських земель, сертифікованих як органічні, млн. гектарів	0,3	11,6	5,3
Площа зрошуваних земель, млн. гектарів	0,5	20,8	11,1
Ціна інвестицій, тис. доларів США за 1 гектар	1	4	5,5
Експорт зернових, млн. тон	34,8	130	38,5
Площа сільськогосподарських земель на одного жителя, гектарів на одну особу	0,7	0,6	0,4
Ціна за 1 гектар земель сільськогосподарського призначення, тис. доларів США		3,7	7,2

Значна кількість землекористувачів не оформили право на земельні ділянки, що призводить до рейдерських захоплень земельних ділянок державної власності, особливо щодо ділянок природно-охоронного фонду. Залишаються незавершеними роботи із інвентаризації та відновлення системи полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень.

7. НАДРА

7.1. Мінерально-сировинна база

Досить широка гама різних типів родовищ корисних копалин і проявлень мінералізації на території області обумовлена наявністю тут цілого ряду різновікових комплексів гірських порід та довгим періодом їх формування.

Область займає одне з перших місць в Україні за запасами придатного для розпилювання вапнякового каменю - дешевого, екологічно чистого і ефективного будівельного матеріалу.

Заслужують уваги окремі родовища облицювального каменю - гранітів і пісковиків, на яких при незначних затратах може бути налагоджене виробництво колотих та тесаних виробів бруківки, бордюрів, східців, плит

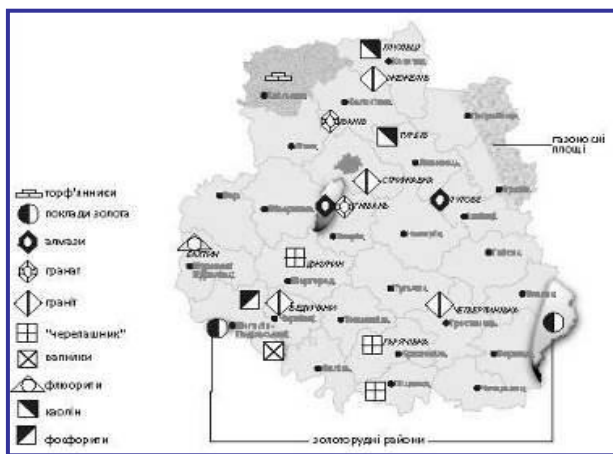
7.1.1. Стан та використання мінерально-сировинної бази

До найбільш древніх порід кристалічного фундаменту - гранітів, гнейсів та близьких до них утворень, приурочені родовища і проявлення заліза (Петриківське), апатиту (Троповське), гранату (Слобідське, Іванівське), флогопіту (Лукашівське); будівельних матеріалів: облицювального каменю, сировини для виробництва щебеню; а також проявлення жильного флюориту, міді, рідкісних та радіоактивних елементів, польовошпатової сировини та іншого. З ними пов'язана радонова мінералізація відомих лікувальних вод Хмільника, Немирова та специфіка складу значної частини родовищ столових і питних вод. Це найбільш

перспективний, як за різноманітністю мінералізації, так і за масштабами поширення, комплекс гірських порід щодо виявлення нових родовищ рудної і нерудної сировини. Разом з цим, у зв'язку з найбільш глибоким заляганням під товщею більш молодих відкладів та практично необмеженою потужністю, він є найменш вивченим.

В наступному за віком комплексі пізньопротерозойських відкладів - пісковиків, глинистих сланців та вулканічних лав і туфів зосереджені родовища флюориту (Бахтинське), мінеральних вод (Бронницьке, Садковецьке), будівельних матеріалів: пісковиків для різноманітних виробів та щебеню (Ямпільське, Озаринецьке); проявлення міді, цинку, фосфоритів.

З мезозойським комплексом кор звітрювання кристалічних порід пов'язані унікальні за запасами та якістю сировини родовища первинних каолінів (Глуховецьке, Великогадоминецьке), а з процесами їх перевідкладення - проявлення бокситів (Великокісницьке).

Основні корисні копалини Вінниччини

Палеогенові відклади містять пласти бурого вугілля (Бруслинівське, Оратівське, Філіопільське родовища).

З неогеновим періодом пов'язано утворення значних покладів різного типу вапняків, які використовуються для розпилювання на стінові блоки (родовища Джуринської, Горячківської групи, Стінянське, Дмитрашківське та інші), виготовлення вапна, в цукровій промисловості (Ізраїлівське, Рівське, Студенівське); будівельного каменю та щебеню (Джугастрянське, Одаївське); вторинних каолінів (Паланківське). Окремі верстви неогенових глин - якісна сировина для виготовлення будівельної кераміки (Вендичанське родовище). Піски використовуються для будівельних цілей (Тиврівське родовище). До вапняків та пісків, що їх підстеляють, приурочені родовища якісних столових та питних вод (води "Шумилівська", "Барчанка", "Княжна").

До найбільш молодих - четвертинних відкладів приурочені родовища торфу (Згарське, Войтівецьке, Рівське) численні родовища цегельної сировини - суглинків - (Південно-Вінницьке, Северинівське, Гайсинське, Погребищенське), будівельних пісків (Вендичанське, Ладижинське), гравію (Цекинівське).

Алмази на території області знайдені в пісках балтської світи в Тиврівському районі, в алювії Дністра, в пісках на території Оратівського та деяких інших районів. Це зерна розміром від 0,1 до 1-2 мм принесені древніми потоками з корінних джерел, місце розташування яких досі невідоме. Окрім цього, в титано-цирконієвих розсипах центральної частини українського щита знайдено

В товщі відкладів крейдового віку зосереджені знизу догори: родовища фосфоритів (Бернашівське, Жванське); крейдоподібних вапняків і опок для випилювання стінових блоків (Немійське, Іванковецьке), фосфатної крейди та крейди для вапнування ґрунтів (Бахтинське, Гальжбіївське), високоякісного трепелу (Могилів-Подільське, Шлишковецьке). В цих же відкладах формується знаменита вода "Регіна".

десятки тисяч мікрокристалів алмазу розміром від 0,1 до 0,5 мм. В окремих місцях, в тому числі і на Вінниччині, їх вміст настільки високий, що не виключається можливість попутного промислового видобутку цих алмазів при розробці титано-цирконієвих родовищ.

Золото у вигляді дрібних частинок на Вінниччині знайдено в алювії Дністра та його приток в районі Могилева-Подільського. Корінне його джерело теж не відоме.

Прояви міді, цинку, свинцю відомі поблизу сіл Озаринці, Карпівка Могилів-Подільського району, сіл Вінож, Немерче, Муровано-куриловецького району, в межах Бахтинського родовища флюориту і деяких інших місцях. В окремих випадках, наприклад на Віножському проявленні, вміст поліметалів в пробах сягає промислових масштабів.

На території області відомі також проявлення і точки з аномальним вмістом молібдену, вольфраму, нікелю, кобальту, ртуті та інших металів, а також графіту, рідкоземельних та радіоактивних елементів.

Поклади титану і цирконію відомі на території Оратівського району. Тут зустрічаються піски з високим вмістом ільменіту (титанова руда) та цирконію. Родовища аналогічного типу інтенсивно розробляються на Житомирщині та Дніпропетровщині.

Високоякісна алюмінієва сировина - боксити - виявлена свердловинами поблизу с.Велика Кісниця Ямпільського району. Окрім цього, в якості потенційної алюмінієвої сировини, можуть використовуватись поклади вторинних каолінів Паланківського родовища (Тульчинський район), які містять понад 38% окису алюмінію. На цьому ж родовищі, тоді ж, було описано "породи близькі до бокситів" та "алуніти".

Залізні руди виявлені свердловинами біля с.Петрик Літинського району та ще в декількох місцях. Однак, в порівнянні з відомими в Україні унікальними родовищами заліза, ці, незначні за обсягом поклади, практично не можуть мати промислового значення.

Зеленоярськетитаново-цирконієве родовище виявлено на початку 60-х років поблизу с.Новоживотів Оратівського району. Воно являє собою три розташованих поряд поклади пісків неогенового віку густо насичених рудними мінералами, серед яких переважають сполуки титану - ільменіт, рутил, лейкоксен і цирконію - циркон. В значній кількості містяться також дистен, силіманіт і ставроліт. Родовище простягається на відстань понад 10 км. Потужність рудних покладів від 3 до 10 м. Залягають вони на глибинах від 10 до 40 м. під пухкими піскувато-глинистими породами. Місцями, в ярах та балках, вони майже виходять на поверхню. Вміст рудних мінералів сягає 200 - 500 кг на тонну піску, а їх запаси на родовищі вимірюються сотнями тисяч тон.

На території області виявлено декілька родовищ бурого вугілля, сумарні запаси яких становлять близько 50 млн. тонн. Ці родовища належать до відомого Дніпровського буровугільного басейну і розташовані на його північно-західній окраїні. Найбільші і найбільш вивчені Оратівське і Бруслинівське родовища.

Бруслинівське родовище розташоване між селами Бруслинів Літинського та Каменногірка і Гущинці Калинівського району. Пласти бурого вугілля залягають на глибині від 20 до 76 м. Приурочені до континентальних палеогенових

відкладів бучакської світи. Їх потужність від частин метра до 6 м і більше. Часто пласти розділені на декілька пропластів. Залягання пластів - горизонтальне. Вугілля перекрите піщано-глинистими породами. Середня потужність пласта в контурі підрахунку запасів - 3,7 м середня глибина залягання - 41 м. Розвідані по категорії c_1 балансові запаси родовища (враховувалися тільки пласти потужністю понад 1,0 м) - понад 16 млн.тонн;

Північно-західніше Бруслинівського родовища, на території Хмільницького району розташовані Філіопільське та Краснопільське родовища з балансовими запасами відповідно понад 4 та близько 3 млн.тонн. Балабанівське і Краснопілівське родовища, що в Оратівському та Гайсинському районах, менш вивчені.

Буре вугілля з родовищ Вінниччини за складом і умовами залягання близьке до вугілля більшості родовищ Дніпровського буровугільного басейну, багато з яких розробляються відкритим та підземним способами. Зольність вугілля знаходиться в межах 18-30%, теплота згорання на горючу масу - 5000-6000 ккал/кг. Вугілля містить до 10% бітумів і до 20-25% смоли, добре брекетується без зв'язуючих речовин.

Флюорит

Проблему забезпечення, в першу чергу, чорної металургії України власним кусковим флюоритом на тривалий час може вирішити введення в дію плавиковошпатового підприємства на базіБахтинського родовища флюоритових руд, розташованого в Мурованокуриловецькому районі. На сьогодні це найбільше в Україні родовище флюориту з розвіданими запасами руди понад 10 млн.тонн та прогнозними ресурсами близько 100 млн.тонн.

Бахтинські руди являють собою середньо-крупнозернистий кварц-польовошпатовий пісковик щільно зцементований тонкозернистим флюоритом. Рудні тіла пластовидні, середньою потужністю близько 1 м. Залягають горизонтально серед кварц-польовошпатових пісковиків, утворюючи переважно два горизонти з відстанню між ними 0,5-5 м. Глибина залягання в залежності від рельєфу - 40 - 120 м. Вміст CaF_2 в рудах коливається від 11 до 41% і становить в середньому від 17,1 до 20,6% для окремих рудних тіл.Родовище комплексне - крім флюориту супутніми корисними компонентами є кварц та лужний польовий шпат,. Вихід концентратів з руд Бахтинського родовища становить: флюоритового - 19,1%, польовошпатового - 16,7%, кварц-польовошпатового - 5,5%, кварцового - 45,5-50%. Відходи складають тільки близько 7 - 10%.

На Вінниччині відомо декілька типів фосфоритової сировини: конкреційні, або "кулясті" фосфорити, що видобувалися ще в минулому столітті, жовнові, зернисті, черепашкові фосфорити, фосфатно-глауконітові руди та фосфатна крейда. Окрім цього, в Могилів-подільському районі (с.Тропове) виявлено прояв апатиту в кристалічних породах, вміст якого в окремих тілах наближається до промислового, проявлення може являти промисловий інтерес тільки за умови виявлення, на невивчених ще площах, руд з дещо вищим вмістом фосфору.

В околицях с.Жван, Мурованокуриловецького району було виявлене та оцінене Жванське родовище змішаних фосфоритів. Руди цього родовища окрім

"кулястих" фосфоритів містять велику кількість значно дрібнішого фосфатного матеріалу, так званих жовтовихі зернистих фосфоритів розміром від 0,1-0,5 мм до 2-5 см, а також фосфатоносний глауконітовий пісок. При чому на долю "кулястих" фосфоритів приходить не більше 15% оцінених запасів фосфору. Жванські руди, як і "кулясті" фосфорити, залягають на значній глибині виходять на поверхню тільки на схилах долин. Їх видобуток можливий тільки підземним способом - штольнями. Однак потужність рудного шару значно більша - переважно 0,9 - 1,5 м. Жванське родовище простягається більш ніж на 10 км, склад і потужність продуктивного шару досить мінливі, умови його залягання вивчені не достатньо, родовище потребує детальної розвідки, на що потрібні певні кошти і час.

В південній частині області наявні значні поклади крейди, чи точніше крейдоподібних порід, окремі верстви яких містять від 2 до 5% п'ятиокису фосфору (P_2O_5) та 76 - 85% карбонату кальцію ($CaCO_3$). Такі руди не потребують збагачення, чи хімічної переробки, оскільки при їх розмелюванні практично утворюється суміш двох необхідних для переважної більшості місцевих ґрунтів компонентів - фосфоритного та крейдяного (вапнякового) борошна.

Каолін

В північній частині області розташований, так званий, Глухівецько - Турбівський каоліновий район, в межах якого знаходяться: Великогадоминецьке, Глухівецьке, Жежелівське, Турбівське, Чубинське, Гурінське, Туча-Миколаївське та інші родовища, в яких зосереджено близько половини розвіданих запасів первинних каолінів України. Державним балансом запасів корисних копалин на території області враховано 4 родовища: Глуховецьке, Турбівське, Жежелівське і Великогадоминецьке.

Попередньо оцінено запаси каолінів Чубинського (770 млн.тонн), Гурінського (180 млн.тонн) та Туча-Миколаївського родовищ. Вони займають значні площі і детально не вивчені. Якість сировини та умови її залягання в різних місцях різні. В Тиврівському районі попередньо розвідане родовище каолінів із запасами близько 2 млн.тонн. Каоліни відзначаються досить високою білизною та хорошими керамічними властивостями. Умови видобутку сприятливі.

В Козятинському, Калинівському, Липовецькому, Іллінецькому, Оратівському, Вінницькому, Тиврівському, Немирівському, Гайсинському, Бершадському та деяких інших районах вивчені прояви первинних каолінів (переважно по одній чи декількох свердловинах або кустарних кар'єрах). Окремі - досить високої якості.

Унікальне за запасами і якістю каоліну Великогадоминецьке родовище розташоване на території Козятинського району Вінницької і Бердичівського району Житомирської області. Каоліновий концентрат з цього родовища відзначається високою білизною: 80 - 84 і навіть 88 - 90% по лейкометру. Понад 80% запасів сировини відповідає вимогам, які пред'являють до вищих сортів

каоліну для паперової промисловості. Характерна також висока природна дисперсність каолінового концентрату.

Каоліни Жежелівського родовища за якісними показниками наближаються до Великогадоминецьких, але в цілому дещо поступаються їм. На розробку родовища видана ліцензія ЗАТ "Жежелівський каолін". На даний час каолін не видобувається. Висока білизна і дисперсність каолінового концентрату з родовищ Вінниччини визначають основні напрямки його використання: для наповнення і покриття вищих сортів паперу, а також як наповнювач білої і кольорової гуми.

На Вінниччині відомі поклади вторинних каолінів поблизу сіл Миколаївки, Тучі, Черепашинець, Красенького, Вороновиці, м.Калинівки та інших. Однак вони дуже мало вивчені. Не вивченим і майже невідомим до цього часу залишається родовище вторинних каолінів розташоване між селами Паланка і Вапнярка Томашпільського району. Серед інших відомих проявів заслуговують уваги поклади вторинних каолінів поблизу смт.Вороновиці, де каоліни з вмістом піскуватої фракції 3-5% залягають на значній площі на глибині 2-10 м. при потужності пласта 5-6 м; м.Калинівки, де вони виявлені на глибині 2-3 м. при потужності близько 13 м; с.Черепашинець - на глибині 7-13 м. при потужності 6-9 м. Хімічний склад та білизна каолінів не вивчені, запаси не підраховувалися.

На Вінниччині, в Калинівському, районі розташоване єдине в Україні детально розвідане Слобідське родовище гранату. Розвідані запаси мінералу складають 673 тис.т. при середньому вмісті в породі (граніті) - 15,18%. Неподалік Слобідського родовища, в цьому ж районі, для виробництва щебеню розробляється Іванівське родовище граніту. Проведеною недавно дорозвідкою встановлено, що середній вміст гранату на родовищі становить близько 27%, а його запаси - понад 25 млн.т.

Гранати Слобідського та Іванівського родовищ піроп-альмандинові, однорідні, характеризуються таким складом - альмандин - 61%, піроп - 31%, гроссуляр - 7%, спессартин - 1%. Мікротвердість гранатів - 1400 - 1500 кг/мм², повна абразивна здатність відносно монокорунду - 45-52%, початкова - 81-87%. На Іванівському родовищі гранат присутній переважно в зернах розміром 2-5 мм, а вміщуючі граніти складені польовим шпатом і кварцом з незначною домішкою інших мінералів, що спрощує вилучення гранатового концентрату та дозволяє більшу частину відходів, після збагачення, використати в якості кварц-польовошпатового концентрату для скляної промисловості.

Окрім Слобідського та Іванівського родовищ, високий вміст гранату характерний для гранітів Соломирського, Демидівського, Писарівського та деяких інших родовищ, які розробляються на щебінь. Північніше та західніше Вінниці відомі значні поклади пісків з підвищеним вмістом гранату.

ВАТ "Іванівський спеціалізований кар'єр"

Одним з найбільш вивчених та найбільш перспективних в Україні є Талалаївське родовище в Погребищенському районі. Тут серед своєрідних порід - пеліканітів, виявлені опалонасні жили потужністю від 3-5 до 10 см, з вмістом опалу від 10-30 до 35-40%. Середній вихід опалу з 1 м³ породи оцінено в 1,4 кг. Опал представлений кількома відмінами. Поклади опалу залягають на незначних глибинах - від 1-2 до 20-30 м. Породи, що вміщують його - пеліканіти - за міцністю в 3 - 5 разів поступаються гранітам, що значно спрощує їх розробку. В значних кількостях опал міститься також в пухких піскуватоглинистих породах та жорстві. Окрім Талалаївського родовища відомо ще ряд перспективних ділянок в цьому районі та поблизу с. Глухівці.

Лукашівське родовище флогопіту розташоване неподалік с. Лукашівки Літинського району, що за 15 км. від м. Вінниці, детально воно не вивчалось. За наявними даними поклади флогопіту оцінено в понад 30 млн. т. Вміст слюди в руді коливається від 15 - 40 до 80%. Флогопіт відзначається дуже низьким вмістом оксидів заліза - 0,36 - 1,7%.

Специфіка руд полягає також у їх складі - пластини слюди, розміром переважно від 2 - 3 до 5 - 10 мм. містяться в мармуроподібній породі складеній, в основному, кальцитом. Частина руд представлена флогопітитами, які містять близько 80% слюди. Вміщуючі породи - переважно зеленуватих відтінків мармури - можуть використовуватися в якості декоративно-облицювального каменю.

Мінімальна глибина залягання флогопітових руд - близько 40 м. Розкриті породи переважно глинисті. Потужність рудних тіл перевищує 50 м. Свердловинами вони простежені до глибини 300 м.

Окрім флогопіту, на території області відомі також прояви інших слюд. Поблизу с. Райгородок Гайсинського району виявлено проявлення вермикуліту. Серед верхньопротерозойських глинистих сланців Наддністрянщини описні тонкі провєрстки складені майже на 90% гідробіотитом.

На Вінниччині відомо декілька проявів польового шпату, зокрема поблизу м. Гнівані, с. Гранітне та інших. На жаль, вони майже не вивчалися. Значний інтерес можуть являти досить поширені на території області масиви апліт-пегматоїдних гранітів. Їх окремі відміни за хімічним складом практично відповідають вимогам діючих вітчизняних стандартів. В окремих місцях ці граніти розроблялися для виробництва щебеню та будового каменю (Русавське, Вищеольчедаївське, Райгородське родовища). При їх збагаченні можна одержувати якісну польово-шпатову сировину у великих об'ємах.

В області виявлено ряд родовищ трепелів, більшість з яких може розроблятися тільки підземним способом - штольнями. Розвідані запаси трепелу Шлишковецького родовища - 1000 м³, "Слободська Гора" - 456 тис. м³, Немійського - 232 тис. м³, Немійського-2 - 500 тис. м³, Грушкінського - 188 тис. м³, "Озаринецька Гора" - 15 тис. м³, Ізраїлівського - 14 тис. м³.

Прогнозні ресурси трепелів на північній околиці Могилева-Подільського оцінено в 2,4 млн. м³, Шлишковецького родовища - 4,5 млн. м³, Слобідської Гори - 6 млн. м³. Потужність верстви трепелу становить від 2 - 3 до 5 - 7 м. Він являє собою відносно м'яку (на рівні твердості крейди) і досить стійку породу, про що свідчать факти влаштування в ньому об'ємистих погребів, які добре збереглися. На окремих ділянках можливий видобуток якісного трепелу відкри-

тим способом.

На території області немає детально розвіданих родовищ пісків для виробництва скла.

В якості цементної сировини, ще в 30-50-ті роки були розвідані Рівське родовище вапняків і Тартакське родовище глин в Жмеринському районі. Потужність верстви вапняків на Рівському родовищі від 12 до 22 м. Вони залягають на глибині від 3 до 24 м. Розвідані запаси придатних для виробництва цементу вапняків: 55,1 млн.тонн балансові і 14,0 млн.тоннзабалансові. Вапняки перекриті глинами, тонкозернистими пісками та суглинками. При цьому, значна частина глин теж розвідана як сировина для виробництва цементу. Потужність придатних для виробництва цементу глин коливається від 4,6 до 22 м. Затверджені їх запаси на Рівському родовищі складають 31,1 млн.тонн, в тому числі над розвіданими для цементу вапняками - 6,1 млн.тонн. На Тартакському родовищі товща цементних глин потужністю 15 - 18 м залягає на глибині 3 - 6 м. Розвідані і затверджені балансові запаси глин складають 4,8 млн.тонн.

Окрім Рівського родовища, в якості цементної сировини може бути використана сировина інших родовищ вапняків, в першу чергу родовищ із значними запасами, високою якістю та стабільним складом сировини, наприклад: Вила, Стінянське (Томашпільський район), Студенянське (Піщанський район) та інші. Для більшості з таких родовищ безпосередньо над вапняками, або неподалік розвіданих запасів є поклади глин, за складом близьких до цементних.

Вінниччина досить багата на вапняковий камінь для випалювання будівельного вапна. Розвідані його запаси складають понад 40 млн.тонн.

В області розвідано 7 родовищ вапняків і одне родовище крейди для вапнування ґрунтів. Вапняки поширені на значній території області - від лінії Бар - Жмеринка - Крижопіль до її південних та західних меж. Їх ресурси практично необмежені, а якість у більшості випадків відповідає вимогам до сировини для виготовлення вапнякового борошна.

Розвідані родовища вапняків для виготовлення будівельного вапна

Родовище	Запаси, тис.тонн		Вміст CaCO ₃ , %	Потужність, м		Примітки
	розвідані кат. А+В+С1	оцінені, кат.С2,		вапняку	розкритих порід	
Рівське	10706	42950	85-95	17,2	19,0	розроблялося
Бронницьке	1779			8,1	3,7	розроблялося
Ізраїлівське-I	926		94-99	14,5	4,2	розробляється
Ізраїлівське-II	4621	1361	92-98	5,4	5,5	не розробл.
Немійське	7016		92-98	6,5	3,5	розроблялося
Обухівське	584		94-96	5,0	2,5	не розробл.
Марківське	338		до 98	15,4	6,2	розроблялося
Джуринське	673			19,5	4,8	розроблялося
Вербівське-II	2302		96-98	4,5	20,8	попутний видоб.
Жданівське	5395		88-95	23,4	9,2	розроблялося

Родовище	Запаси, тис.тонн		Вміст СаСО ₃ , %	Потужність,м		Примітки
	розвідані кат. А+В+С1	оцінені, кат.С2,		вапняку	розкривних порід	
Клембівське	7393		94-94	14,4	9,1	розроблялося

Граніти та близькі до них кристалічні породи поширені майже на всій території області, їх запаси практично невичерпні.

В області розробляється відоме Жежелівське родовище сірих гранітоїдів та діє три дрібних кар'єри по видобутку темно-сірих чарнокітів і ендербітів в Тиврівському районі. Раніше блочний камінь видобувався також в Гнівані, на Соломирському (застосовано в облицюванні київського вокзалу) та Крутнівському кар'єрах.

Жежелівський кар'єр не відзначається високим виходом блочної продукції, а сам камінь - граніт бердичівського комплексу - досить посередній за декоративністю, проте він відносно легко піддається розпилюванню та обробці. Залишок розвіданих запасів блочного каменю на родовищі становить близько 6100 тис.м³.

Ендербіти та чарнокіти Тиврівщини використовуються, переважно, для монументальних виробів. Розвідані запаси Тиврівського, Рахни-Полівського та Івонівецького родовищ становлять відповідно 2542, 1159 та 1096 тис.м³. Видобуток каменю ведеться епізодично в незначних обсягах (до 1-2 тис.м³ на рік).

Попередньо розвідані родовища сірих гранітоїдів - Супрунівське в Літинському (598 тис.м³) та Уланівське в Хмільницькому районі; сірих з рожевими включеннями собітів - Жаданівське в Іллінецькому та Білоусівське в Тульчинському районі; темно-сірих ендербітів - Краснянське в Тиврівському районі не розробляються.

Значний інтерес можуть становити граніти хмільницького масиву. Світло-сірі мілкозернисті граніти тут, місцями, залягають майже на поверхні, відзначаючись витриманістю фізико-механічних параметрів, відсутністю мікротріщин та сприятливим розташуванням макротріщин. Ресурси блочного каменю на Березнянській ділянці оцінено в понад 3 млн.м³. Поблизу Хмільника, розвідано невеликі тіла - дайкигаббро-діабазів потужністю до кількох десятків метрів та довжиною близько кілометра і більше. Для них характерний невеликий розмір блоків.

В Немирівському районі неподалік сіл Семенки і Гвоздів відомі ділянки, де майже на поверхні залягають оригінальні темно-червоні мігматити із задовільною блочністю. В центральній та південній частині області зустрічаються масиви червоних з голубим відтінком гранітів. Поблизу села Бубнівки Гайсинського району виявлено граніти, які за кольором та малюнком дуже близькі до знаменитих капустинських гранітів.

В Ямпільському районі розробляються Ямпільське та Глибочанське родовища пісковиків. Заслужують на увагу пісковики Порогського родовища поблизу Ямполя, яке відзначається високою монолітністю каменю. Із 230 тис.м³ оцінених запасів блочного каменю близько половини складає досить рідкісний щільний мілкозернистий піскови́к білого кольору. На Наддністрянщині в окремих місцях розробляються плитчасті відміни пісковиків, що легко

розколюються на плити товщиною 2 - 4 см і використовуються в якості дешевого облицювального матеріалу. В околицях Могилева-Подільського розвідано два родовища опоковидних порід. Опоки верхніх горизонтів - білого кольору, легко піддаються розпилюванню та обробці. За фізико-механічними властивостями вони відповідають вимогам до м'яких відмін облицювального каменю

Переважає більшість родовищ пиляного каменю Вінниччини може розроблятися тільки підземним способом. Однак, за 10 км. від Томашполя розташоване одне з найбільших відкритих родовищ в Україні - Стінянське, розвідані запаси якого становлять понад 50 млн.м³ потужність придатного для розпилювання каменю тут складає близько 30 м; розкривних порід - переважно від 0 до 5 м.

Іншим, перспективним для відкритої розробки об'єктом, є одна з ділянок Дербчинського родовища в Шаргородському районі, на якій 15-метрова товща пиляного каменю залягає на глибині від 0 до 10 м. і частково вже розкрита. Ділянка відзначається високим виходом блочної продукції та якістю. На родовищі переважає сировина марок "35", "50", "75". Майже увесь видобуток пиляного каменю в області сконцентровано в Шаргородському, Крижопільському та Піщанському районах.

Крейдоподібні вапняки і опоковидні породи поширені на півдні області, у вигляді смуги шириною до 20 - 30 км. Вздовж лівого берега Дністра. Загальна їх потужність тут сягає 30 - 60 м. На водорозділах вони залягають на глибині 60 - 80 м., а на схилах долин і річкових терасах часто виходять на поверхню. В області розвідано три родовища крейдоподібних вапняків та опоковидних порід. Ще два родовища: Оксанівське та Іванківцеве в Ямпільському районі розвідуються. На останньому ведеться дослідно-промисловий видобуток блоків з крейдоподібних вапняків підземним способом. Відомо ряд перспективних ділянок від Могилева-Подільського на Заході до Великої Кісниць на Сході.

За запасами сировини для виробництва щебеню Вінниччина посідає одне з провідних місць в Україні. В області розвідано 83 родовища було-щебеневої сировини з сумарними запасам 440 млн.м³. Освоєно 48 родовищ

Найбільшої уваги заслуговують граніти та інші близькі до них кристалічні породи (понад 90% розвіданих запасів). Окрім того, в південній частині області також виробляється щебінь із щільних відмін вапняків та окварцованих пісковиків.

На Вінниччині відомо декілька видів цегельної сировини: глини, глинисті сланці (аргіліти), суглинки. В області розвідано понад 160 родовищ цегельної сировини, освоєно 76. Понад 40 кар'єрів розробляються, чи розроблялися без розвідки. Одним з найкращих видів цегельно-черепичної сировини в Україні є неогенові глини Придністровської смуги. Найбільш відоме серед них Вендичанське родовище.

Пластичні глини, за якістю близькі до вендичанських, розвідані серед розкривних порід на Клембівському (Ямпільський район) та Дмитрашків-Трудовському (Піщанський район) родовищах вапняків в кількості, відповідно 0,6 та 3,3 млн.м³, частково вивчені на Володівецькому родовищі (Чернівецький район). Встановлена придатність цих глин для виготовлення цегли, пустотілих керамічних блоків, фасадної облицювальної плитки. Високопластичні неогенові глини розвідані також в центральній частині області на Новоприлуцькому ро-

довищі глини для облицювальної плитки поблизу м.Турбів (1,5 млн.м³) та Голубівському родовищі цегельної сировини (Жмеринський р-н). Заслужують уваги глини Рівського і Тартакського (Жмеринський район) родовищ, які розвідувалися в якості глинистої складової цементної сировини. Ці родовища, з розвіданими запасами відповідно 3,3 та 4,8 млн.тонн глини, розташовані поблизу Жмеринки і неподалік Вінниці, поруч проходять автомобільні дороги та залізниця. Глини залягають на незначній глибині - від 2 до 6 м., а їх потужність сягає 16 - 22 м. Поблизу Вороновиці на незначній глибині (2 - 5 м.) виявлено поклади пластичних глини потужністю 6 - 8 м. та вторинних (збагачених природним способом) каолінів на глибині близько 7 м. Поєднання двох таких компонентів, як правило, дозволяє виготовляти різноманітні керамічні вироби. В східній частині Вінницького та західній Липовецького районів високопластичні глини залягають місцями на глибині 1 - 3 м., а їх потужність сягає 10 - 30 м.

Окрім глини, в Південно-західній частині області заслуговують уваги окремі верстви аргілітів, чи глинистих сланців.Лесовидні четвертинні суглинки, які використовуються майже усіма цегельними заводами Вінниччини, поширені на усій території області.Бентонітові глини в області вивчені на Пилявському (Тиврівський район), Новоприлуцькому (Липовецький район) родовищах де залягають на незначних глибинах. Бентоніти та бентонітоподібні глини зустрічаються серед розкривних порід на окремих родовищах вапняків, пісків, Вендичанському родовищі глини.

Піски на території області досить поширені. Розвідано і враховано балансом 29 родовищ з сумарними запасами понад 40 млн.м³ по промислових категоріях, та понад 20 млн.м³ по категорії С₂. Окрім цього виявлено та різною мірою вивчено чи оцінено ще понад 100 родовищ і проявлень.Піски переважної більшості родовищ - низької якості.

Піски відносно доброї якості поширені на древніх Дністровських терасах (смуга шириною до 20 км. вздовж лівого берега). Вони часто відповідають вимогам до пісків для будівельних розчинів, а іноді і для бетонів (Вендичанське, Немійсько-Юрковецьке, Дзигівське родовища). Однак, ці піски потребують відсіву гравійної фракції, яка складає до 10% і більше.Іноді, зустрічаються лінзи білих середньозернистих неогенових морських пісків хорошої якості, наприклад Котюжанське родовище. Але вони залягають під шаром вапняку.

На решті території області піски відносно задовільної якості, з вмістом 5 - 20% пилувато-глинистої фракції та модулем крупності близько 1,5 приурочені до терас Південного Бугу, Росі, і їхніх приток (Ладжинське, Лукашівське, Поборське, Гунчанське, Погребищанськийгранкар'єр). На останніх двох родовищах зустрічаються також досить чисті піски з модулем більше 2,0. Ще більш мілкозернисті і глинисті піски балтського ярусу в центральних районах (Тиврівське, Прибузьке) і водно-льодовикових відкладів смуги Літин - Вінниця - Липовець.Іноді зустрічаються також лінзи пісків різної крупності пов'язані з процесами перемиву первинних каолінів (Черепашинецькийгранкар'єр).

Основні родовища Вінницької області та залишок їх запасів

№ з.п.	Вид корисних копалин	К-ть родовищ, що знаходяться в Державному фонді родовищ	% від усього в Україні
1	Торф	32	3,89
2	Сировина для вапнування кислих	7+4*	31,43
3	Сировина карбонатна для цукрової промисловості	2	15,38
4	Каолін	4	10,0
5	Сировина абразивна	2	40,0
6	Глини бентонітові	1	11,11
7	Плавикий шпат	1	50,0
8	Сировина крем'яна	2	28,57
	У т.ч. трепел	2	
	Кремениста крейда	2	
9	Сировина карбонатна на вапно	8+2*	10,0
10	Пісок будівельний	41+5*	6,25
11	Суміш піщано-гравійна	1+1*	3,13
12	Камінь облицювальний	10	4,04
13	Камінь будівельний	87+9*	11,15
14	Камінь пиляний	28	14,07
15	Сировина керамзитова	2	3,64
16	Сировина цегельно-черепична	166+6*	8,89
17	Підземні питні води	50	
18	Підземні мінеральні столові води	8/11**	
19	Підземні мінеральні лікувальні води	4/8**	
	Усього:	460+27*= 487	

Окрім цього відома значна кількість покладів пісків, які можуть бути використані в якості будівельних після їх більш детального вивчення. Зокрема біля сіл Ставки, Лугове, Джулинка Бершадського району, Стрижавка, Стадниця Вінницького району, Семирічка Гайсинського району, Петрани Жмеринського району, Дашів, Кам"яногірка Іллінецького району, Мизяків, Гущинці Калинівського району, Вахнівка, Журава, Підлісне Липовецького району, Івча, Микулинці, Лукашівка Літинського району, Озаринці, Немія Могилів-Подільського району, Котюжани, Рівне, Курашівці, Наддністрянське, Жван, Житники, Дерешова Мурованокуриловецького району, Кароліна, Скрицьке, Мухівці Немирівського району, Рожична Оратівського району, Піщанка, Дмитрашківка, Трибусівка Піщанського району, Володіївці Чернівецького району, неподалік м. Шаргород та в інших місцях. Запаси піску для піносілікатобетону розвідані на Халівинському родовищі, що поблизу Турбова.

На території області відомо понад 100 родовищ торфу. Найбільші його ресурси зосереджені в північно-західній частині області, особливо на території Літинського та Хмельницького районів. Відсутні родовища тільки в південних районах; Мурованокуриловецькому, Могилів-Подільському, Ямпільському, Томашпільському, Крижопільському, Теплицькому та Піщанському. Розвідані і числяться на державному балансі 47 родовищ та окремих ділянок із сумарними запасами торфу понад 9,5 млн. тонн. Найбільші серед них -Згарівське і Войтівцевське, що в Літинському, Жмеринському та Хмельницькому районах. На Багринівській ділянці Згарівського родовища ще донедавна видобувалося 15-20 тис. тонн торфу на рік, який використовувався для виготовлення торфобрикетів. На даний час роботи призупинені. На інших родовищах торф в останні роки

теж не видобувається. Усі родовища торфу Вінниччини представлені торфами низинного типу. Глибина поширення торфу в межах родовищ переважно 2 - 3 м, рідко до 5 м. Зольність торфувід 20 до 45%, на основних ділянках Згарівського родовища, де зосереджено більше половини балансових запасів області, - в середньому близько 26%. Ступінь розкладу торфу - 30 - 45%, переважно близько 35%. Вологість - 74 - 86%, переважно 84 - 85%.

Мінерально-сировинний потенціал області використовується далеко не повною мірою. Деякі перспективні види сировини досі залишаються взагалі не освоєними. Повністю зупинені роботи на десятках родовищ, що розроблялися раніше, в тому числі і на окремих родовищах якісної сировини, із сприятливими умовами видобутку, розташованих у вигідних транспортних умовах

Серед відомих родовищ металевих корисних копалин серйозної уваги заслуговує тільки Зеленоярськетитано-цирконієве родовище

Значно багатша область на неметалеві корисні копалини. Найбільше в Україні за запасами Бахтинське родовище флюориту може стати сировинною базою цього необхідного для вітчизняної металургії компоненту

Поклади фосфатно-глауконітових руд та фосфатної крейди можуть бути використані для виготовлення місцевих фосфорних добрив та меліорантів.

Найкращі в Україні за якістю та найбагатші з відомих проявлення опалу слід розглядати як перспективні види сировини, які можуть бути освоєні після вивчення.

7.2. Система моніторингу геологічного середовища

Об'єктами моніторингу геологічного середовища обласного рівня є природні і складні природно-техногенні системи, розташовані в межах її території. При цьому моніторинг природних систем здійснює державна територіальна служба, а в межах складних природнотехногенних систем – як ця служба, так і надрокористувач та інші суб'єкти державної діяльності (у межах простих природно-техногенних систем, які входять до досліджуваної складної системи).

Моніторинг геологічного середовища виконується в області за комплексними державними програмами, з урахуванням регіональних природно-техногенних особливостей місць дослідження.

7.2.1. Підземні води: ресурси, використання, якість

Прогнозні ресурси підземних вод по Вінницькій області 885,5 тис. м³/добу, у т.ч. експлуатаційні запаси, затверджені ДКЗ СРСР, УТКЗ, 147,66 тис. м³/добу. В області офіційно нараховується 1664 артезіанських свердловин, близько 500 з яких безхазяйні. Крім того проводиться безконтрольне облаштування свердловину приватних домоволодінь, що становить серйозну екологічну небезпеку. Кількість таких свердловин не обліковується.

Родовища прісних підземних вод розвідувалися, як правило, для забезпечення стабільного і якісного централізованого водопостачання райцентрів, міст області та окремих промислових об'єктів.

На Вінниччині розвідано 17 родовищ, які складаються із 44-х окремих ділянок із сумарними, затвердженими Державною комісією, запасами 137,4

тис.м. на добу.

Окрім цього є значна кількість попередньо вивчених та оцінених родовищ, прогнозні запаси яких оцінюються в 885,5 тис.м. на добу.

За хімічним складом води відносяться до типу гідрокарбонатних магній-кальцієвих або кальцієвих з мінералізацією 0,4 - 0,8 г/дм³. Дебіт свердловин переважно від 3-5 до 20 - 30 іноді до 50 і більше м /год. Родовища експлуатуються свердловинами глибиною від 60-80 м у місцях неглибокого залягання кристалічних порід до 120 -150 м, де вони перекриті осадовими, переважно глинистими породами.

В 2023 році в природних та порушених умовах по всій території області відбулося зниження середньорічних рівнів ґрунтових і міжпластових вод.

Зниження середньорічних рівнів відбувалось і у 2023 році, проте режим підземних вод в цілому знаходиться в стабільному стані.

Хімічний стан підземних вод практично незмінився.

В результатах хімічних аналізів проб води, відібраних із колодязів, облаштованих на четвертинні водоносні горизонти, зафіксований підвищений вміст нітратів: на посту Нижня Кропивна їх концентрація становила 182 мг/дм³; Бершадь - 151 мг/дм³; Бар - 181 мг/дм³.

В свердловині № 2, пост Хмільник, яка облаштована на водоносний горизонт кори вивітрювання кристалічних порід докембрію, мінералізація становить 1255 мг/дм³, загальна жорсткість –13,7 мг-екв.

Висока мінералізація – 1429 мг/дм³– відмічена на водозаборі м.Ямпіль в пробі води верхньопротерозойського водоносного горизонту, який використовується для централізованого водопостачання міста.

Залягання глибин рівня підземних вод від поверхні землі на гідрогеологічних постах

Назва поста та № спостережного пункту	Індекс водоносного горизонту	Абс.відмітка поверхні землі	Середньорічний рівень, м	Мінімальний рівень, м, дата	Максимальний рівень, м, дата	Зміна рівня до 2022 року
м.Бар, Іванівський водозабір, пост №27, свд.1184	N ₁ S	277,5	3,78	<u>3,10</u> 27.04	<u>4,32</u> 9.09	-0,264
м.Бар, Іванівський водозабір, пост №27, свд.59	vdQ _{II-III}	312,5	11,89	<u>11,56</u> 09.05	<u>12,65</u> 21.08	-0,539
м.Ямпіль, пост №25, свд.150	PR ₂	53,8	5,33	<u>4,85</u> 21.04	<u>5,49</u> 27.12	-0,418
м.Бершадь, пост №33, свд.24	aQ _{III}	162,4	0,72	<u>0,51</u> 15.04	<u>1,04</u> 03.10	-0,176
м.Бершадь, пост №33, свд.21	Pz-Mz	163,1	1,03	<u>0,82</u> 15.04	<u>1,27</u> 15.09	-0,176
м.Хмільник, пост №5, свд.3	Q _{III}	247,6	1,86	<u>1,55</u> 27.04	<u>2,15</u> 3.09	-0,132
м.Хмільник, пост №5, свд.2	Pz-Mz	262,6	14,28	<u>14,10</u> 09.07	<u>14,45</u> 27.02	-0,154
м.Вінниця (с.Агрономічне), пост №23, свд.115	vdQ _{II-III}	271,5	1,71	<u>1,20</u> 27.04	<u>2,06</u> 09.10	-0,726
Заливанщина, пост №20, свд.206	aQ _{III}	277,5	2,56	<u>2,09</u> 27.04	<u>2,90</u> 03.10	-0,151
Нижня Кропивна, пост №28, свд.243	vdQ _{II-III}	200,5	7,64	<u>7,20</u> 27.03	<u>8,10</u> 21.01	-0,253
Нижня Кропивна, пост №28, свд.242	AR-PR ₃	193,0	1,76	<u>1,43</u> 27.03	<u>2,30</u> 03.09	-0,253

Вінниччина багата якісними мінеральними та прісними підземними водами. Радонові води Хмільника та столова вода "Регіна" відомі далеко за межами області.

Розвідане і експлуатується Хмільницьке родовище мінеральних радонових вод, відкрите в 1935 році. Родовище приурочене до тріщинної зони в масиві специфічних хмільницьких гранітів. Воно складається з п'яти ділянок; Лісової, Курортної, Голодькінської, Угринівської та Острівної. Води переважно гідрокарбонатні кальцієві і кальцієво-магнієві слабкої мінералізації - 0,4-0,9 г/дм³. Концентрація радону в водах коливається від 5 до 200 нКи/дм³, що згідно класифікації мінеральних радонових вод відповідає водам від дуже слаборадонових до радонових середньої концентрації. Виключення становить Острівна ділянка, де раніше зустрічалися слабовуглекислігідрокарбонатно-хлоридні кальцієво-натрієві води з мінералізацією 5,0-6,5 г/дм³ та високим вмістом органічних речовин - до 47,7 мг/дм³. Однак, в результаті інтенсивного видобутку мінералізація вод понизилася до 2,4 г/дм³. Концентрація радону в водах цієї ділянки коливається в межах від 3 до 25 нКи/дм³. Радонові води Хмільницького родовища уже протягом півстоліття інтенсивно використовуються в лікувальних цілях.

Експлуатація Немирівського родовища радонових вод розпочата недавно в режимі дослідного видобутку. Родовище приурочене допотужної тектонічної зони в породах кристалічного фундаменту. Води слаборадонові (10-25 нКи/дм³) слабомінералізовані (0,6-1,1 г/дм). Запаси мінеральних радонових вод по двох свердловинах оцінені по категорії С¹ в кількості відповідно: 168 і 242 м /добу.

Родовища підземних мінеральних лікувальних радонових вод

Родовище	Ділянка	Ким експлуатується	На підставі чого експлуатується
Хмільницьке	Курортна	Укрпрофоздоровниця	Ліц. №417
	Лісова	Санаторій "Поділля"	Ліц. №1298
	Угринівська	ВКС "Хмільник"	Ліц. №
	Голодькінська	Укрпрофоздоровниця	Ліц. №418
	Острівна	Дорожна лікарня №2 Санаторій "Радон" Санаторій "Південний Буг"	Ліц. №1488 Ліц. №1325
Немирівське		Санаторій "Авангард"	Ліц. №

На території області вивчено два типи мінеральних лікувально-столових вод: хлоридних натрієвих та кремнієвих.

Хлоридні натрієві води типу "Миргородська" розкриті 300-метровою свердловиною серед вулканічних і осадових порід верхнього протерозою на території санаторію "Гірський", що поблизу с.Бронниця Могилів-Подільського району. Характеристика вод приведена в таблиці 29. В

Кремнієві води за складом близькі до звичайних столових і відрізняються

тільки підвищеним вмістом розчиненої кремнієвої кислоти, яка і обумовлює їх лікувальні властивості. Ці води видобуваються приблизно 100-метровими свердловинами з кристалічних порід поблизу с.Тростянчик Тростянецького району (вода "Дана") та на околиці м.Козятин (вода "Ріна").

Родовища підземних мінеральних лікувально-столових вод

Родовище	Запаси кат.С1, м³/добу	Ким експлуатується
Бронницьке (св.№38)	50	Асоціація "ЄМС-Україна"
Садковецьке (св.128-г)	100	ПКФ "Анна"
Тростянчицьке	Не оцінювалися	Фірма "Сан", м. Одеса
Козятинське (св.№1997)	Не оцінювалися	Укр.-Грузинське ТОВ "Чарте"

Серед столових вод на території області найбільш поширена група складного катіонного складу із загальною мінералізацією від 0,3 до 1,0 г/дм³ (табл.7.4.) В цю групу входять води, що розливаються: "Регіна", "Барчанка", "Яружанка" та багато інших менш відомих. Окрім цього в області відомо десятки джерел та свердловин вода з яких, за попередніми даними, може бути використана для розливу в якості столової. Серед них потужні джерела якісних вод поблизу сіл Демидівка та Курилівці в Жмеринському районі, Велика Вулига та Кліщів на Тиврівщині, Руданського та Пенківки Шаргородського району, Комаргорода, Гнаткова та Липівки в Томашпільському районі, Ординець Погребищенського району; високодебітна свердловина з надзвичайно чистою водою неподалік с. Яришівки та багато інших.

Родовища мінеральних столових вод з розвіданими та попередньо оціненими запасами

Родовище, ділянка	Назва вод	Ким експлуатується
Регіна:		
Дж. "Регіна"	Регіна	БАТ "Завод мінеральних вод "Регіна"
Джерело №1		СП "Бізнес-ПРО"
Джерело №2		СП "Бізнес-ПРО"
Джерело №3		СП "Бізнес-ПРО"
Вербівське	Вербівська	ВКПП "Філіп"
Черепашинецьке	Вінна	ТОВ "Вінфрутхолдінг" ЛТД
Тиманівське	Шереметівська	Приватний підприємець

За даними Головного управління Держпродспоживслужби Вінницькій області понад 755 артезіанських свердловин господарсько-питного водопостачання, 188 із них (25%) мають протоколи дослідження води на природні радіонукліди - радон-222, радій-226, 228, природну суміш уранів. Перевищень допустимих рівнів не зафіксовано. Забруднення підземних вод не встановлено.

7.2.2. Екзогенні геологічні процеси

Станом на 01.01.2023 року в області паспортизовано зсуви в кількості 339 одиниць та поширені на площі 16,55 км². На забудованій території зафіксовано 17 зсувів загальною площею 1,53 км², у зоні їх впливу знаходяться 23

об'єкти.

Динаміка ураженості зсувними процесами

№ з/п	Рік	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, од.	% ураженості регіону
1	2019	15,7	319	0,06
2	2020	15,7	333	0,06
3	2021	16,5	339	0,06

На території області зсувні процеси найбільш поширені в Барському, Жмеринському, Крижопільському, Мурованокриловецькому, Могилів-Подільському, Піщанському та Ямпільському районах. Розвиток зсувних процесів на території області відбувається на схилах вздовж річок і балок за наявності крутих схилів, водоносного горизонту в покривних відкладах, наявність водотривких порід (глин) в підшві водоносного горизонту та сприятливих кліматичних умов (інтенсивні опади). Активізація зсувів може відбутись через перезволоження зсувних накопичень атмосферними опадами в зоні їх зосередженого стоку.

За результатами вибіркового обстеження встановлено, що всі обстежені зсуви, знаходились в фазі стабілізації. Нових зсувів не виявлено. Проведеним обстеженням встановлено, що потенційно небезпечні зсуви перебувають у стадії стабілізації. Розвитку нових зсувів, а також ознак зсувних деформацій не виявлено. Активізація зсувів можлива у випадку перезволоження зсувних накопичень атмосферними опадами в зоні їх зосередженого стоку.

Небезпека від активізації зсувів зростає у місцях розташування потенційно-небезпечних об'єктів (промислових майданчиків, газо- та нафтопроводів, залізничних колій тощо). Це створює постійну загрозу виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, а також небезпеку для здоров'я та життя людей.

Перелік потенційно-небезпечних зсувів на території Вінницької області

№ з/п	№ зсувів за кадастром	Місце розташування зсуву	Вплив на народно-господарські об'єкти
1	330-332	м.Жмеринка, вул.Москаленка	житлові будинки
2	773	м.Жмеринка, вул.Тичини	житлові будинки
3	334	залізнична станція Сулятицька Могилів-Подільського району	комбикормовий завод, житлові будинки, залізничне полотно
4	333	м.Могилів-Подільський, вул.Зарічна	житлові будинки, дорога
5	234-236, 250	с.Вільшанка Крижопільського району	житлові будинки, дорога, ЛЕП
6	265	с.Городківка Крижопільського району	житлові будинки
7	267	с.Джугаstra Крижопільського району	житлові будинки, дорога, ЛЕП
8	274	с.Леонівка Крижопільського району	житлові будинки
9	305	с.Писарівка Крижопільського району	ЛЕП
10	316	с.Слобода Підлісівська Ямпільського району	житлові будинки, дорога, ЛЕП
11	325	с.Довжок Ямпільського району	житлові будинки, ЛЕП
12	299	с.Качківка Ямпільського району	житлові будинки, ЛЕП

№ з/п	№ зсувів за кадастром	Місце розташування зсуву	Вплив на народно-господарські об'єкти
13	368	с.Кукули Піщанського району	житлові будинки, ЛЕП
14	201	с.Болган Піщанського району	житлові будинки
15	215	с.Требусівка Піщанського району	житлові будинки, дорога, ЛЕП
16	357	с.Романівка Бершадського району	житлові будинки
17	777	с.Карпівка могилів-Подільського району	житлові будинки

На території області наявні шахти, в яких проводиться видобування пиляних блоків з вапняку-черепашнику. Усі шахти розташовані в добре задернованій товщі вапняку тому шахтних вод практично немає.

Кар'єрні води відкачуються з гранітних кар'єрів, які часто розробляються нижче рівня залягання підземних вод. Кар'єрні води практично прісні з мінералізацією переважно 0,5 – 0,8 г/дм³. Після осадження зважених часток (відстоювання) ці води скидаються у поверхневі водні об'єкти. Частина кар'єрних вод використовується для технологічних потреб видобувних підприємств.

Підтоплення відмічається на площі 0,005 тис.км², ураженість території області складає 0,02%, підтопленими є 9 міст і 4 селища міського типу. Процес активізується в періоди випадання значної кількості атмосферних опадів та весняної повені в населених пунктах, розташованих в заплавах річок. Техногенний характер прояву процесу має місце на забудованій території.

У зоні підтоплення знаходиться 795 об'єктів економіки. Активізації процесу підтоплення у 2020 році та його впливу на господарські об'єкти не виявлено.

Відклади, що здатні до карстування, поширені на площі 10,88 тис.км² (41,6% території), зафіксовано 244 карстопрояви, 200 з них є карстовими воронками. Також у межах області мають розвиток 27 підземних карстопроявів (печер). Активізації карстових процесів у 2023 році та їх впливу на господарські об'єкти не зафіксовано.

Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП)

Вид ЕГП	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, одиниць	Відсоток ураженості регіону
Зсуви	16,55	339	0,062
Карстові процеси:	11900	244	44,9
Відкрита стадія розвитку карсту;	3700	-	31,1
Напіввідкрита стадія розвитку карсту;	2000	-	16,8
Покрита стадія розвитку карсту.	6200	-	52,1
Підтоплення:	5,49		0,02

7.3. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Відповідно до Кодексу України про надра, введеного в дію Постановою Верховної Ради України від 27 липня 1994 року № 133/94-ВР (зі змінами та до-

повненнями), (далі – Кодексу), надра є виключною власністю українського народу та надаються тільки у користування на основі спеціального дозволу.

Спеціальний дозвіл на користування надрами видається Державною службою геології та надр України згідно вимог «Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» від 30 травня 2011 року № 615 (далі – Порядок), шляхом проведення аукціонів, що проводяться відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 року № 993 (крім випадків передбачених пунктом 8 Порядку).

Інформаційну взаємодію з Державним земельним кадастром з метою надання відомостей про ділянки надр, переданих у користування відповідно до спеціальних дозволів забезпечує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивчення та використання надр, який також формує і веде реєстр надрокористування, відкритий доступ до якого на період дії воєнного стану обмежено.

7.4. Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Органами виконавчої влади та правоохоронними органами здійснюється постійний моніторинг дотримання законодавства в сфері використання природних ресурсів. Так, протягом поточного року встановлено факти порушень та розпочато 16 досудових проваджень за статтею 240 Кримінального Кодексу України (порушення правил охорони або використання надр). По твердих корисних копалинах основним порушенням виявлено самовільне періодичне видобування корисних копалин, переважно піску, без відповідних дозвільних документів.

7.5. Державна політика та заходи щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Державна політика щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр передбачає проведення комплексних досліджень, розвиток видобутку корисних копалин, збереження ресурсів і охорону навколишнього середовища. Забезпечують реалізацію державної політики в сфері надрокористування органи виконавчої влади.

Основні заходи, що вживаються в рамках такої політики, включають:

геологічне вивчення надр. Держава сприяє проведенню комплексних геологічних розвідок з метою виявлення родовищ корисних копалин, оцінки їх запасів та якості. Для цього створюються спеціалізовані геологічні організації і лабораторії, залучаються висококваліфіковані фахівці;

законодавче регулювання. Держава приймає закони та нормативні акти, які встановлюють правила видобутку, використання та охорони надр. Це включає вимоги щодо безпеки промислових робіт, організації рекультивації, контролю за впливом на довкілля, а також правила конкурсного відбору учасників ринку надр;

розробка і використання нових технологій. Держава підтримує науково-дослідні роботи та технологічні розробки, спрямовані на підвищення ефективності видобутку і переробки корисних копалин, а також на зменшення негативного впливу гірничих робіт на навколишнє середовище;

залучення інвестицій. Держава створює сприятливі умови для інвестування в геологічне вивчення та видобуток надр. Це може включати зниження податкового тягаря, надання земельних ділянок або ліцензій на видобуток корисних копалин, створення спеціальних інвестиційних зон тощо;

контроль за дотриманням законодавства. Держава забезпечує контроль за виконанням законодавства у галузі геологічного вивчення і раціонального використання надр. Для цього створюються відповідні контролюючі органи, здійснюється моніторинг діяльності підприємств і установ, які займаються цією сферою;

Основною метою такої політики є забезпечення стабільного розвитку галузі, збереження природних ресурсів та охорона навколишнього середовища. З метою забезпечення максимального використання надр, з урахуванням наявних економічних, соціальних і екологічних факторів.

8. ВІДХОДИ

8.1. Структура утворення та накопичення відходів

Протягом 2020 року в області утворилось 1557,7 тис.т відходів I–IV класів небезпеки, в тому числі I–III класів небезпеки – 1,2 тис.т. Із загальної кількості спалено відходів 46,4 тис.т, утилізовано – 143,1 тис.т та видалено у спеціально відведених місцях – 208,1 тис.т.

Найбільше відходів I–IV класів небезпеки утворилося у місті Вінниці – 27,2 % , у Гайсинському – 52,5 % та Крижопільському районах – 8,1 % до загальної кількості.

За категоріями матеріалів найбільше утворилось відходів рослинного походження (1219,3 тис.т, 78,2 %), побутових та подібних відходів (154,9 тис.т, 9,9 %), тваринних екскрементів, сечі та гною (99,4 тис.т, 6,4 %), звичайний осад (39,6 тис.т, 2,5 %).

Видалено у спеціально відведених місцях 208,1 тис.т відходів I-IV класу небезпеки: побутових та подібних відходів (206,9 тис.т, 99,4%), відходів рослинного походження (1,2 тис.т, 0,5%).

Динаміка основних показників поводження з відходами I-IV класів небезпеки, (за формою статзвітності № 1-відходи), тис. т.

Показник	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Утворено	1782,2	2711,3	1557,1
Одержано від інших підприємств			
Спалено	58,4	58,5	46,4
у тому числі з метою отримання енергії	56,5	47,2	44,1
Використано (утилізовано)	481,7	208,9	143,1

Направлено в сховища організованого складування (поховання)	913,6	494,8	208,1
Передано іншим підприємствам	-	-	-
Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	-	-	-
Наявність на кінець звітної року у сховищах організованого складування та на території підприємств	-	-	-

Станом на 01.07.2017 року за даними інвентаризації в області обліковується 849,239 тонн непридатних та заборонених пестицидів та агрохімікатів (без Джуринського отрутомогильника).

Поблизу с. Джурин, у міжобласному пункті захоронення непридатних хімічних засобів захисту рослин (отрутомогильнику) залишилось близько 2100 тонн непридатних пестицидів (орієнтовно 1070 м³).

Існує проблема з ліквідацією накопичених відходів, які утворились більше десяти років тому, передача таких відходів на знешкодження є проблематичною, оскільки здійснюється за кошти утворювача відходів і потребує значних капіталовкладень. В основному така ситуація складається на підприємствах машино- та приладобудівної галузей, які експлуатуються з радянських часів, та мають майданчики для зберігання відходів. Небезпечні відходи, що зберігаються протягом такого тривалого часу, становлять загрозу екологічній безпеці.

8.2. Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Системний підхід до вирішення питань у сфері управління твердими побутовими відходами (далі – ТПВ) залишається одним із найважливіших пріоритетів стратегічного розвитку області, оскільки вирішення зазначеного питання є запорукою забезпечення екологічної безпеки навколишнього природного середовища.

В області сформовано чітке бачення організаційних заходів у цій сфері, які передбачають впровадження цілісної системи поведження з ТПВ, із запровадженням повного циклу переробки.

Послуга із збирання та перевезення ТПВ надається в 296 населених пунктах Вінницької області, рівень охоплення населення області послугою становить 84 %.

Пріоритетними етапами впровадження такої системи залишаються заходи щодо налагодження роздільного збору ТПВ, зокрема за місцем їх утворення.

Система роздільного збору ТПВ дозволяє найбільш якісно вилучати вторинну сировину з потоку ТПВ. Це зменшує кількість відходів, які підлягають захороненню, сприяє розв'язанню екологічних, соціальних проблем та ресурсозбереженню, підвищує рентабельність сфери поведження із ТПВ.

Впровадження роздільного збору ТПВ в області має досить позитивну тенденцію. Якщо на кінець 2018 року роздільний збір організовано у 74 населених пунктах, на кінець 2021 року – у 147, то наприкінці 2021 року вже у 158 із 1504 населених пунктах запроваджено такий збір. Проводиться відбір скла, полімерів, заліза та паперу. В інших районах проводяться підготовчі ро-

боти щодо його організації.

Стадницький полігон ТПВ

Крім того, в області функціонують сміттесортувальні лінії на: Вінницькому міському полігоні побутових відходів; полігоні смт Мурованих Курилівців. Збудовано сміттесортувальні комплекси у містах Іллінці, Калинівка, Козятин, Бар, Хмільник.

Водночас з метою підвищення рівня свідомості та культури населення щодо сучасного та безпечного поводження з відходами в області постійно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота.

Динаміка основних показників поводження з відходами I-IV класів небезпеки, (за формою статзвітності № 1-відходи), тис. тонн.

№ н/п	Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік
1	Утворено	1782,2	2711,3	1557,1
2	Одержано від інших підприємств			
3	Спалено	58,4	58,5	46,4
3.1	у тому числі з метою отримання енергії	56,5	47,2	44,1
4	Використано (утилізовано)	481,7	208,9	143,1
5	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	913,6	494,8	208,1
6	Передано іншим підприємствам	-	-	-
7	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	-	-	-
8	Наявність на кінець звітного року у сховищах організованого складування та на території підприємств	31839,6	32334,4	32542,5

8.3.Транскордонне перевезення відходів

Статистична звітність за 2023 рік щодо транскордонного перевезення відходів на територію області та за її межами на територію інших держав відсутня.

8.4.Державна політика та заходи у сфері поводження з відходами

На виконання Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 820-р та Національного плану управління відходами до 2030 року затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 року № 117-р в області було розроблено Регіональний план управління відходами Вінницької області на період до 2030 року, який схвалений розпорядженням Голови обласної державної адміністрації від 28 грудня 2020 року № 827.

Метою Регіонального плану управління відходами є створення та забезпечення належного функціонування комплексної регіональної системи управління відходами, яка забезпечить мінімізацію навантаження на довкілля, зумовленого утворенням відходів, шляхом дотримання ієрархії управління відходами, з урахуванням економічних можливостей як держави, області, громад, так і основних утворювачів відходів.

9 липня 2023 року набув чинності Закон України «Про управління відходами» (далі - Закон), який запустив реформу управління відходами в Україні. Закон вводить нові правила роботи у сфері управління відходами. Якісне планування та виконання норм Закону на всіх рівнях – від державного до кожного окремого підприємства – дозволить Україні змінити ситуацію у сфері управління відходами та поступово наближати наші цільові показники щодо роздільного збору відходів, їх переробки та зменшення захоронення до європейських стандартів. Також Закон врегульовує питання дозвільної системи, визначає необхідний пакет документів для отримання дозволів, приналежність їх до відповідних реєстрів і передбачає подання електронної звітності завдяки сервісам «ЕкоСистеми».

Відповідно до вимог Закону Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України розроблено оновлений Національний план управління відходами до 2033 року, який стане «дорожньою картою», за якою будуватиметься нова національна система, а отже розроблятимуться і регіональні та місцеві плани. Він містить комплексне бачення заходів, які необхідно реалізувати нашій країні від вдосконалення нормативних документів до впровадження новітніх технологій та створення необхідної інфраструктури з управління відходами.

До Регіонального плану управління відходами Вінницької області на період до 2030 року за потреби будуть внесені зміни після затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1. Екологічна безпека як складова національної безпеки

В екологічному плані Вінниччина характеризується як порівняно благополучний регіон із значно меншим, ніж в промислових областях, рівнем забруднення навколишнього середовища, помірним рівнем гідродинамічної небезпеки та середнім рівнем геологічної.

Природно-техногенну небезпеку на території Вінницької області обумовлюють наступні фактори: загрози воєнного характеру, викликані військовою агресією, діяльність підприємств теплоенергетики, переробної промисловості, комунального господарства, об'єктів машинобудування, транспорту, поводження з джерелами радіоактивного випромінювання, проблеми складування та утилізації відходів, дія природних стихійних сил. Ризики виникнення надзвичайних ситуацій на території Вінниччини наступні:

геологічного характеру - середнього рівня;

пожеж в екосистемах - підвищеного рівня.

Серйозною проблемою є інтенсифікація землеробства. Критична розораність, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси та безконтрольне застосування добрив і пестицидів призводять до погіршення якості ґрунтів, зниження родючості та розвитку дефляційних процесів.

Згідно інформації зазначеної у Регіональному плані управління відходами Вінницької області на період до 2030 року, схваленого розпорядженням Голови обласної державної адміністрації від 28 грудня 2020 року № 827, за даними інвентаризації в області обліковується 849,239 тонн (у т.ч. безхазяйних - 793,474 тонн) непридатних та заборонених до використання пестицидів та агрохімікатів, без врахування Джуринського отрутомогильника..

За наявною інформацією на території Джуринського отрутомогильника на кількометровій глибині в бетонних бункерах знаходяться отрутохімікати, які були звезені з Вінницької, Житомирської, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей.

Згідно акта обстеження Джуринського отрутомогильника від 29 серпня 2012 року не розкритими залишилися 3 бункери, що складаються із 6 секцій кожний. При розкритті бункерів встановлено, що обсяг ХЗЗР становить орієнтовно 2100 тонн.

У 2022-2023 роках, як і в попередні роки, основними речовинами, що забруднювали повітря залишалися сполуки вуглецю та сірки (близько 80 % від загального обсягу викидів). Високий відсоток припадає на Тульчинську (4,1%), Тростянецьку (3,5%) громади та місто Вінницю (2,6%). У 2012 році на замовлення Міністерства екології та природних ресурсів України проведено утилізацію 1047,6 тонн ХЗЗР. При цьому, очищені повністю 4 бункери по 4 секції та 1 бункер на 6 секцій, інший бункер на 6 секцій очищено приблизно на 15%.

Основними забруднювачами повітря в області залишаються підприємства енергетичної промисловості, сільського господарства, переробної промисловості та транспортні підприємства.

Середньобагаторічна кількість викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у розрахунку на квадратний кілометр території складає 2,9 т. На душу населення в середньому припадає 52 кг викинутих у повітря забруднюючих речовин.

В 2023 році забезпечено проведення моніторингових досліджень води відкритих водойм. При проведенні моніторингу всього за 2023 рік було відібрано та проаналізовано 102 проби води в результаті чого виявлено у всіх пробах перевищення гранично допустимих концентрації хімічних речовин.

Проведення робіт з перезатарення ХЗЗР на Джуринськомуотрутомогильнику

Результати державного моніторингу вод

Назва водного об'єкта	Кількість державних моніторингових спостережень, од.		Відібрано та проаналізовано проб води, од.	Кількість показників, од.	Кількість випадків та назва речовин з перевищенням ГДК, од.
	усього	у тому числі з перевищенням ГДК			
р. П. Буг	16	16	58	41	58 (запах, кольоровість, БСК – 5, БСК -20, розчинений кисень, ЛКП, рН, загальна жорсткість)
р. Дністер	3	3	5	36	5 (кольоровість, БСК – 5, ЛКП, рН)
р. Рось	5	5	20	29	20 (запах, кольоровість, загальна жорсткість, ЛКП, аміак)
р. Роська	5	5	19	29	19(запах, кольоровість, загальна жорсткість, ЛКП)

9.2. Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

На території області 338 об'єктів підвищеної небезпеки, зареєстрованих у Державному реєстрі ПНО та 286, які підлягають паспортизації.

Це об'єкти транспортування та розподілення газу, нафтопереробки та зберігання, добувної та переробної промисловості, виробництва електроенергії, водопостачання.

Згідно інформації зазначеної у Регіональному плані управління відходами Вінницької області на період до 2030 року, схваленого розпорядженням Голови обласної державної адміністрації від 28 грудня 2020 року № 827, за даними інвентаризації у 106 хімічних складах обліковується 849,239 тонн (у т.ч. безхазайних - 793,474 тонн) непридатних та заборонених до використання пестицидів та агрохімікатів, без урахування Джуринського отрутомогильника.

До найбільш гострих екологічних проблем, що значною мірою визначають санітарно-епідеміологічне благополуччя населених пунктів відноситься видалення і переробка твердих побутових і промислових відходів. Склад вітчизняних відходів усе більше наближається до західного (одноразовий посуд, пластикова упаковка). Ситуація з утилізацією відходів такої категорії залишається вкрай складною, а обсяги їх надходження мають сталу тенденцію до щорічного зростання. Особливо гостро стоїть проблема з ТПВ у приватному секторі міст і у великих сільських населених пунктах. У кращому випадку там з'являються несанкціоновані звалища, у гіршому - відходи звальюють у лісосмуги або лісові масиви.

Із накопичених за рік понад 1,56 тис. тонн твердих побутових відходів (ТПВ) повторну переробку проходять не більше 3-5 %. Решта звальюється на полігонах, які часто не відповідають жодним екологічним вимогам. Неналежним чином, з чисельними порушеннями проводиться рекультивація земель місць видалення відходів.

Об'єктами, що становлять підвищену екологічну небезпеку є також гідропоруди розташовані на водосховищах. За матеріалами інвентаризації в області нараховується 55 водосховищ із загальною площею водного дзеркала 11167 га.

9.3. Радіаційна безпека та радіоекологія

9.3.1. Стан радіоактивного забруднення території

9.3.2. Поводження з радіоактивними відходами

Підприємства, установи та організації, які виробляють, транспортують радіоактивні речовини та джерела іонізуючого випромінювання (ДІВ), здійснюють їх утилізацію, у Вінницькій області відсутні.

В області на 7 промислових підприємствах використовується і зберігається 301 радіонуклідне джерело іонізуючого випромінювання, з них: 210 - на робочих місцях, 91 - в сховищах.

Радіонуклідні джерела іонізуючого випромінювання використовуються у Вінницькому обласному онкологічному диспансері – 5 та у Вінницькому

державному технічному університеті – 10. Також в області використовуються пристрої, які генерують рентгенівське випромінювання.

На об'єктах, які здійснюють поводження з джерелами іонізуючого випромінювання, проводиться відповідний контроль за їх експлуатацією. Наявні санітарні паспорти, ліцензії на право роботи з ДІВ, регулярно проводиться інвентаризація ДІВ та обстеження умов їх зберігання та використання.

Вміст радіонуклідів Цезію-137 та Стронцію-90 у р.Південний Буг у 2023 році був у межах допустимих рівнів і є стабільним.

9.3.3. Стан радіаційної безпеки

Впродовж 2023 року за лабораторними радіологічними показниками радіаційна ситуація в області не ускладнювалась.

9.4. (1-6). Екологічна безпека на територіях, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України.

На виконання Рішення Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування від 10 травня 2023 року №162/8 «Про рекомендації слухань у Комітеті на тему: «Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану»» структурними підрозділами обласної військової адміністрації, органами місцевого самоврядування проводиться постійний моніторинг можливих випадків виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру, загроз довкіллю, життю і здоров'ю громадян внаслідок військових дій.

Наказом Начальника обласної військової адміністрації від 17 березня 2023 року № 432 «Про створення комісії з визначення шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії російської федерації на території Вінницької області» утворено відповідну обласну комісію.

Станом на 01січня 2023 року інформація щодо випадків виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру, нанесення шкоди довкіллю, життю і здоров'ю громадян на території Вінницької області внаслідок збройної агресії російської федерації на розгляд комісії не надходила.

9.5. Державна політика та заходи із забезпечення екологічної безпеки

Державна політика в галузі екологічної безпеки включає широкий спектр заходів, що спрямовані на захист навколишнього середовища.

Основним завданням держави є забезпечення належного екологічного стану повітря, вод та ґрунтів, регулювання використання природних ресурсів, встановлення механізму контролю за їх раціональним використанням.

В області забезпечується здійснення державного контролю за викидами шкідливих речовин в атмосферне повітря, постійно перевіряється якість води, вживаються заходи для покращення стану водойм, запобігання забрудненню ґрунтів токсичними речовинами та мінімізації негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище та природні екосистеми.

Заразом розробляються заходи щодо запобігання забрудненню природи та збереження біологічного різноманіття, створення нових об'єктів природно-

заповідного фонду, а також регулювання видобутку природних ресурсів на цих територіях.

Окрім державних політик, екологічна безпека забезпечується за допомогою інформаційні заходів. Переважно це освітні кампанії та заходи щодо виховання екологічної свідомості, стимулювання використання екологічно чистих технологій у промисловості, а також створення сприятливих умов для розвитку екологічної галузі економіки.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1. Структура та обсяги промислового виробництва

В регіоні функціонує понад 1400 великих, середніх і малих підприємств різної форми власності, які виробляють промислову продукцію. На промислових підприємствах області працює майже 60 тис. осіб: найбільше трудових ресурсів зосереджено у харчовій галузі (задіяно понад 22 тис. працівників) та енергетиці (працює понад 10 тис. осіб).

Найбільша питома вага у промисловості області належить харчовій галузі (63,8%), яка демонструє впевнене зростання.

Харчова галузь Вінниччини є найбільш перспективною та інвестиційно-привабливою в економіці області, тут зосереджена третина від внесеного загального обсягу прямих іноземних інвестицій області. Продукція харчової промисловості експортується у понад 100 країн світу. Підприємства харчової та переробної промисловості активно розширюють свої ринки збуту.

Найбільші підприємства галузі: ТОВ «Вінницька птахофабрика», ПрАТ «ВКФ», ТОВ «Люстдорф», ТОВ «Літинський молочний завод», ТОВ «Хмільницький Завод СЗМ «Молочний візит», ТОВ «Агрона Фрут Україна», ТОВ «ВКХП № 2», ПрАТ «Вінницький ОЖК», ПМП ВФ «ПАНДА», ТОВ «ЛВН Лімітед», ТОВ «Тульчинм'ясо», ТОВ «Еко-сфера», ПрАТ «ВМЗ «Рошен», Тульчинська та Крижопільська філії ТОВ «Фуд Девелопмент», ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат», ПрАТ «Продовольча компанія «Поділля», ТОВ - підприємство «АВІС», ТОВ «Еко-снєк», ТОВ «Трау Нутришин Україна», ТОВ Продовольча компанія «Зоря Поділля», ТОВ «Гайсинський молокозавод», ТОВ «АМБАР+», ТОВ «Вінниця-млин», ПрАТ «Концерн Хлібпром».

Питома вага галузі **енергетики** в загальнообласному значенні складає 16%.

Машинобудівна галузь промисловості Вінницької області представлена близько півсотнею підприємств. Питома вага галузі складає 3,9%. Частка виробництва сільськогосподарських машин, машин для переробки сільгосппродукції складає більше 50%. Потенціал для розвитку мають такі підгалузі, як: виробництво холодильного обладнання та устаткування, електроніки та електротехніки, а також приладобудування.

Сьогодні у галузі машинобудування в області працюють такі компанії: ТОВ «ГРІН КУЛ». ТОВ «ТІРАС-12», ПрАТ «Вінницький завод «МАЯК», ТОВ ВП «МАРІО», ПрАТ «Калинівський машзавод», ТОВ «Вінмашпостач»,

ТДВ «Брацлав», ТОВ «Агромаш-Калина», ТОВ «ПромАвтоматика Вінниця», ТОВ «Вінницький завод «Пневматика», ТОВ «НЕСС ПВ».

Питома вага продукції, яка виробляється підприємствами **деревообробної та поліграфічної галузей** у загальному обсязі реалізованої промислової продукції області складає 3,3%.

Лідером галузі є ТОВ «Барлінек Інвест» – підприємство з польськими інвестиціями, виробник високоякісної паркетної дошки.

Серед виробників меблів найбільшими є ТОВ «ЛісМайстер» та Торговий дім «Аншар», ТОВ «Блонські фабрика меблів», продукцію яких знають не тільки в Україні, але й за кордоном. Відомим також є виробник міжкімнатних дверей ТОВ «Термінус». Серед лідерів галузі виробництва паперу та паперових виробів та поліграфічної галузі - ТОВ «Торгтехніка КПК» та ТОВ «Прес корпорейшн лімітед».

Питома вага галузі **металообробки** складає 2,8%. Найбільшими виробниками є ПрАТ «Плазматек», Казенне НВО «Форт», ПП «Ларіс».

Підприємствами з виробництва **будівельної продукції та гумових і пластмасових виробів** виробляється 2,7% обсягу реалізованої промислової продукції області. Найбільші виробники: ТОВ «Поділля-залізобетон», ПрАТ «Гніванський завод спеціалізованої бетону», ТОВ «ВАЛПРОМ Україна», ТОВ СП «Анфол», ТОВ «Бастіон-2009».

Питома вага продукції підприємств **хімічної галузі** у загальнообласному обсязі реалізованої продукції становить 2 %, а **фармацевтичної** – 0,9%.

Провідним підприємством хімічної галузі є виробник синтетичних миючих засобів ПрАТ «Вінницяпобутхім», а у галузі фармацевтики – Спільне Українсько-Іспанське підприємство ТОВ «Сперко-Україна», яке виробляє медпрепарати. Окрім цього потужними виробниками хімічної галузі є ПП «БТУ–Центр», ТОВ «АГАТ-А», ТОВ НВП «ПІРЕНА», а фармацевтичної галузі – ДП «ЕНЗИМ», ПрАТ «ІНФУЗІЯ», ПрАТ «Біолік».

Питома вага продукції, яка виробляється підприємствами **легкої промисловості** у загальному обсязі промислової продукції області складає 1%.

Понад 95% обсягів продукції цієї галузі припадає на виробництво одягу з текстилю. Підприємствами даної галузі налагоджено співробітництво з фірмами Німеччини, США та інших країн. Показовим підприємством є ПАТ «Володарка», яке працює як на внутрішній ринок України, так і за кордон, де постійно співпрацює з німецькими, французькими, американськими компаніями та модельєрами.

Не слід оминати і **добувну галузь**, питома вага якої становить 1,1%. В області випуском продукції добувної галузі займаються близько 20 середніх і великих промислових підприємств.

Серед найбільших ТОВ «АКВ Українське каолінове товариство» – виробляє майже третину каоліну в державі і експортує його в 12 країн світу. До провідних підприємств галузі також належать ТОВ «СОКА Україна», ТОВ «Демидівський граніт, ТОВ «Грабовецький гранкар'єр».

Повномасштабний напад РФ призвів до різкого зниження економічної активності як в області, так і в Україні в цілому. На початку війни третина підприємств зупинила діяльність. Причини цього – фізичні руйнування та тим-

часова окупація цілих регіонів, високий рівень невизначеності та ризиків, розірвання логістичних і виробничих зв'язків, вимушена масова міграція населення.

З початком збройної агресії рф стало актуальним питання переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, в безпечні регіони України. Для цього Урядом було запущено програму з релокації українських виробництв за підтримки держави.

З метою вжиття невідкладних заходів, пов'язаних із переміщенням виробничих потужностей суб'єктів господарювання із територій, де ведуться або є загроза ведення бойових дій, у Вінницьку область, наказом Начальника обласної військової адміністрації від 08 квітня 2022 року № 267 створено робочу групу з питання релокації та супроводу таких суб'єктів господарювання, якою сформовано базу вільних виробничих та інших приміщень різної форми власності, різного розміру та характеристик, яка налічує наразі понад 300 пропозицій.

У 2023 році виробництво промислової продукції підприємства легкої промисловості (147,2%), з виробництва будматеріалів (135,7%), з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (110,8%) та з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (100,6%).

Разом з тим, за обсягами виробництва інші підприємства переробної промисловості не досягли рівня відповідного періоду минулого року, а саме: машинобудування – на 39,4%, з виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 33,4%, з виготовлення виробів з деревини – на 24,9%, з виробництва хімічних речовин та хімічної продукції – 5,9%. Індекс промислової продукції добувної галузі за 8 місяців поточного року становить 47,3%, а з постачання електроенергії – 87,5%.

Індекси промислової продукції за видами діяльності у 2021 році

	Грудень 2021р. до листопада 2021р.	Грудень 2021р. до грудня 2020р.	2021р. до 2020р.
Промисловість	86,0	95,1	98,9
Добувна та переробна промисловість	85,0	100,5	100,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	70,1	101,3	131,0
Переробна промисловість, з неї	85,3	100,5	99,9
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	84,1	98,6	98,0
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	108,3	97,6	76,8
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	94,4	123,3	114,8
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	–	–	–
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	88,7	107,2	85,3

виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	36,5	41,0	67,9
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	82,7	95,1	100,5
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	92,2	107,1	95,9
машинобудування	104,8	117,0	115,0
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	95,8	64,3	87,3

Харчова галузь Вінниччини є найбільш перспективною та інвестиційно-привабливою в економіці області, тут зосереджена третина від внесеного загального обсягу прямих іноземних інвестицій області. Продукція харчової промисловості експортується у понад 100 країн світу. Підприємства харчової та переробної промисловості активно розширюють свої ринки збуту.

Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2021 році

	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу	
	тис.грн	у % до всієї реалізованої продукції
Промисловість	90700811,0	100,0
Добувна та переробна промисловість	73913105,2	81,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2465543,0	2,7
Переробна промисловість	71447562,2	78,8
з неї		
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	52958145,8	58,4
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	213130,2	0,2
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	4738066,2	5,2
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	—	—
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	2356989,7	2,6
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	1096557,8	1,2
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2629320,9	2,9
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	2739700,5	3,0
машинобудування	3349018,6	3,7

Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	16084708,0	17,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	702997,8	0,8

Понад 95% обсягів продукції легкої промисловості припадає на виробництво одягу з текстилю. Підприємствами даної галузі налагоджено співробітництво з фірмами Німеччини, США та інших країн. Показовим підприємством є ПАТ «Володарка», яке працює як на внутрішній ринок України, так і за кордон, де постійно співпрацює з німецькими, французькими, американськими компаніями та модельєрами.

У 2023 році приватними інвесторами реалізується 87 довгострокових інвестиційних проєктів, термін впровадження яких закінчується у 2024 році, на загальну суму 2,2 млрд грн, а це – 1451 нових робочих місць.

Флагманами промисловості являються ТОВ "АгронаФрут Україна", ВАТ "Вінницький олієжировийкомбінат", ВАТ "Вінницька кондитерська фабрика", ВАТ "Барський машинобудівний завод", ВАТ "Калинівський машино-будівний завод" та інші.

У Вінниці розміщено 3 індустріальні парки, що внесені до Реєстру індустріальних (промислових) парків України: Вінницький індустріальний парк (площею 35,7 га), Індустріальний парк «Вінницький кластер холодильного машинобудування» (площею 19,27 га), Індустріальний парк «Вінтер Спорт» (площею 25 га).

10.2. Вплив на навколишнє середовище

Вінниччина являється сільськогосподарським регіоном, великі промислові об'єкти із значним впливом на довкілля (металургійна, хімічна промисловість) в її межах відсутні, проте вплив промисловості на довкілля області є доволі відчутним. В першу чергу це підприємства енергетичної та переробної промисловості.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

	Кількість викидів забруднюючих речовин і парникових газів		Крім того, кількість викидів діоксиду вуглецю	
	т	2023 % до 2022	т	2023 % до 2022
Усі види економічної діяльності	80465,1	115,6	3860062,8	111,2
Сільське, лісове та рибне господарство	13572,6	107,4	358244,3	101,2
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	162,8	100,0	4317,8	67,4
Переробна промисловість	6495,7	106,3	360962,9	106,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	57929,8	121,9	3069812,1	114,9

Водопостачання; каналізація, по- водження з відходами	186,2	45,5	458,1	52,2
Будівництво	24,7	112,8	1130,4	99,8
Оптова та роздрібна торгівля; ре- монт автотранспортних засобів і мотоциклів	68,5	85,3	902,7	87,5
Транспорт, складське господарст- во, поштова та кур'єрська діяльність	818,9	48,1	39822,0	55,8
Тимчасове розмішування й органі- зація харчування	8,8	100,0	—	—
Інформація та телекомунікації	0,1	88,8	22,9	69,2
Фінансова та страхова діяльність	2,9	84,9	162,8	85,4
Операції з нерухомим майном	321,6	96,6	10859,6	74,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	153,0	2081,3	737,4	869,3
Діяльність у сфері адміністратив- ного та допоміжного обслуговування	—	—	—	—
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	81,7	189,9	2069,9	120,9
Освіта	346,0	95,2	3373,6	78,6
Охорона здоров'я та надання соці- альної допомоги	291,8	177,3	7186,3	106,3
Мистецтво, спорт, розваги та від- починок	—	—	—	—
Надання інших видів послуг	—	—	—	—

Основними факторами впливу промисловості на довкілля є викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря та скиди у водні об'єкти, забруднення ґрунтів та, як наслідок, водних об'єктів, за рахунок розміщення відходів I-IV класів небезпеки.

Також, до негативного впливу на довкілля треба включити забруднення фізичними факторами: теплове, шумове, електромагнітним випромінюванням. Окрім згаданого, промислові підприємства займають певну територію, яка відноситься до антропогенних ландшафтів.

Використання води за видами економічної діяльності у 2023 році та двох попередніх

Види економічної діяльності	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	усього, млн м³	% еконо- мії свіжої води за рахунок оборотної	усього, млн м³	% економії свіжої во- ди за рахунок оборотної	усього, млн м³	% економії свіжої води за рахунок оборотної
1	2	3	4	5	6	7
Усього за регіоном	73,77	1527,7%				
За видами економічної діяль- ності	73,77	-				
у тому числі:		-				
[а] сільське господарс- тво лісове господарство тарібне господарство	28,496	-	25,575	-	27,084	-

[b] добувна промис- ловість і розроблення кар'єрів	0,334	-	0,198	-	0,264	-
[c] переробна про- мисловість	4,009	-	4,190	-	4,593	-
[d] постачання електроє- нергії газопари та кондиційованого повітря	10,071	-	9,005	-	9,648	-
[e] водопостачання; ка- налізація поведження з відходами	27,816	-	27,534	-	26,305	-
[f] будівництво	0,131	-	0,167	-	0,167	-
[g] оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотра- нспортних засобів і мотоциклів	0,574	-	0,551	-	0,610	-
[h] транспорт складське госпо- дарство поштова та кур'єрська дія- льність	0,557	-	0,595	-	0,612	-
[i] тимчасове розмі- щування й організація харчування	0,031	-	0,021	-	0,026	-
[j] інформація тателе- комунікації	0,010	-	0,009	-	0,008	-
[k] фінансова та стра- хова діяльність	0,007	-	0,000	-	0,001	-
[l] операції з не- рухомим майном	0,546	-	0,321	-	0,548	-
[m] професійна на- укова та технічна діяльність	-	-	-	-	-	-
[n] діяльність у сфері ад- міністративного та допоміжного обслугову- вання	0,089	-	0,074	-	0,078	-
[o] державне уп- равління й оборона; обов'я- зкове соціальне страхування	0,415	-	0,252	-	0,393	-
[p] освіта	0,043	-	0,052	-	0,055	-
[q] охорона здоров'я та на- дання соціальної до- помоги	0,546	-	0,584	-	0,515	-
[s] надання інших видів послуг	0,098	-	0,099	-	0,077	-

Хоча стічні води промислових об'єктів більш агресивні та містять більш небезпечні сполуки, ніж стічні води побутового походження, їх обсяг не є великим у загальному об'ємі скиду, тому найбільший вплив мають стоки

комунальних підприємств.

Протягом 2022 року на підприємствах області утворилось 2711,3 тис.т відходів I–IV класів небезпеки, в тому числі I–III класів небезпеки – 1,3 тис.т. Із загальної кількості спалено відходів 58,5 тис.т, утилізовано – 208,9 тис.т та видалено у спеціально відведені місця – 494,8 тис.т. Вміст важких металів та специфічних органічних забруднювачів не перевищує ГДКгп.

10.2.1. Гірничодобувна промисловість

Вінницька область багата нерудними корисними копалинами. Господарське значення мають родовища каолінів і будівельного каменя. Найбільші з них – Глуховецьке родовище каоліну, Турбівське родовище каоліну, Великогадомінецьке родовище каоліну. На території області виявлено близько 50 родовищ гранітів, гнейсів, піщаників, найбільші з них, - Витавське, Гніванське, Стрижавське, Жежелівське. Є також родовище фосфоритів (Жванське), крейди, гіпсу, глини, піску. Паливні ресурси області обмежені і представлені торфом і бурим вугіллям. Ці ресурси мають місцеве значення. На базі мінеральної будівельної сировини області успішно розвивається промисловість будівельних матеріалів. У цій галузі основне місце займає каолінове виробництво (Глуховецький і Турбівський комбінати), а також видобуток граніту (Гніванський, Жежелівський, Губніковський гранітні кар'єри). Наявність в області нерудних корисних копалин зумовило розвиток добувної галузі, основними видами продукції якої є піски природні, галька, гравій, щебінь і камінь дроблений, каолін і каолінові глини.

Обсяг реалізованої промислової продукції добувної промисловості і розроблення кар'єрів становив 2465543,0 тис.грн. (2,7 % від загальної).

Видобування мінеральної сировини призводить до формування специфічних антропогенних ландшафтів, які називають гірничопромисловими.

Масштаби впливу на природу в гірничопромислових комплексах величезні. Найнесприятливішими за ступенем негативного впливу на довкілля є відкриті розробки – кар'єри, їх розміри можуть досягати значних величин, а розміщення розкривних порід потребує величезної площі. У результаті порушується літогенна основа ландшафтів, а також відбувається швидка перебудова поверхні, унаслідок чого формується техногенний неорельєф.

Під впливом відкритих розробок відбувається повне або часткове знищення первинної рослинності, ґрунтів, різке порушення біологічної продуктивності ландшафтів. Біоценози, що виникають, є одноманітними та випадковими за складом видів, примітивними за структурою, малостійкими і часто не здатними до самовідновлення. Часто нові екотопи освоюються організмами не на ґрунті, а на специфічному мінеральному субстраті.

Відкриті розробки спричиняють також значні гідрологічні зміни території. Самі кар'єри витрачають величезну кількість води, з чим пов'язане висихання та виснаження ґрунтових вод у районах діючих кар'єрів, причому зміни охоплюють території, які майже у 20 разів більші, ніж власне кар'єр. Навпаки, у рівнинних районах часто виникає локальне заболочування території, що посилюється у зв'язку з порушенням природного стоку акумулятивними формами неорельєфу.

І, нарешті, для регіонів відкритих кар'єрних розробок характерним є за-

бруднення природного середовища, тобто атмосферного повітря, вод, ґрунтово-рослинного покриву продуктами вивітрювання глибинних порід, а також промисловими викидами.

Також, підприємства добувної галузі спричиняють шумове забруднення навколишнього природного середовища, особливо при використанні вибухової технології, а також можуть провокувати розвиток зсувних процесів.

10.2.2. Металургійна промисловість

На Вінниччині відсутні потужні металургійні підприємства, металургійна промисловість представлена вторинним виробництвом металу та металообробкою.

В структурі реалізованої продукції області 3.0 % загального обсягу припадає на металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів та ще 3,7% на машинобудування. Обсяг реалізованої промислової продукції становив 2739700,5 тис.грн. та 3349018,6 тис.грн. відповідно.

Оскільки у структурі промисловості виробництво металів та виробів із них не має значною частки, то вплив на довкілля дана галузь промисловості спричиняє доволі незначний, менше одного відсотка від загальних викидів у промисловості.

Скид стічних вод також відносно невеликий – 1,3% від загального обсягу водовідведення у промисловості (0,15% від усього обсягу стічних вод). У 2023 році забруднені стічні води підприємствами цієї галузі не скидалися.

Однак, суттєвий негативний вплив на довкілля можуть мати відходи металургійного виробництва та металообробки (у першу чергу, гальванічні відходи) ліквідованих підприємств ВАТ "Завод Термінал" та ВАТ "Вінницький завод Ореол", які фактично лишилися "нічийними". Такі відходи є високотоксичними та наносять значну шкоду довкіллю у разі неналежного поводження з ними.

10.2.3. Хімічна та нафтохімічна промисловість

Потужні підприємства хімічної та нафтохімічної галузів області також відсутні. У 2023 році лише 2,7 % обсягів реалізованої продукції області припадало на виробництво хімічних речовин і хімічної продукції. Хімічна промисловість представлена в області переважно обробкою полімерних матеріалів та виробництвом побутової хімії.

Відсутність великих хімічних підприємств зумовлює незначне навантаження на довкілля даної галузі: протягом 2023 року викинуто підприємствами хімічної та нафтохімічної промисловості 25,1 тонн забруднюючих речовин (0,03% від викидів промислових підприємств). Забір води галуззю складав 0,1% загального забору у промисловості, обсяг скинутих стічних вод – 0,1% від загального скиду промисловості, забруднених зворотних вод у 2023 році підприємства хімічної та нафтохімічної галузі не скидали.

Проте значний негативний вплив мають накопичені у попередні роки відходи. Найяскравішим прикладом є 700 тис. тонн відходів хімічного виробництва – фосфогіпсу та фосфатних шлаків, що зберігається на території збанкрутілого

державного підприємства ВО "Хімпром", що призводить до забруднення поверхневих і підземних вод в межах міста.

10.2.4. Харчова промисловість

Пріоритетним напрямком розвитку переробної промисловості Вінниччини є харчова промисловість. На цей сектор виробництва припадає 58% від загального обсягу реалізованої регіоном у 2021р. промислової продукції. У структурі реалізації продукції харчової промисловості Вінниччини 23% припадає на м'ясо та м'ясні продукти, 9% – на молочні продукти, 7% – на цукор, 5% – на олію та тваринні жири, 2–3% – на консервовані фрукти та овочі, напої та продукти борошномельно-круп'яної промисловості. З виробництва окремих видів продуктів харчування область займає провідні місця на державному рівні. Питома вага випуску джемів, мармеладу, пюре, желе, конфітюру, повидла, варення, соку яблучного та сумішей соків фруктових та овочевих складає 13–68% загальнодержавного виробництва. Молокопереробні заводи області випускають 44% загальнодержавного обсягу виробництва молока та вершків незгущених без додавання цукру чи інших підсолоджуючих речовин, 15% – масла вершкового, 4–67% – молока сухого знежиреного та незбираного, сирів тертих, порошкових, голубих та інших неплавлених. Значна питома вага регіонального виробництва (6–64%) і у випуску: свіжого чи охолодженого та замороженого м'яса курей, курчат, яловичини і телятини свіжої та охолодженої, борошна пшеничного чи пшенично-житнього.

В структурі обсягів реалізованої продукції продуктів 58 % - виробництво харчових продуктів

Традиційно Вінницька область вважається одним із основних українських виробників цукру, її частка у 2021р. становила понад чверть загальнодержавного випуску.

Серед галузей промисловості Вінницької області найбільша частка працівників (37,0% або 20,6 тис. осіб) із 55,9 тис. осіб, які були задіяні на промислових підприємствах Вінниччини у 2023 р., працюють у галузі виробництва харчових продуктів (дані наведено по юридичних особах та відокремлених підрозділах юридичних осіб із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб). У цій галузі зосереджена третина від внесеного загального обсягу прямих іноземних інвестицій області. Продукція харчової промисловості експортується у понад 100 країн світу. Підприємства харчової та переробної промисловості

активно розширюють свої ринки збуту.

Виробництво харчових продуктів супроводжується утворенням рідких, газоподібних та твердих відходів, що забруднюють гідросферу, атмосферу та ґрунти.

Враховуючи значну частку у промисловому виробництві області саме підприємств харчової галузі, вплив харчової промисловості на довкілля Вінницької області є досить помітним. Найбільший негативний вплив на довкілля мають м'ясна, цукрова, спиртова та молочна галузі харчової промисловості.

Основною проблемою харчових виробництв є проблема води. Усі підприємства потребують велику кількість води, що використовується безпосередньо в технології основного продукту (молокопереробна, спиртова, цукрова), для миття обладнання та інших цілей.

Харчовою галуззю у 2023 році забрано води з природних джерел 4,4 млн.м³ (5,9 % від загального водозабору та 30,1 % забору води промисловими підприємствами). Більша частина цієї води у вигляді забруднених стоків виводиться із процесу та надходить у навколишнє середовище, стічні води підприємств харчової галузі є досить агресивними, забруднюють водні об'єкти органічними сполуками, солями амонію, завислими речовинами та хлоридами.

Надходження забруднених стічних вод з високим вмістом органічних речовин у природні водоймища призводить до погіршення умов життєдіяльності гідробіонтів, оскільки на розклад таких сполук витрачається значна кількість розчиненого кисню, що за несприятливих погодних умов може призвести до загибелі водних організмів, що дихають киснем (замор риби, тощо).

Шкідливий вплив також має практика збирання стічних вод на полях фільтрації (цукрові, спиртові та молокопереробні заводи), що призводить до утворення токсичних речовин з неприємним запахом, що забруднюють атмосферне повітря на значній території. Крім того, під ці споруди необхідно відводити значні площі земельних угідь зі зміною цільового призначенняпризначення.

10.3. Державна політика та заходи з екологізації промислового виробництва

Здійснення екологізації промислового виробництва в області ведеться за такими основними напрямками:

шляхом здійснення системи організаційно-технічних рішень, енергозберігаючих, природоохоронних та інших заходів без істотної перебудови основних виробничих фондів на підприємствах — без зупинки їхньої дії і без зниження випуску продукції.

у процесі розширеного відтворення основних фондів народного господарства (нове будівництво, розширення, реконструкція, технічне переозброєння і капітальний ремонт) це досягається проектно-будівельними заходами.

Збереження і відновлення екологічних систем.

У цьому напрямку Вінниччина працює над збереженням та відтворенням сталих агроландшафтів. Групою вчених, зокрема, Ганчуком М.М., Мудраком О.В. та іншими, враховуючи загальнодоступних дані та власні польові дослідження щодо збалансованого використання земель, у тому числі

сільськогосподарських, пропонується проводити ландшафтно-екологічне зонування сільської території, що дозволить диференціювати землі за режимом їх використання. Також на сільськогосподарських землях виділяти елементарні ландшафтно-екологічні територіальні одиниці, що в подальшому слід розглядати як ділянки однотипного агроландшафтного використання. Землі інтенсивного використання планується впорядковувати відповідно до вимог ґрунтозахисної системи землеробства на засадах природоохоронної організації території та відтворення природно-ресурсного потенціалу, а із малопродуктивних та деградованих земель формувати регіональну екомережу у вигляді біоцентрично-мережевої структури агроландшафтів.

Створення та впровадження маловідходних і безвідходних виробництв.

Сучасна техніко-технологічна база промисловості не дозволяє здійснити на промислових підприємствах глибоке очищення повітря і води. Розробка нових технологічних процесів, на основі яких може бути створена безвідходне виробництво, забезпечить не тільки високі техніко-економічні показники, а й комплексне використання природних ресурсів. Однак, за технічних і економічних причин перехід до безвідходної технології відразу здійснити неможливо. Реальний шлях екологізації технології - це поступовий перехід спочатку до маловідходних, а потім - до безвідходних замкнутих циклів. Тим самим можуть бути досягнуті раціональне природокористування та охорона навколишнього середовища. На Вінниччині є приклади впровадження новітніх природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. Пріоритетним завданням для області в числі інших є впровадження маловідходних та безвідходних технологій (AGRANA FruitUkraine); переоснащення виробничих потужностей на ресурсозберігаючі (ВО КВП ВКГ "Вінницяводоканал"); створення виробничих комплексів із замкнутою системою переробки і повторного використання відходів (ВАТ "Літинський молокозавод"); орієнтація на випуск екологічно чистої продукції (ПВП "Панда").

Екологічно прийнятне розміщення і територіальна організація виробництва.

Потенційно небезпечні виробництва мають велику питому вагу в структурі промислового виробництва: на них припадає 42,8% вартості основних фондів, 33,8% обсягів виробництва і 21% зайнятих. Висока концентрація населення в поєднанні з інтенсифікацією промислового виробництва справляють негативний вплив на навколишнє середовище, а в окремих регіонах України через нерівномірність розселення населення та розміщення промислового виробництва такий вплив створює дуже напружену екологічну ситуацію. Для Вінниччини така ситуація не є характерною. Тим не менше, в умовах підвищення впливу екологічних обмежень виникає необхідність здійснити якісні зміни у продуктивних силах та їх екологізацію, тобто привести їх у відповідність із закономірностями відтворення і збереження навколишнього природного середовища.

Особливої уваги потребує обґрунтування розміщення потенційно-небезпечних виробництв, що спирається на такі принципи :

підприємства використовують тільки поверхневі води, за винятком харчових та фармацевтичних, які можуть забезпечуватись і підземними водами;

потенційно-небезпечні об'єкти не можуть розміщуватися на територіях, які входять до охоронних природних зон (народні парки, природні заповідники, курорти, охоронні ліси і місцевості, які виділяються для туризму);

питання розміщення потенційно-небезпечного об'єкта має вирішуватися за участю багатьох спеціалістів після комплексного вивчення ареалів, які підпадають під забруднення, проведення екологічної техногенної експертизи;

до вартості споруд та експлуатаційних витрат об'єкта мають включатися витрати на охорону і відновлення зруйнованого природного середовища;

при вирішенні питання про розміщення потенційно-небезпечного об'єкта має проводитися експертиза про вплив його технології на здоров'я населення, що мешкатиме навколо нього.

Скорочення та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища

Принцип безвідходного виробництва запозичений у природних екосистем, що працюють за замкнутою схемою. Кругообіг речовин у природі відтворює життя у всіх її різноманітних формах при повній утилізації відходів. На Вінниччині в даному напрямку ведеться пошук свіжих ідей та технологій з пріоритетами на вдосконалення роботи очисних споруд каналізації, модернізацію фільтрів та вловлювачів котелень і ТЕС.

Ряд заходів втілено і у сфері переробки органічних відходів особливо на фоні подорожчання традиційних енергоносіїв. Так, започатковано виробництво біопалива з відходів харчової промисловості (наприклад, на Барському спиртзаводі). Також, організовано переробку стічних вод (сироватки) з виробництвом лактози на молокозаводах області (Вапнярський, Томашпільський молокозаводи). Широко використовуються органічні відходи виробництва як паливо для отримання теплової енергії. Установки для спалювання лушпиння соняшнику встановлено на ПАТ "Вінницяоліежиркомбінат", на фірмі "Барлінек" – установка по спалюванню тирси, тощо. На Вінниччині створюються підприємства з виробництва паливних гранул з відходів деревини або сільськогосподарських відходів (у с. Журавне Літинського району організовано гранулювання тирси та лушпиння соняшника, у с. Бубнівка Гайсинського району – гранулювання соломи).

Таким чином, основні положення екологізації виробництва на Вінниччині можна звести до наступних:

розробка і впровадження технологічних процесів і схем, які виключають або доводять до мінімуму відходи і викиди в навколишнє середовище шкідливих речовин;

створення водооборотних циклів і безстічних систем для економії і охорони від забруднення шкідливими речовинами прісної води, як одного з найбільш дефіцитних ресурсів;

проектування і впровадження систем переробки відходів виробництва і споживання, повернення в основний виробничий цикл вторинних матеріальних ресурсів;

розробка та впровадження принципово нових процесів отримання традиційних видів продукції і усунення відходів;

створення регіональних промислових комплексів, підприємства яких пов'язані переробкою відходів.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

Більша частина території області (2064,8 тис.га) зайнята сільськогосподарськими землями, із них сільськогосподарських угідь 76,1%. Питома вага сільськогосподарських угідь відносно території суші (ступінь сільськогосподарського освоєння) по області становить 77,3%, а по адміністративних районах – від 67,4 до 87,7%. Розораність відносно території суші по області становить 66,3%, а по адміністративних районах – від 53,7 до 79,6%.

11.1.Тенденції розвитку сільського господарства

Природно-кліматичні умови області сприятливі для розвитку землеробства та тваринництва. Унікальним інвестиційним потенціалом Вінницького регіону є земельний фонд: область має понад 1,8 млн. га сільськогосподарських угідь, з них 1,7 млн. га ріллі. В області сконцентровано значну частку високоякісних земельних ресурсів чорноземного типу.

Агропромисловий комплекс є однією з провідних галузей економіки Вінницької області. В 2023 році всіма категоріями господарств регіону було вироблено 9,4 % продукції сільського господарства в загальнодержавному виробництві, в тому числі продукції рослинництва – 8,2 %, тваринництва – 14,7 %. Темпи обсягів виробництва за 2023 рік склали 118,7 % в порівнянні з 2022 роком.

Аграрний сектор області в 2023 році займав перше місце за обсягами виробництва продукції сільського господарства по виробництву цукрових буряків, по виробництву (реалізація) м'яса, по чисельності поголів'я птиці. Друге місце - по виробництву зернових та плодів.

Агропромисловий комплекс Вінницької області продовжує виконання своїх функцій щодо забезпечення продовольчої безпеки регіону.

В 2023 році сільгоспвиробниками області зібрано зернових та зернобобових культур в обсязі 4991,8 тис. тонн при середній урожайності 64,4 ц/га, що на 20,0 ц/га більше 2022 року (*у 2022 році – 44,4 ц/га*). В тому числі кукурудзи на зерно намолочено 2735,9 тис. тонн при середній урожайності 78,5 ц/га, що на 27,1 ц/га більше 2022 року (*у 2022 році – 51,4 ц/га*), пшениці – 1860,5 тис. тонн при середній урожайності 57,5 ц/га, що на 17,2 ц/га більше 2022 року (*у 2022 році – 40,3 ц/га*), ячменю – 332,7 тис. тонн при середній урожайності 44,9 ц/га, що на 9,8 ц/га більше 2022 року (*у 2022 році – 35,1 ц/га*).

Сільгоспвиробниками області в 2023 році вирощено 421,2 тис. тонн ріпаку, що на 40,4 % більше 2022 року (*2022 рік – 299,8 тис. тонн*), при середній урожайності 34,3 ц/га. Намолочено соняшнику в обсязі 911,8 тис. тонн (*2022 рік – 750,9 тис. тонн*) при середній урожайності 31,3 ц/га, сої – 333,1 тис. тонн (*2022 рік – 200,4 тис. тонн*) при середній урожайності 23,8 ц/га.

Цукрових буряків накопано в обсязі 2588,4 тис. тонн, що на 235,5 тис. тонн більше 2022 року (*2022 рік – 2352,9 тис. тонн*) при середній урожайності 476,8 ц/га. Під час сезону цукроваріння 2023 року в області працювало 5 цукрових заводів, якими вироблено всього 442,0 тис. тонн цукру (*2022 рік – 360,1 тис. тонн*).

Всього по всіх категоріях господарств в 2023 році зібрано картоплі в обсязі 1777,5 тис. тонн, що на 1,7 % більше 2022 року (в 2022 р. – 1747,2 тис. тонн), при середній урожайності 170,5 ц/га. Виробництво овочів склало 512,2 тис. тонн (в 2022 р. – 500,4 тис. тонн), що на 2,3 % більше 2022 року при середній урожайності 215,8 ц/га. Плодово-ягідних культур отримано 259,6 тис. тонн, що на 13,0 % більше 2022 року (в 2022 р. – 229,6 тис. тонн).

Під урожай 2023 року мінеральних добрив було внесено на площі 873,1 тис. га., що становить 88,7 % до посівної площі сільськогосподарських культур при середній нормі 154 кг/га. Органічних добрив було внесено на площі 40,3 тис. га., що становить 4,1 % до посівної площі сільськогосподарських культур при середній нормі 552 кг/га. Площа оброблена пестицидами становила 896,5 тис. га, що становить 91,1 % до посівної площі сільськогосподарських культур при середній нормі 1,68 кг/га.

В галузі тваринництва за січень-грудень 2023 року в усіх категоріях господарств вироблено 596,2 тис. тонн молока, 633,6 млн. шт. яєць, реалізовано на забій сільськогосподарських тварин в живій масі в обсязі 665,1 тис. тонн. У порівнянні із 2022 роком реалізація тварин на забій збільшилась на 0,9 %, виробництво яєць збільшилось на 4,6 %, а виробництво молока скоротилось на 5,5 %.

Станом на 1 січня 2024 року в усіх категоріях господарств утримувалось 161,0 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 90,2 тис. голів корів, 185,3 тис. голів свиней, 24,6 тис. голів овець та кіз, 34,7 млн. голів птиці. У порівнянні із 2022 роком чисельність великої рогатої худоби скоротилась на 8,2 %, в тому числі корів - на 7,0 %, овець та кіз зменшилось на 2,4 %, птиці - на 4,3 %, а поголів'я свиней збільшилось на 1,3 %.

11.2.Вплив на навколишнє середовище

Сільське господарство –найголовніша галузь виробництва, що забезпечує людство продуктами харчування, а промисловість – сировиною та одночасно має значний вплив на довкілля, який спричиняє ряд негативних наслідків.

Забруднення водойм: використання пестицидів, добрив та інших хімічних речовин у сільському господарстві призводить до забруднення ґрунтових вод і поверхневих водойм. Добрива не тільки компенсують винос із ґрунту азоту, фосфору і калію, але і забруднюють підземні і поверхневі води. Одержання високих врожаїв наразі неможливе без використання пестицидів для захисту рослин - пестицидів, споживання яких перевищує 4 млн. т/рік та спричиняє загибелькорисних ґрунтових мікроорганізмів, накопичення отруйних речовин у поверхневих водах, донних відкладах водойм і організмах тварин і людини.

Ерозія ґрунту: інтенсивний щорічний обробіток ґрунту сільськогосподарською технікою та розорювання схилів призводять до ерозії та деградації ґрунтового покриву. Оранка міняє профіль ґрунту, руйнує структуру, призводить до збіднення верхніх горизонтів, сприяє посиленню водної ерозії і дефляції.

Значне використання водних ресурсів: сільськогосподарське виробництво вимагає великого обсягу води для потреб тваринництва та зрошення. Забруднена вода після використання потрапляє до джерел водопостачання спричиняючи

негативні наслідки на довкілля.

Викиди парникових газів: в процесі виробництва, переробки та перевезення сільгосппродукції, вирощування та утримання худоби формуються значні викиди парникових газів, що містять у своєму складі діоксид вуглецю та метан. У 2023 році утворилось рослинних та тваринних відходів, тваринних екскрементів та гною – 172516,3 т. Бродіння та розклад цих органічних відходів призводить до утворення газоподібних сполук, що забруднюють атмосферне повітря, в тому числі аміаку та метану (парниковий газ). Метан також утворюється при кишковій ферментації сільськогосподарських тварин.

Втрата біорізноманіття: використання лісових ділянок, прибережних захисних смуг, інших сформованих природних екосистем для ведення господарської продукції радикально та безповоротно змінюєвидовий склад флори та фауни, спричиняючи втрату біорізноманіття на даній території.

Суцільне розорювання, будівництво ставків та водосховищ, меліорація, сінокосіння й надмірний випас худоби, а також штучний підсів трав замінили структуру природних різнотравних асоціацій лук на однотипові. Якщо в натуральному стані фітоценозів нараховували 40-50 видів трав'яних рослин, то після окультурення – не більше 10.

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Мінеральні добрива містять активні синтезовані хімічні речовини, які живлять рослини і сприяють їх швидкому росту і розвитку. Однак, надмірне використання мінеральних добрив призводить до забруднення ґрунтів, водних ресурсів та негативного впливу на рослини, тварин і людей. Тому важливо правильно встановити необхідну кількість мінеральних добрив, враховуючи потреби рослин і рекомендації експертів.

Внесення мінеральних добрив під урожай сільськогосподарських культур 2023 року

	Площа, оброблена мінеральними добривами		Обсяг унесених мінеральних добрив, т					Обсяг унесених мінеральних добрив (у діючій речовині) у розрахунку на 1 га, кг	
	га	у % до уточненої посівної площі	у фізичній масі	у діючій речовині				уточненої посівної площі	площі, обробленої добривами
				усього	у тому числі за видами				
					азот (N)	фосфор (P)	калій (K)		
Під урожай звітного року	873050,9	88,7	394287,5	151876,9	112693,9	21562,7	17620,3	154	174
Культури сільськогосподарські	867509,5	89,0	390883,5	150573,2	112144,6	21280,9	17147,7	154	174
Культури зернові та зернобобові	438071,6	91,1	226142,3	85653,3	66587,3	10724,1	8341,9	178	196
у тому числі									
пшениця	202786,6	95,2	107026,	39133,7	31288,7	4456,7	3388,3	184	193

			1						
кукурудза	204358,4	89,2	105093,7	41011,0	31486,8	5436,5	4087,7	179	201
Культури технічні	416195,4	89,2	160036,9	62956,3	44153,8	10296,9	8505,6	135	151
у тому числі									
соя	79805,7	80,2	17817,8	7422,4	4158,4	2040,3	1223,7	75	93
ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	100260,9	96,2	51785,1	18935,0	14375,5	2451,6	2107,9	182	189
соняшник	190154,7	88,8	68628,3	26827,2	19933,9	3615,1	3278,2	125	141
буряк цукровий (фабричний, маточний та на насіння)	44541,7	97,1	21399,1	9616,3	5564,5	2176,2	1875,6	210	216
Коренеплоди та бульбоплоди, культури овочеві та баштанні продовольчі	506,8	77,9	508,3	174,3	97,8	17,2	59,3	268	344
у тому числі									
коренеплоди та бульби їстівні з високим вмістом крохмалю та інуліну	к	к	к	к	к	к	к	к	к
культури овочеві відкритого грунту (включаючи маточні та на насіння)	417,0	81,0	168,8	101,7	60,7	11,9	29,1	197	244
Культури кормові (включаючи маточні та на насіння)	12735,7	47,3	4196,0	1789,3	1305,7	242,7	240,9	66	140
Культури багаторічні	5541,4	61,4	3404,0	1303,7	549,3	281,8	472,6	144	235

На відміну від мінеральних, органічні добрива, такі як компост, гній, біогумус тощо складаються із природних компонентів. Вони поступово вивільняють поживні речовини в ґрунт, сприяють утворенню корисних мікроорганізмів та поліпшують гумусний стан ґрунту. Органічні добрива допомагають зберігати вологу в ґрунті, зменшують потребу в поливі та знижують ризик ерозії.

Внесення органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур 2023 року

Площа, оброблена органічними добривами		Обсяг внесених органічних добрив, т						Обсяг унесених органічних добрив у розрахунку на 1 га, кг	
га	у % до уточненої	усього	у тому числі за видами					уточненої посівної	площі, обробленої
			гній тва-	послід	мул і сап-	торф та	інші орга-		

	посівної площі		рин сіль- ськогоспо- дарських	птиці свійської	ропель	його субст- рати	нічні доб- рива	площі	добривами
Під урожай звітнього року	40283,5	4,1	542881	290732	29516	9483	213150	552	13477
Культури сільськогос- подарські	39480,5	4,0	540566	288708	29516	9483	212859	554	13692
Культури зер- нові та зернобо- бові	15818,4	3,3	189434	99760	13112	2740	73822	394	11976
у тому числі									
пшениця	3415,2	1,6	42753	34068	—	2666	6019	201	12519
кукурудза	11922,1	5,2	136120	55834	12422	74	67790	594	11418
Культури те- хнічні	20770,4	4,5	273250	133187	16403	6742	116918	586	13156
у тому числі									
соя	1743,1	1,8	22481	18762	2260	—	1459	226	12897
ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	3515,8	3,4	49343	18310	3687	474	26872	473	14035
соняшник	9414,6	4,4	92068	28804	9496	1201	52567	430	9779
буряк цукро- вий (фабрич- ний, маточний та на насін- ня)	6026,9	13,1	107459	65411	960	5068	36020	2342	17830
Коренеплоди та бульбоп- лоди, культури овочеві та баштанні продовольчі	к	к	к	—	к	—	—	—	к
у тому числі									
коренеплоди та бульби їстівні з високим вмі- стом крохма- лю та інуліну	—	—	—	—	—	—	—	—	—

культури овочеві відк- ритого грунту (включаючи маточні та на на- сіння)	к	к	к	к	к	к	к	к	к
Культури ко- рмові (включаючи маточні та на насіння)	2796,6	10,4	77881	55761	—	1	—	22119	2893
Культури ба- гаторічні	к	к	к	к	к	к	к	к	к

Обґрунтоване внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження є важливим кроком у збереженні родючості ґрунту, підвищенні врожайності, поліпшенні якості продукції та охороні навколишнього середовища.

На даний час, щоб вирівняти баланс гумусу та поживних речовин на землях сільськогосподарської призначення області необхідно вносити щорічно не менше 10-12 т органіки. Проте недостатнє виробництво та застосування органічних добрив на фоні збільшення застосування мінеральних призводить до зменшення кількості гумусу та поживних речовин у орному шарі ґрунту.

11.2.2. Використання пестицидів

Пестициди - отрутохімікати; широкий клас хімічних речовин, що використовуються для боротьби з бур'янами рослинами (гербіцидів), комахами (інсектициди), грибовими (фунгіциди) і бактеріальними (бактерициди) захворюваннями.

Використання пестицидів в сільському господарстві може має як позитивний, так і негативний вплив. Одним із позитивних аспектів використання пестицидів є збільшення врожайності культур. Пестициди допомагають боротися із шкідниками та хворобами рослин, забезпечують високий урожай, що надзвичайно важливо для забезпечення продовольчої безпеки населення та економічного розвитку держави.

Проте, існують й негативні наслідки використання пестицидів. Пестициди мають токсичний вплив на флору та фауну, забруднюють водойми, ґрунти та повітря. Надмірні норми внесення шкодять довкіллю, аж до вимирання окремих видів та порушують екологічну рівновагу в екосистемі. Крім того, пестициди можуть негативно впливати на здоров'я людей, зокрема викликати алергічні реакції та інші захворювання. Негативний ефект пестицидів може спричинити зниження родючості ґрунту, загибель корисних організмів, таких як комахи, земноводні, птахи та мікроорганізми.

Взаємодія ґрунту і засобів захисту є складним процесом, який має значний вплив на екологічний стан довкілля. Пестициди являються активними хімічними речовинами, призначеними для захисту рослин від шкідників, хво-

роб і бур'янів. Однак, коли пестициди використовуються неконтрольовано або великими кількостями, вони можуть мати негативний вплив на ґрунт.

Застосування пестицидів від урожай сільськогосподарських культур 2023 року

	Площа, оброблена пестицидами		Обсяг унесених пестицидів, кг						Обсяг унесених пестицидів у розрахунку на 1 га, кг	
	га	у % до уточненої посівної площі	усього	у тому числі за видами					уточненої посівної площі	площі, обробленої пестицидами
				фунгіциди та бактеріциди	гербіциди	інсектициди та акарициди	регулятори росту рослин	інші засоби захисту рослин		
Під урожай звітного року	896459,7	91,1	1652685	435821	1063338	113606	39880	40	1,680	1,844
Культури сільськогосподарські	889421,6	91,2	1581215	374161	1057617	109667	39745	25	1,622	1,778
Культури зернові та зернобобові	440925,3	91,7	576170	135686	373341	34015	33122	6	1,199	1,307
у тому числі										
пшениця	203637,5	95,6	199797	110470	37492	20317	31515	3	0,938	0,981
кукурудза	205209,7	89,6	350459	15554	323071	11602	229	3	1,529	1,708
Культури технічні	436265,9	93,5	987028	236609	668791	75046	6567	15	2,115	2,262
у тому числі										
соя	92247,5	92,7	205647	26056	170702	8668	213	8	2,066	2,229
ріпак озимий та коль-за (ріпак ярий)	98995,7	95,0	147663	57868	51938	34534	3323	0	1,417	1,492
соняшник	199102,5	93,0	406503	66048	326028	11453	2969	5	1,899	2,042
буряк цукровий (фабричний, маточний та на насіння)	44311,2	96,6	225505	86549	118604	20290	60	2	4,915	5,089
Коренеплоди та бульбоплоди, культури овочеві та баштанні	525,2	80,7	2621	1558	750	313	—	—	4,027	4,990

продовольчі										
у тому числі										
коренеплоди та бульби їстівні з високим вмістом крохмалю та іну- ліну	63,0	69,1	63	36	26	1	–	–	0,691	1,000
культури овочеві відкритого грун- ту (включаючи маточні та на насіння)	431,7	83,8	2495	1490	696	309	–	–	4,846	5,780
Культури кормові (включаючи маточні та на насіння)	11705,2	43,5	15396	308	14735	293	56	4	0,572	1,315
Культури багаторічні	7038,1	77,9	71470	61660	5721	3939	135	15	7,915	10,155

Для зменшення негативного впливу пестицидів на ґрунт, важливо використовувати їх з урахуванням рекомендацій щодо дозування та термінів використання. Також важливо застосовувати біологічні методи контролю зашкодочинними організмами та інші альтернативні методи захисту рослин, щоб зменшити необхідність використання пестицидів. Дотримання нормативних вимог щодо використання та зберігання пестицидів також є необхідним, щоб забезпечити належний екологічний стан навколишнього середовища.

Ще одним із способів зменшення негативного впливу пестицидів на довкілля є створення ефективних регуляторних механізмів та впровадження стандартів використання пестицидів, які б забезпечували безпеку для навколишнього середовища та здоров'я людей.

11.2.3.Зрошення та осушення земель.

Зрошення та осушення земель мають як позитивні, так і негативні екологічні наслідки.

Позитивні аспекти зрошення земель:

гарантоване стабільне джерело вологи для зрошення, що допомагає збільшити врожайність та дохід;

покращення умов росту та розвитку рослин шляхом постачання води у ґрунт який не містить достатньо вологи;

укріплення ґрунту та запобігання ерозії завдяки забезпеченню рівномірного зволоження ґрунту.

Негативні аспекти зрошення земель:

великі витрати води на зрошування земель, що спричиняють зниження рівня ґрунтових вод та забруднення водних ресурсів;

зниження родючості ґрунту через засолення ґрунту та зменшення його родючості.

зміна екосистем: осушення заболочених чи вологих земель може призвести до знищення водних і болотних екосистем, що впливає на біодиверситет та природне середовище.

Ефективне зрошування та осушення земель повинно враховувати ці екологічні аспекти та приймати заходи для забезпечення сталого використання водних ресурсів та збереження природного середовища.

У зрошенні земель найбільшу роль відіграє штучне зволоження ґрунтів із водного джерела з метою забезпечення рослин вологою. Під час осушення земель надлишок вологи відводиться за межі шару, де розміщуються корені рослин, і в такий спосіб створюються сприятливі умови для їх росту. Необхідність меліорації земель визначається кліматичними умовами території. Тривале зрошення спричинює низку екологічних проблем. Головна з них - це вторинне засолення ґрунтів, що виникає за надмірного зрошення і високого рівня ґрунтових вод. Під засолення потрапила майже половина зрошуваних земель світу. Із зрошенням пов'язана також проблема раціонального використання води. Осушення за принциповою основою протилежне зрошенню. Його проводять на перезволожених землях, лісах, болотах з метою включення нових територій у сільськогосподарське виробництво. Але болота - це важливі екосистеми, які є джерелом ягід, лікарських рослин, медоносів грибів тощо. У зв'язку з проведенням осушувальних меліорацій земель в Україні виникли небезпечні екологічні зміни водного балансу території та порушення режиму підземних вод, небажані зміни в гідроекологічному режимі з частими катастрофічними повеннями, посилилися процеси деградації ґрунтів і зменшення продуктивності сільськогосподарських угідь.

Площа зрошуваних земель

Зрошувальні землі	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	усього, тис. га	% від площі	усього, тис. га	% від площі	усього, тис. га	% від площі
Площа зрошуваних земель, що функціонує	15,4	0,58	12,5	0,47	13,1	0,49
у тому числі систем крапель- ного зрошення	1,0	0,038	1,1	0,042	1,5	0,057

Уздовж меліоративних систем знижується рівень ґрунтових вод. Зони впливу меліоративних систем не стабілізуються в часі, а постійно збільшуються, перекриваючи одна одну. Зниження ґрунтових вод призвело до збільшення кількості посушливих днів, зменшення вологості повітря, а це, своєю чергою, обумовило зменшення продуктивної вологи і зниження урожайності.

Також, дві третини ґрунтів області характеризуються підвищеною кислотністю, тому є необхідність проведення хімічної меліорації для розкислення ґрунтів.

11.2.4.Тенденції в тваринництві.

Станом на 1 січня 2023 року в підприємствах області нараховувалось великої рогатої худоби 81 тис. голів, у тому числі корів – 31 тис. голів, свиней – 84 тис. голів, птиці – біля 30 млн. голів.

В порівнянні з попереднім роком зросла чисельність птиці на 20%, ВРХ – на 5 %, поголів'я свиней зменшилось на 17%.

Виробництво основних видів продукції тваринництва за категоріями господарств за 2023 рік

	2023	2023 у % до 2022
Господарства усіх категорій		
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т	665,1	100,9
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис.т	596,2	94,5
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн.шт	633,6	104,6
Підприємства		
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т	627,9	101,4
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис.т	249,7	102,5
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн.шт	173,2	130,4
Господарства населення		
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т	37,2	94,4
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис.т	346,5	89,4
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн.шт	460,4	97,4

За останніми опублікованими даними реалізація основних видів продукції тваринництва підприємствами зросла практично з усіх показників. Особливо виросло виробництво яєць (понад 30%).

Виробництво основних видів продукції тваринництва господарства населення області має тенденцію до зниження.

За останні роки спостерігається зростання інтересу до розвитку малих фермерських господарств, в яких фермер вирощує продукти для місцевого ринку. Підтримка малим фермерським господарствам здійснюється шляхом надання фінансової підтримки, спрощення процедури оформлення та забезпечення доступу до ринків збуту.

На сьогоднішній день споживачі все більше уваги звертають на якість та екологічність продуктів. Виробники щорічно збільшують виробництво сільськогосподарської органічної продукції - молока, м'яса, яєць.

Впроваджуються нові прогресивні технології автоматизації процесів та поліпшенню управління господарством. Нові запропоновані рішення включають системи автоматизації годівлі, доїння, розпізнавання та моніторингу здоров'я тварин. Впровадження таких технологій допомагає покращити продуктивність і здоров'я тварин, а також знижує витрати на утримання.

Сьогодні споживачі все більше звертають увагу на те, як тварини утримуються та вирощуються. Витрати на покращення умов утримання та догляду

за тваринами зростають. Відповідно, господарства стають більш свідомими щодо покращення умов утримання тварин та стандартів догляду за ними.

Усі ці тенденції сприяють розвитку тваринництва, підвищенню контролю якості продуктів, поліпшенню умов догляду за тваринами та забезпеченню довгострокової стійкості галузі.

11.3. Органічне сільське господарство

В Україні з липня 2023 року запрацював Державний реєстр операторів, які здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу й маркування органічної продукції. Це вагомий крок розвитку органічного сектору економіки, оскільки виробництво органічної продукції в Україні здійснювалося відповідно до стандартів, еквівалентних стандартам ЄС й інших країн. Вінницька область за кількістю операторів ринку органічної продукції та площами, зайнятими органічними культурами, займає провідні позиції: з моменту відкриття до кінця серпня 2023 р. у реєстр внесені 26 операторів органічного ринку, 7 з яких здійснюють господарську діяльність у Вінницькій області, 3 учасника – фізичні особи-підприємці. Усі суб'єкти сертифіковані як оператори органічного рослинництва.

Нестача палива, збільшення витрат на пестициди і забруднення навколишнього середовища викликають сумніви в доцільності інтенсивного землеробства. Органічне землеробство в області ще тільки починає розвиватись. Здійснюються заходи щодо залучення сільськогосподарських виробників до впровадження органічного землеробства, проводиться створення баз даних виробників органічної продукції.

Основні причини для переходу на органічне сільське господарство є:

- зростання цін на паливо-мастильні матеріали при збереженні цін на основні види рослинницької продукції;
- різка зміна клімату із зниженням кількості опадів;
- погіршення фізичних властивостей ґрунту із зменшення вмісту гумусу, як однієї з складових в формуванні оптимальних умов для росту і розвитку сільськогосподарських культур.

Підвищення попиту, а отже готовність споживачів купувати продукцію здорового харчування сприяли зростанню зацікавленості виробників сільгосппродукції у впровадженні технологій виробництва органічних продуктів.

Виробництво й, особливо, переробка органічної продукції є перспективним напрямом розвитку аграрного малого бізнесу в Україні й країнах ЄС, сприятиме зростанню зайнятості сільського населення та розвитку сільських територій.

Сучасна практика функціонування і розвитку селянських господарств, сімейних фермерських, особистих і господарств населення передбачає наступні тенденції розвитку малих сімейних суб'єктів підприємницької діяльності: 1) зростання кількості крафтових виробників, локальних бізнесів, заснованих на базі сімейних, родинних, місцевих (територіальних) традицій створення агропродовольчого продукту; 2) консолідація можливостей і ресурсів для розвитку переробки продукції, зокрема через механізм організації спільної діяльності й

кооперації, участь в ініціативах міжнародних проєктах і грантової підтримки сімейного фермерства; 3) актуалізація тренду відмови малих господарств від сировинної моделі господарювання.

Сертифікація проводиться компанією "Органік стандарт" із залученням експертів зі Швейцарського Інституту екологічного маркетингу ІМО, згідно з європейськими стандартами "EU Regulation for Organic Farming". Після завершення агрофірма отримала сертифікат виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Виробництво органічної продукції та сировини

Рік	Площа, на якій виробляються органічна продукція та сировина		Об'єкти, яким надано статус спеціальних сировинних зон		
	тис. га	% від загальної площі регіону	площа, тис. га	% від загальної площі території	кількість, од.
2022	2,83	0,12	-	-	-
2023	3,81	0,15	-	-	-

Практика ведення органічного землеробства набуває популярності і серед населення при вирощуванні продукції на власних земельних ділянках з застосування біологічних засобів захисту рослин.

На території Вінницької області не зареєстровано виробників сільськогосподарської продукції що використовують генетично модифіковані організми.

В нашому регіоні велике значення приділяється розробці та виготовленню конструктивно досконалої, технологічно якісної і безпечної техніки, яка спроможна забезпечити дотримання всіх агротехнічних вимог в процесі агропромислового виробництва.

Завдяки безплужній системі обробітку ґрунту на глибину не більш, як 16 см зберігається додатково біля 75 мм вологи, скорочуються витрати пального в 2 рази, значно підвищується віддача внесених засобів підвищення родючості, покращуються агрохімічні та агрофізичні властивості ґрунту, створюються більш сприятливі умови до функціонування ґрунтових мікроорганізмів, що живуть і різних шарах ґрунту. Зменшення обсягів застосування органічних добрив (через скорочення кількості погोलів'я тварин), компенсується за рахунок пожнивних решток і частини не використаної соломи та посіву сидеральних культур.

Для поповнення запасів гумусу, його підтримуючого балансу, є необхідність значно наростити обсяги застосування сидератів (завдяки яким на кожному гектарі можна отримати органіку, рівноцінну 20-25 тонам гною), покращити фізичні (і певною мірою - фітосанітарні) властивості ґрунту.

В області функціонує виробництво різних форм біопрепаратів для потреб сільськогосподарства (тваринництво, рослинництво). На сьогоднішній день в області досягнуто значних успіхів на шляху розвитку біотехнології та сучасних технологій використання біопрепаратів в інтегрованих системах вирощування та захисту сільськогосподарської продукції.

При застосуванні разом з хімічними засобами захисту та мінеральними добривами біопрепарати забезпечують поліпшення якості продукції, покращення обміну речовин та зменшення доз хімпрепаратів.

Ефективна технологія для відновлення родючості ґрунтів з використанням біодеструкторів дозволяє відійти від практики спалювання рослинних відходів, яке призводить до руйнування цінних гумусоутворюючих елементів соломи та стерні, а вуглець та азот переходять у газоподібну форму. Гинуть природні мікроорганізми, що знаходяться у ґрунті та на його поверхні.

Біопрепарати-деструктори, що виробляються в області, з комплексом ефективних мікроорганізмів ферментів для прискореної переробки органічних відходів (фекалій, харчових та рослинних відходів) застосовуються для знезараження у вигрібних ямах, септиках, вуличних туалетах, каналізаційних трубах, а також для приготування компосту. Застосування препаратів дозволяє зменшити об'єм відходів, покращити дренаж, зменшити кількість послуг асенізатора, знезаразити й усунути неприємний запах, екологічно безпечний, нешкідливий для людей і тварин.

Багато господарств України успішно використовують біопрепарати на своїх землях, адже вони дозволені до застосування в органічному землеробстві Асоціацією учасників органічного виробництва «БІОЛан» Україна» та пройшли необхідну токсиколого – гігієнічну оцінку і експертизу в інституті екогігієни і токсикології ім.Л.І.Медведя.

11.4. Державна політика та заходи з екологізації сільського господарства

Структурне перетворення економіки потребує значних затрат, у тому числі і матеріальних. Тому до числа першочергових напрямків формування механізму екологізації економіки слід віднести: удосконалення системи екологічних нормативів, формування та розвиток економічного механізму стимулювання раціонального ресурсокористування та охорони оточуючого середовища і перегляд існуючої системи природоохоронної діяльності, перегляд системи екологічної відповідальності суб'єктів економічної діяльності.

Загострення та поглиблення екологічних проблем, деградація потенціалу оточуючого середовища та природних ресурсів продовжується. Збереження переважно сировинного характеру сільського господарства, висока природомісткість та ресурсно-сировинна орієнтація виробництва потребують особливої уваги до екологічних факторів у здійсненні економічної діяльності цієї галузі. Подальший її розвиток потребує нових підходів до господарської діяльності з урахуванням пріоритетів екологічної складової.

Основні напрямки державної політики з екологізації сільського господарства, які реалізуються в тому числі у Вінницькій області:

модернізація сільськогосподарського виробництва, із зміною галузевої структури за рахунок зниження попиту на екологічно забруднені продукти або шляхом модернізації підприємств – переробників такої продукції;

розробка та використання природоохоронних технологій, зокрема, більш широкого використання технологій утилізації відходів сільськогосподарського виробництва, рециркулювання ресурсів після їх обробки, рекультивація порушених земель;

запровадження на аграрних підприємствах систем екологічного менеджменту, що є сучасним механізмом управління природоохоронною діяльністю, функціонування якого, як свідчить міжнародний досвід, сприяє покращенню екологічних показників підприємств та зниженню екологічних ризиків і витрат природоохоронного призначення.

В області Інститутом кормів та сільського господарства Поділля НААНУ здійснюється реалізація проєкту «Створення науково-просвітницького центру «АГРО КЕМПА», метою якого є розбудова навчальних модулів з вирощування сільськогосподарських культур та розведення сільськогосподарських тварин. В рамках реалізації зазначеного проєкту створено навчальний модуль по дослідженню виробництва органічної овочевої продукції.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

Протягом останніх років світові інвестиції в «чисту енергетику» зросли удвічі. Обсягами капіталовкладень у відновлювальну енергетику в розвинутих країнах значно перевищують фінансування традиційних енергопотужностей.

На жаль, в Україні виробництво «чистої енергії», з урахуванням гідроелектростанцій, не сягає навіть 10 % позначки від усієї виробленої електроенергії. Тому «озеленення» вітчизняної енергетики, має стати головним завданням у короткостроковій перспективі.

12.1. Структура виробництва та використання енергії

Енергетична галузь на сьогодні забезпечує потреби країни в електричній енергії та виробляє значний обсяг електроенергії для експорту.

Енергетична палітра Вінницької області представлена тепловими електростанціями, малими гідро та сонячними електростанціями.

Значну роль в енергетичній галузі області відіграють гідроелектростанції, що являються одними з найефективніших, виробляючи електроенергію, яка у 5–6 разів дешевша, ніж на ТЕС.

Потужність і відпуск енергії за джерелами постачання енергії у 2020 році

	Установлена електрична потужність, тис.кВт	Відпуск електричної енергії, млн.кВт×год	Установлена теплова потужність, Гкал/год	Відпуск теплової енергії, тис.Гкал
Усього	2158,5	3128,6	3416,3	2483,2
у тому числі				
теплові електростанції	1813,6	к	к	к
теплоелектроцентралі	53,9	66,5	507,8	474,6
атомні електростанції	—	—	—	—
вітрові електростанції	—	—	х	х
сонячні електростанції	254,8	296,4	—	—
гідроелектростанції	25,1	26,7	х	х
теплогенеруючі установки, котельні	—	—	2448,1	1896,9

інші енергогенеруючі установ- ки	к	к	22,4	19,3
-------------------------------------	---	---	------	------

В структурі паливних ресурсів, що використовуються промисловістю в якості котельно-пального палива, провідне місце займає вугілля кам'яне (72,4%). Питома вага газу природного становить 24,0%. Обсяги використання природного газу щорічно зменшуються, натомість зростає споживання дров'яної продукції та пелет (переважно у домогосподарствах населення).

Основну частину у використанні паливно-енергетичних ресурсів займають підприємства промисловості. Вони є найбільшими споживачами палива, теплової і електричної енергії.

Серед промислових підприємств основними споживачами паливноенергетичних ресурсів є підприємства-виробники тепло- та електроенергії.

Значні обсяги споживання належать підприємствам переробної промисловості. 82,3 % обсягу споживання паливно-енергетичних ресурсів переробною промисловістю належить підприємствам по виробництву харчових продуктів та напоїв.

Частка підприємств-виробників іншої неметалевої мінеральної продукції, в обсязі споживання переробною промисловістю, становить 7,3%, підприємств хімічного виробництва – 4,5%, виробників машин та устаткування – 2,5%, 3,4 % використовують інші галузі.

Використання теплоенергії та електроенергії за основними видами економічної діяльності у 2020 році

	Теплоенергія, Гкал		Електроенергія, тис.кВт.год	
	обсяг використаної теплоенергії	витрати на виробництво продукції	обсяг використаної електроенергії	витрати на виробництво продукції
Усього	1868357,5	1283772,7	1728791,1	1204453,4
у тому числі				
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	290185,5	260019,5	111968,3	98082,8
Промисловість	1070976,1	964032,9	1106806,3	791232,4
Будівництво	3087,7	к	12375,8	5753,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	5223,9	–	36422,9	16035,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	85196,8	к	305180,9	282781,3
Тимчасове розміщення й організація харчування	474,8	–	1869,8	160,5
Інформація та телекомунікації	4377,6	–	10432,5	506,7
Фінансова та страхова діяльність	к	–	к	–
Операції з нерухомим майном	9916,3	2417,3	24786,1	5366,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	12038,2	–	4051,9	1186,8

Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6113,4	—	6100,3	906,1
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	150733,2	к	48504,7	к
Освіта	95834,4	—	22403,9	102,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	130201,2	к	35559,8	2279,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	к	—	к	

Сільське господарство друге за обсягами споживання енергії, обсяги використання якої знаходяться на одному рівні з незначними коливаннями.

Значна питома вага в загальнообласному обсязі використаних паливно-енергетичних ресурсів належить підприємствам транспорту. Найбільше електроенергії використовується на роботу вантажного залізничного транспорту.

Найбільші витрати палива припадають на електроенергію, вироблену тепловими електростанціями загального користування, крім ТЕЦ. Значні обсяги палива використано на теплоенергію, вироблену котельними та електростанціями підприємств.

Велика питома вага в загальному споживанні палива і електроенергії припадає також на транспортування газу по магістральних газопроводах.

В значних обсягах використовує електроенергію також комунальне господарство області.

12.2. Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

Енергозбереження на державному рівні визнано одним із пріоритетів економічної політики держави. В умовах залежності економіки України від імпорту паливно-енергетичних ресурсів і тенденції зростання цін на енергоносії їх ефективне використання стало нагальною потребою.

Одними з найбільш гострих проблем України на сучасному етапі її розвитку є проблеми стабільного енергозабезпечення та ефективного використання енергоресурсів, від вирішення яких значною мірою залежить рівень економічного і соціального розвитку суспільства.

Реалізація потенціалу енергозбереження полягає в структурно-технологічній перебудові економіки регіону і подальшому удосконаленні адміністративних та економічних механізмів, що сприяють підвищенню енергоефективності та енергозбереженню.

Цей процес передбачає виведення з роботи морально застарілого, зношеного устаткування, припинення випуску неефективної (з точки зору енерговикористання) продукції та впровадження нових технологій, обладнання і побутових приладів.

З метою забезпечення виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1460 «Про впровадження систем енергетичного менеджменту», прийнято наказ обласної військової адміністрації від 22.05.2023 № 723 «Про затвердження Плану діяльності системи енергетичного менеджменту на 2023-2024 роки». Енергетичний менеджмент дозволяє значно оптимізувати обсяги енерговитрат та передбачає комплекс заходів, спрямова-

них на економію енергетичних ресурсів, зокрема, моніторинг енергоспоживання, аналіз показників споживання енергоресурсів як основи для формування енергетичної політики, планування нових енергозберігаючих заходів тощо.

У 2023 році моніторинг енергоспоживання здійснюється у 5 громадах області (за допомогою програмних продуктів або у тестовому режимі): Вінницька, Барська, Жмеринська, Немирівська, Хмільницька.

З метою скорочення споживання природного газу в області триває робота щодо переведення котелень бюджетних та комунальних установ на альтернативні види палива. Наразі дооснащено потужностями з виробництва теплової енергії на одному об'єкті бюджетної сфери (заклад освіти) потужністю 0,150 МВт.

12.3. Вплив енергетичної галузі на навколишнє природне середовище

Виробництво енергії є необхідним засобом для існування і розвитку людства. Від неї у вирішальній мірі залежить економічний потенціал держав і добробут людей. Одночасно, вона ж робить найбільш сильний вплив на навколишнє середовище, екосистеми та біосферу в цілому. Найгостріші екологічні проблеми (зміна клімату, кислотні опади, загальне забруднення середовища та інші) прямо або опосередковано пов'язані з виробництвом, або з використанням енергії. Вінниччина не є виключенням.

Головними завданнями в тепловій енергетиці, до якої належать електростанції та котельні на органічному паливі, є зменшення викидів забруднювальних речовин (твердих частинок, двоокису сірки, оксидів азоту) та парникових газів в атмосферне повітря, запобігання (мінімізація) забрудненню поверхневих і підземних вод, у тому числі і теплового щодо поверхневих вод, зменшення забруднення земель, угідь, що відводяться під енергооб'єкти, склади та відвали, рекультивація земель, зайнятих об'єктами, що вичерпали свій ресурс, для їх подальшого використання.

12.4. Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Перспективним напрямом створення надійних систем енергозабезпечення та істотного поліпшення умов життя і праці для населення є широке використання альтернативних джерел енергії, яке у всіх провідних країнах світу набуло широкого розвитку. За рахунок цього одночасно вирішується декілька завдань, а саме: забезпечення власними енергоресурсами; скорочення імпорту палива, зменшення забруднення навколишнього середовища; створення нових робочих місць при проектуванні, виготовленні та експлуатації; стимулювання наукового супроводу розробок та проєктів. Широкого застосування в сільськогосподарському виробництві, як у розвинутих країнах, так поступово і у нас дістають такі альтернативні джерела енергії, як вітрова, сонячна, мала гідроенергетика та енергія біомаси.

Кожною територіальною громадою області розроблено та затверджено Антикризові плани реагування на випадок припинення газопостачання, в яких змодельовані ситуації відсутності енергоносіїв та порядок дій органів і служб

на підпорядкованих територіях. Відпрацьовано додаткові заходи для захисту населення та забезпечення теплопостачання.

Станом на 01.01.2024 року на території області функціонує 103 сонячних електростанції (без приватних домогосподарств), фактична потужність яких 288,382 МВт, 32 малих гідроелектростанції встановленою потужністю 27,080 МВт, 3 біогазові установки зі встановленою потужністю 18,199 МВт.

У Вінницькій міській територіальній громаді запроваджуються заходи передбачені Програмою будівництва сонячних електростанцій для власного споживання електроенергії об'єктами комунальної власності Вінницької міської ради на 2023-2027 роки. Так, у Вінниці для п'яти медзакладів та спортивної школи збудують сонячні електростанції.

Крім того, додатково Вінницька транспортна компанія робить сонячну станцію на базі трамвайного депо. Очікується, що це дозволить посилити енергетичну незалежність громади, зменшити споживання енергоресурсів з традиційних джерел енергії та скоротити викиди CO₂.

З метою скорочення споживання природного газу в області триває робота щодо переведення котелень бюджетних та комунальних установ на альтернативні види палива. У 2023 році дооснащено або переведено на альтернативний вид палива 9 об'єктів бюджетної сфери загальною потужністю 2,053 МВт та 4 об'єкти теплокомуненерго потужністю 3,3 МВт.

Для безперебійного проходження осінньо-зимового періоду 2023/2024 року, забезпечення стабільної роботи підприємств житлово-комунального господарства, паливно-енергетичного комплексу та соціальної інфраструктури, враховуючи наявність потенційних ризиків та загроз, на виконання наказу обласної військової адміністрації від 12 червня 2023 року № 853 всіма територіальними громадами області розроблено та затверджено антикризові плани реагування на випадок припинення газопостачання, електропостачання та надання телекомунікаційних послуг на 2023-2024 роки, в яких змодельовано ситуації відсутності енергоносіїв та порядок дій органів і служб на підпорядкованих територіях. Відпрацьовано додаткові заходи для захисту населення та забезпечення теплопостачання.

З метою забезпечення виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1460 «Про впровадження систем енергетичного менеджменту», прийнято наказ обласної військової адміністрації від 22.05.2023 № 723 «Про затвердження Плану діяльності системи енергетичного менеджменту на 2023-2024 роки». Енергетичний менеджмент дозволяє значно оптимізувати обсяги енерговитрат та передбачає комплекс заходів, спрямованих на економію енергетичних ресурсів, зокрема, моніторинг енергоспоживання, аналіз показників споживання енергоресурсів як основи для формування енергетичної політики, планування нових енергозберігаючих заходів тощо.

На виконання Програми дій Уряду за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Реформа у сфері енергоефективності в Україні» Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) у Вінницькій області створено Базу даних енергетичних та експлуатаційних характеристик будівель.

Проведена робота щодо формування переліку будівель обласних закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, культури для пода-

льшого внесення ними до системи енергомоніторингу ІСЕ показників споживання енергоресурсів.

Протягом 2023 року на території області побудовано 5 сонячних електростанцій. Роботи в цьому напрямку продовжуються.

У 2023 році продовжено розроблення Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату Вінницької міської територіальної громади до 2030 р., який буде враховувати Другий національно визначений внесок України до Паризької угоди. Відбувалася постійна співпраця з Асоціацією міст України, Асоціацією енергоефективних міст України в напрямку енергетичного та енергоефективного розвитку Вінницької міської територіальної громади (далі ВМТГ) та в напрямку Європейська Енергетична Відзнака.

12.5. Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє середовище

Розвиток усіх складових енергетичного сектору економіки, включаючи галузі видобутку, транспортування, переробки та споживання ресурсів, впливає на різні компоненти навколишнього середовища. Характерною рисою цього впливу є його багатоплановість (одночасний вплив на різні елементи навколишнього середовища), розмаїтість характеру впливу (від механічних змін ландшафту до радіоактивного забруднення), а також масштаб (негативні ефекти проявляються не тільки на регіональному, але й на глобальному рівні).

Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє середовище є актуальними та важливими для України, яка стикається з викликами енергетичної безпеки, кліматичних змін та екологічного стану довкілля. За даними Всесвітнього банку, Україна є однією з найбільш енергоємних країн світу, що споживає майже вдвічі більше енергії на одиницю ВВП, ніж середній показник в Європі та Центральній Азії. Також Україна є одним з найбільших у світі забруднювачів атмосферного повітря парниковими газами, що становить 3,6 % від світових викидів. Основними джерелами викидів у країні є енергетика (58 %), промисловість (18 %) та транспорт (13 %).

У зв'язку з цим Україна прийняла ряд документів та заходів, спрямованих на покращення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, зменшення залежності від імпорту енергоносіїв, гармонізацію законодавства з нормами ЄС та виконання зобов'язань за Паризькою угодою про клімат. До таких документів та заходів належать:

Указ Президента України №111/2021 від 23 березня 2021 року “Про реалізацію державної політики у сфері енергетики та зміни клімату”, який передбачає розроблення національного плану з енергетики та зміни клімату на період до 2030 року;

Закон України №2712-VIII від 25 квітня 2019 року “Про забезпечення функціонування ринку електричної енергії”, який запроваджує новий модель ринку електричної енергії, що базується на принципах конкуренції, прозорості та недискримінації ;

Закон України №555-IX від 17 червня 2020 року “Про альтернативну енергетику”, який має на мету стимулювати виробництво електричної енергії з

альтернативних джерел енергетики шляхом запровадження конкурентних умов для отримання «зелених» тарифів;

Закон України №2059-VIII від 23 травня 2017 року “Про енергоефективність будівель”, який встановлює вимоги до енергоефективності будівель, що сприяють зниженню споживання енергії та зменшенню викидів парникових газів.

Зазначені заходи державної політики спрямовані на зменшення впливу енергетики на навколишнє середовище, покращення якості повітря, води та ґрунту, збереження біорізноманіття, а також на підвищення економічної конкурентоспроможності, соціального захисту та якості життя громадян України реалізуються заходами що передбачені стратегією розвитку Вінницької області та відповідними регіональними програмами.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Транспорт є однією з найголовніших баз економіки держави. Він прямо впливає на кінцеві результати матеріального виробництва видобувної й обробної промисловості, будівництва і землеробства.

Транспортні автомобільні шляхи Вінниччини об'єднують населені пункти та окремі об'єкти і призначені для руху транспортних засобів, перевезення пасажирів та вантажів. Вони є важливою ланкою загальної транспортної системи країни, без якої не може функціонувати ні одна галузь народного господарства.

Рівень розвитку і технічний стан дорожньої сітки значно впливає на економічний і соціальний стан і розвиток як країни в цілому, так і її окремих регіонів, оскільки надійні транспортні зв'язки сприяють підвищенню ефективності виконання основних виробничих фондів, трудових і матеріально-технічних ресурсів, підвищенню продуктивності праці.

13.1 Транспортна мережа Вінницької області

Вінницька область має розгалужену мережу залізничних (1124 км) та автомобільних шляхів загальнодержавного і місцевого значення 9524 км. Щільність автомобільних доріг з твердим покриттям на 1000 кв.км території по Вінницькій області становить 339 кілометрів і є вищим, ніж в середньому по Україні 277 км. За цим показником область посідає п'яте місце серед регіонів України. Питома вага автодоріг з удосконаленими типами покриття (цементобетонне, асфальто-бетонне, чорне шосе, чорне гравійне) становить 59% усіх доріг з твердим покриттям.

Мережа автомобільних доріг загального користування області становить 9521,5 км, в т.ч.:

дороги державного значення - 2939,0 км;
 міжнародні - 365,2 км;
 регіональні - 726,5 км;
 територіальні - 1847,3 км.
 дороги місцевого значення - 6582,5 км:
 обласного- 2528,2 км;
 За типом покриття автомобільні дороги поділялись наступним чином:
 асфальтобетонне - 1929,1 км;
 чорнощобеневе - 3324,3 км;
 білощобеневе - 2116,1 км;
 цементобетонне - 16,8 км;
 булижностове - 1589,9 км;
 ґрунтові - 545,3 км

Основні автошляхи Вінниччини

Мережа автомобільних доріг загального користування області сформована та забезпечує транспортне сполучення між населеними пунктами але потребує значного фінансування на реалізацію проектів із розвитку, збереження, підвищення рівня безпеки дорожнього руху та комфортності перевезень.

На території Вінницької області у підпорядкуванні двох регіональних філій «Південно-західна залізниця» та «Одеська залізниця» знаходяться 68 залізничних станцій. Мережа залізничних колій в області складає 1124 км, вона з'єднує всі основні промислові центри регіону з містами України, СНД, Європи. Найбільшими залізничними вузлами у Вінницькій області є міста Вінниця, Жмеринка, Козятин і Вапнярка. Мережа залізничних доріг з'єднує основні промислові центри регіону з містами України та Європи.

У 2023 році дорожніми бригадами на дорогах області продовжувалось виконання поточних робіт з поновлення дорожньої розмітки, встановлення знаків, а також аварійний ямковий ремонт та виконання інших першочергових невідкладних робіт на мережі доріг загального користування місцевого значення.

13.1.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

В області, по перевезенню пасажирів першість займає автомобільний транспорт, по перевезенню вантажів - залізничний транспорт.

Розпорядженням облдержадміністрації від 08 червня 2015 року № 340 затверджено маршрутну мережу з перевезення пасажирів на міжміських та приміських автобусних маршрутах загального користування, які не виходять за межі території Вінницької області (внутрішньообласні маршрути), відповідно якої в області є 437 внутрішньообласних міжміських і приміських маршрутів, 575 приміських маршрутів, які не виходять за межі території району та близько 100 міських маршрутів.

Дану кількість маршрутів обслуговує до 1500 автобусів, в основному це автобуси категорії М2 класу I, II та М3 класу I, II, а послуги пов'язані з проїздом автобусними маршрутами загального користування та з відправленням і прибуттям автобусів, надаються 32 автостанціями.

На автобусних маршрутах загального користування працюють понад 100 автобусів, пристосованих для перевезення осіб з обмеженими фізичними можливостями. Зокрема, лише у м. Вінниця Комунальним підприємством «Вінницька транспортна компанія» експлуатується 61 автобус, 82 тролейбуси та 11 модернізованих трамваїв з низьким рівнем підлоги, пристосованих для перевезення людей з обмеженими фізичними можливостями. Загальний відсоток низькопідлогового громадського транспорту на маршрутах Вінницької міської територіальної громади складає близько 60%. У області налічується 42 автостанції, які надають послуги, пов'язані з їх проїздом автобусними маршрутами загального користування та з відправленням та прибуттям автобусів згідно з розкладом руху.

Слід зазначити, що зі зміною адміністративно-територіального устрою області та внесеними змінами до статті 7 Закону України «Про автомобільний транспорт» в частині організатора пасажирських перевезень, на сьогоднішній день маршрутна мережа потребує суттєвих змін.

Наразі сформованана єдина мережа міжміських та приміських маршрутів загального користування яка дозволяє виключити дублювання та нерівномірність маршрутів руху, забезпечує доступ до довіддалених населених пунктів, а також, дозволяє забезпечити доступність послуг для незахищених верств населення.

Загальна протяжність залізничних магістралей Вінниччини складає 1074,4 км.

13.1.2. Склад парку та середній вік транспортних засобів

За даними незалежних громадських організацій, середній вік автомобілів в Україні становить близько 21,5 років. У Вінницькій області цей показник також становить майже 22 роки. Для порівняння, середній вік автомобілів в ЄС – 10,5 років, у Німеччині – 9,3, у Польщі – 13,6. 46,7 % автомобільного парку Вінниччини було вироблено ще до 1991 року, коли у Європі вперше було впроваджено екологічні стандарти Євро-0, і з яких почалося регулювання рівня викидів небезпечних речовин від автомобілів. У подальшому приблизно кожні 5 років вимоги до екологічних стандартів транспортних засобів посилювалися поки в 2014 не були прийняті Євро-6. Близько третини автомобільного парку було вироблено ще до 1991 року. Такі автомобілі не відповідають навіть базовим екологічним вимогам, проте досі знаходяться в експлуатації та забруднюють довкілля.

13.2. Вплив транспорту на навколишнє середовище

Потужним забруднювачем довкілля в області є транспорт. Масштаб негативного екологічного впливу транспорту на довкілля та здоров'я громадян визначається станом парку автотранспорту, зокрема, віком транспортних засо-

бів, типом палива, що використовується, відповідністю екологічним нормам і стандартам та умовами експлуатації транспортних засобів.

На відміну від країн ЄС, інформація щодо стану автотранспорту не тільки відсутня у відкритому доступі, а фактично не може бути напевне визначена через відсутність контролю технічного стану транспортних засобів. Це викриває одну з базових проблем у цій сфері – недостатньо ефективний контроль і моніторинг технічного стану автотранспорту та забруднення повітря від його експлуатації.

Відсутність такої суспільно-важливої інформації обмежує можливість громадян і експертного середовища оцінити справжній масштаб проблеми забруднення від пересувних джерел.

Обсяги викидів транспортних засобів

	Обсяги викидів у 2022 році				
	тонн	збільшення/ зменшення проти 2021 р.	у % до 2021 р.	відсотків до загального підсумку	викинуто в середньому одним підприємством
Всі види економічної діяльності	78177,561	21546,568	78,39	100,00	195,444
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2131,649	-1144,637	65,06	2,73	34,381

Основними токсичними компонентами, якими забруднюється повітря області від автотранспорту, є оксид вуглецю – 55 тис.т або 77% від загального обсягу викидів, неметанові леткі органічні сполуки – 8 тис.т (12%), діоксид азоту – майже 7 тис.т (9%).

Висока концентрація транспортних засобів має вирішальний вплив на стан довкілля у містах області. Обсяг викидів забруднювальних речовин від автотранспорту в цілому по області у розрахунку на душу населення становить 44 кг, а щільність викидів у розрахунку на квадратний кілометр території – 3 т, тоді як по містах обласного підпорядкування ці показники значно більші і складають відповідно: у Вінниці – 44 кг та 236 т; Козятині – 43 кг та 90 т; Могилів-Подільському – 43 кг та 63 т; Хмільнику – 43 кг та 57 т; Ладижині – 41 кг та 11 т; Жмеринці – 39 кг та 77 т.

Автомобільний транспорт є одним з основних джерел викидів парникових газів, що спричиняють глобальну зміну клімату. У викидах парникових газів частка викидів автотранспорту - 10 %.

Для транспортних засобів використовують пальне з різних видів нафтопродуктів і мастил, які у складі відпрацьованих газів дизельних та бензинових двигунів внутрішнього згорання забруднюють фактично всі об'єкти довкілля. Так, кожний автомобіль споживає щороку від 12 до 30 т високооктанового бензину. У цьому бензині вміст свинцю досягає 0,36 г/л (у Великобританії і ФРН - 0,15, США - 0,013 г/л). У дизельному пальному російського та вітчизняного виробництва великий відсоток сірки - 0,5 % (у США - 0,05 %). Крім того, під час спалювання 1 т дизельного пального в атмосферне повітря надходить 16 - 18кг

сажі.

Серед усіх видів транспорту автомобільний завдає найбільше шкоди довкіллю. Найбільш значимі фактори негативного впливу автомобільного транспорту на навколишнє середовище та людину: забруднення навколишнього середовища (повітря, ґрунти), шум та вібрація, виділення тепла. Автомобільний транспорт крім забруднення атмосфери відпрацьованими газами виступає одним з головних антропогенних джерел твердихмікрочастинок, умовно позначених РМ 10 та РМ2,5, які є найбільш загрозливими для здоров'я, через свою здатність проникати через захисні біологічні бар'єри. Їх джерелами є сажа в відпрацьованих газах, продукти зносу гальмівних колодок, шин, асфальту, тощо.

Ґрунти вздовж автомобільних доріг забруднюються важкими металами (свинець, кадмій, мідь та ін.). Так, у 2023 році в зоні впливу транспортних магістралей 42,1 % відібраних проб не відповідали нормативам за вмістом важких металів.

Залізничний транспорт є більш екологічно чистим, особливо коли застосовують електричну тягу. Проблемою залишається забруднення залізниць нечистотами, що викидаються з вагонних туалетів. Значний негативний вплив можливий в наслідок аварій на залізниці, коли в навколишнє середовище одночасно надходить багато токсичних речовин.

13.3. Державна політика та заходи щодо зменшення впливу транспорту на навколишнє природне середовище

Наразі головним завданням у сфері еколого-транспортної державної політики має бути забезпечення балансу між доступністю транспортних засобів та дотриманням екологічних прав громадян. Відсутність ефективних законодавчих важелів регулювання парку автотранспорту в Україні стало однією з головних причин стрімкого зростання середнього віку автомобілів і засилля транспорту з низькими екологічними стандартами на дорогах країни. Через недостатню увагу до цього питання накопичилась ціла низка проблем у цій сфері, які потребують врегулювання та розв'язання.

Відповідно до угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, наша держава взяла на себе зобов'язання адаптувати до законодавства ЄС, зокрема низку нормативно-правових актів щодо моторно-транспортних засобів як пересувних джерел, що забруднюють довкілля, та як об'єктів підвищеної небезпеки. Мова йде про необхідність імплементації директив ЄС та інших правових актів країн ЄС стосовно таких сфер, як охорона довкілля, якість атмосферного повітря, управління відходами та ресурсами, в частині поводження з моторними транспортними засобами з відпрацьованим ресурсом, склад та якість пального, промислове забруднення та техногенні загрози, технічні регламенти для транспортних засобів, транспортні перевезення та транспортні мережі, контроль моторних транспортних засобів на їх придатність до експлуатації, тощо.

З цією метою у лютому 2019 року Законом України № 2697-VIII було затверджено «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Дана стратегія в контексті автотранспорту передбачає:

зменшення у 2030 році на 30% викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел, у порівнянні з показниками базового 2015 року;

зменшення кількості міст України, де середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації з 23 в 2015 році, до 15 у 2030 році;

зростання частки електромобілів в загальній кількості нових придбаних автотранспортних засобів у 2030 році до 10%.

З метою зменшення негативного впливу транспорту на екосистему, Кабінетом Міністрів України (далі -КМУ) внесено зміни до Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування (далі-Порядок), затвердженого постановою КМУ від 03 грудня 2021 року №1081, в частині нарахування балів за наявність у перевізника-претендента електроавтобусів, автобусів категорії Євро-4, Євро-5, Євро-6, наявності у перевізника-претендента автобусів із спеціальним обладнанням для їх експлуатації на екологічно чистих видах палива (газодизелі), що в свою чергу спонукає перевізників оновленню свого автопарку, адже серед усіх транспортних засобів автотранспорт залишається основним джерелом забруднення атмосферного повітря та порушення екологічної рівноваги.

Сучасні концепції управління охороною навколишнього середовища від дорожньо-транспортного комплексу передбачають можливі зниження екологічної небезпеки від пересувних автотранспортних засобів для атмосферного повітря, водних джерел, ґрунту шляхом удосконалення робочих процесів дизелів з підвищенням рівня паливної економічності, а також з обмеженням димності і токсичності вихлопних газів. Контроль за вмістом токсичних речовин у вихлопних газах автотранспорту проводиться при перевірці технічного стану автомобіля.

Також, зменшення забруднення повітря викидами автотранспорту можливе при забезпеченні використання більш якісного та впровадження альтернативного палива. Найбільш перспективними альтернативними паливами для автомобільного та інших видів транспорту на сьогодні є стиснений природний газ. Необхідно впроваджувати використання нових транспортних засобів – електромобілів.

Стан доріг є одним із факторів, який впливає на автотранспорт, а той в свою чергу на довкілля, особливо у великих населених пунктах.

Затвердженою Програмою охорони навколишнього природного середовища Вінницької громади на 2021-2023 роки передбачено зокрема фінансування заходів з покращення стану атмосферного повітря.

З метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у м. Вінниці проведено оптимізацію руху автобусів та маршрутних таксі та запроваджено "зелену хвилю" для світлофорів, що дозволило суттєво зменшити викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від транспорту.

Міська влада перерозподілила маршрути, усунула дублювання, а вивільнений парк направила на покращення транспортного забезпечення там, де цю

проблему неможливо вирішити з допомогою муніципальних автобусів та електротранспорту.

Нова маршрутна мережа громадського транспорту дозволила також розвантажити центральні вулиці міста, зменшивши на них кількість маршрутних таксі на 40%. При цьому кількість одиниць екологічно чистого транспорту на вулицях міста збільшилась.

14. СТАЛЕ ВИРОБНИЦТВО ТА СПОЖИВАННЯ

14.1.Тенденції та характеристики споживання

Основними тенденціями розвитку споживання в області, як і загалом по Україні, можна вважати зростання обсягів споживання, зміну структури в бік збільшення частки непродовольчих товарів. Однак ця тенденція тимчасова. Слід відмітити тенденцію зростання питомої ваги суспільних фондів споживання.

Зростання загальних обсягів споживання здійснюється як за рахунок збільшення чисельності населення, так і за рахунок споживання в розрахунку на 1 особу.

Значне місце в цьому процесі належить удосконаленню оплати праці, системі податків, підвищенню пенсійного забезпечення та іншим державним заходам.

Важливою тенденцією розвитку споживання є зміна її структури та поляризація груп населення. Насамперед, це пов'язано з рівнем доходів на душу населення чи сім'ю.

Характеризуючи структурні зміни у споживанні, треба зазначити, що споживання продовольчих товарів регламентується фізіологічними нормами. Межі споживання непродовольчих товарів набагато ширші, однак і тут при досягненні відповідного рівня потрібно дотримуватися раціональних норм споживання.

Раціональні норми споживання мотивуються визначенням набору тих предметів, які повинні бути у користуванні з урахуванням терміну служби, норм зношення, морального старіння тощо. Використання екологічних мотивацій потребує професіонального підходу фахівців. Перспектива виходу на нові ринки потребуватиме від місцевих виробників адаптації до міжнародного законодавства, орієнтації на кращі зразки екологічного менеджменту.

Важливим показником поліпшення структури споживання є підвищення частки непродовольчих товарів у загальній масі споживання. Структурні зміни проявляються також у межах споживання продовольчих товарів через збільшення або зменшення частки високоцінних продуктів харчування (м'яса, масла, кондитерських виробів тощо), серед непродовольчих - збільшення або зменшення частки товарів культурно-побутового призначення.

Зміни обсягів у споживанні тісно пов'язані з доходами населення та розвитком виробництва товарів. Незважаючи на те, що попит на товари легкої промисловості має тенденцію до зростання, зберігається досить великий розрив між досягнутим рівнем і раціональними нормами.

Окремо, як важливий елемент тенденцій розвитку культури споживання, слід виділити питання підвищення якості товарів, що дає додатковий позитивний ефект у процесі споживання.

Удосконалення структури споживання є важливою передумовою розвитку особистості, утвердження здорового способу життя.

14.2. Запровадження елементів сталого споживання та виробництва

Обґрунтування екологічності є невід'ємною частиною системи управління, що впливає на вибір пріоритетів у забезпеченні народного господарства природними ресурсами та послугами в межах намічуваних обсягів споживання.

Орієнтація народного господарства на інтенсивні методи ведення господарства вимагає того, щоб природоохоронна діяльність, як і будь-яка інша, була б підпорядкована кінцевим результатам, а саме: підвищенню добробуту і всебічному розвитку особистості. Однак показники якості навколишнього середовища в сучасних умовах поки ще не стали мірилом добробуту населення. Іншими словами, чітка система управління якістю навколишнього середовища, соціальні нормативи якої мають керуватися не тільки технічними, а й економічними можливостями, поки що не вибудована.

В області діють Програма підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів на 2017-2022 роки. Головним чинником екологізації економіки Вінниччини, як аграрної області, є не стільки екологізація промислового виробництва як екологізація сільського господарства. Місцева влада навчилася поєднувати та використовувати ці особливості. В умовах стрімкого дорожчання газу та наявності достатньої кількості альтернативних джерел енергії для обігріву навчальних закладів змонтовано цілий ряд установок, що працюють на соломі. Особливо задоволені роботою теплогенераторів там, де не має централізованого газопостачання.

Пріоритетним завданням для області в числі інших є впровадження мало-відходних та безвідходних технологій (AGRANA FruitUkraine); переоснащення виробничих потужностей на ресурсозберігаючі (ВО КВП ВКГ «Вінницяводоканал»); створення виробничих комплексів із замкнутою системою переробки і повторного використання відходів (БАТ «Літинський молокозавод»); практичне застосування мікробних біопрепаратів компанії «БТУ-Центр».

Наступним напрямком екологізації економіки є екологізація інвестицій. В сучасних умовах будь-яке підприємство області немає вільних фінансових ресурсів, що загострює питання пошуку інвестицій. Звичайно залучати капітал на модернізацію очисних споруд, рекультивацію земель, розвиток природо-заповідного фонду вкрай важко. Оскільки основним інвестором природоохоронних проєктів залишалася держава, в області відбираються проєкти за певними критеріями (дольова участь, природоохоронний ефект, і т.п.), що стимулює подавачів запитів до розробки більш екологічно привабливих та ефективних заходів.

Необхідність розвитку, удосконалення і поширення застосування екологічно чистого виробництва в Україні зумовлено пріоритетами, визначеними у міжнародних документах та зобов'язань України щодо виконання вимог Міжнародної Декларації більш чистого виробництва.

Стратегія екологічно чистого виробництва є однією з найоптимальніших як в умовах ринкової економіки, так і на перехідному періоді до неї, оскільки забезпечує подвійний вигравш: з одного боку, відбувається покращення стану

довкілля шляхом удосконалення технологій, підвищення якості продукції, з іншого – зменшення рівня забруднення.

У Вінницькій області з метою ефективного використання природних ресурсів широко застосовують енергію біопалива, органічні відходи, відходи деревообробної промисловості.

Виготовлено експериментальні зразки установок з виробництва біодизеля (сировина - рапс) та етанолу (сировина - спирт). Подібний цех уже працює в с. Северинівна Жмеринського району. Здорожчання пального в Україні лише прискорює процеси впровадження таких установок у серійне виробництво.

У сфері переробки органічних відходів започатковано виробництво біопалива з відходів харчової промисловості на Барському спиртовому заводі.

Відходи, що утворились під час обрізки дерев у ВОКСЛП «Віноблагроліс» (гілки діаметром до 20 см) утилізуються на тріску за допомогою подрібнювача та успішно реалізуються як ефективне біопаливо.

Як повноцінне тверде паливо використовують соломку, тирсу, подрібнений хмиз, тирсові пелети у більш як 70 котельнях та теплопостачальних пунктах Вінницької області.

15. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

15.1. Національна та регіональна екологічна політика.

Сучасні екологічні проблеми, негативні чинники впливу окремих галузей промислового виробництва на здоров'я людини зумовлюють необхідність спрямовувати зусилля держави в напрямі забезпечення відповідного рівня екологічної безпеки, формувати та реалізувати відповідну державну екологічну політику, основна мета якої – вирішення проблем охорони довкілля та запобігання виникненню екологічних загроз. Водночас несприятливий стан навколишнього середовища й необхідність формування та реалізації екологічної політики вимагають прийняття адекватних заходів різнобічного характеру (правового, організаційного, економічного тощо).

Формування дієздатної системи управління щодо забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні у взаємодії з економічними та соціальними складовими становлять основу сталого розвитку територій. У процесі децентралізації актуалізується питання необхідності аналізу та врахування екологічних потреб населення, розробки та впровадження програм екологічного розвитку регіону та громад.

Першочерговими напрямками екологічної політики для Вінниччини визначені наступні:

підвищення рівня суспільної екологічної свідомості. В даному напрямку програмою передбачено створення регіональних екологічно просвітницьких центрів на базі навчальних закладів; екологічних літніх таборів, шкільних екологічних гуртків; видання екологічної літератури; підтримка інших інформаційних проєктів, спрямованих на екологічне інформування та виховання.

поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпе-

ки. Серед заходів даного напрямку заплановане виконання робіт з консервації деградованих, малопродуктивних та забруднених земель, рекультивація порушених земель; знешкодження та безпечне зберігання непридатних, хімічних засобів захисту рослин; впровадження в кожній територіальній громаді системи роздільного збирання, сортування, утилізації, захоронення твердих побутових відходів. В напрямку розвитку водозберігаючих форм економіки та для покращення стану поверхневих водойм, забруднення яких є однією із основних екологічних проблем області, програмою заплановано припинення скидів забруднюючих речовин у відкриті водойми та підземні водні горизонти, в першу чергу через будівництво та реконструкцію очисних споруд каналізації в усіх районних центрах області; проектування та винесення в натуру прибережних захисних смуг річок та водойм; берегоукріплення водних об'єктів в межах населених пунктів. Серед завдань другого напрямку стратегії передбачено досягнення оптимальної для регіону площі лісистості.

припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екологічної мережі. Основними заходами у даному напрямку залишаються збільшення площ об'єктів природно-заповідного фонду, виготовлення проектів їх землеустрою та винесення територій ПЗФ в натуру.

забезпечення державного регулювання у сфері екології. Протягом 2022 року розглянуто 269 комплектів документів на отримання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, видано 258 дозволів, розглянуто 24 пакети документів на спеціальне використання природних ресурсів в межах об'єктів природно-заповідного фонду, 4 проекти встановлення санітарних зон охорони водних об'єктів, здійснювалось регулювання сфери лісокористування.

Кінцевою метою національної та регіональної екологічної політики повинно стати досягнення безпечного для життя і здоров'я населення рівня навколишнього природного середовища та інтеграція екологічної політики в усі сфери соціально-економічного розвитку.

15.2. Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища

Завданням екологічного законодавства являється регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Стратегічними напрямами вдосконалення системи державного управління екологічною безпекою є:

розвиток правового поля щодо реалізації механізмів у системі регулювання екологічної безпеки; зміцнення інституційних засад державної системи регулювання екологічної безпеки;

розвиток системи екологічного контролю та моніторингу, впровадження системи аналізу екологічної ситуації, прогнозування, планування і здійснення запобіжних заходів щодо ймовірних чинників шкідливого впливу на довкілля та здоров'я людей;

впровадження регіональних, місцевих та об'єктних планів дій, програм з охорони довкілля та розвитку системи регулювання екологічної безпеки;
розроблення дієвих механізмів інтеграції екологічної складової у стратегію та плани соціально-економічного розвитку;
ефективне та безпечне поводження з відходами;
реформування системи екологічного урядування;
реформування системи державного природоохоронного контролю;
розширення участі громадськості у вирішенні проблем безпеки з використанням вітчизняного досвіду та підходів, які використовують у зарубіжних країнах.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері екологічної безпеки є Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991 р.). Цей Закон визначає засади та рамки діяльності щодо захисту довкілля, передбачає реалізацію державних екологічних програм, стверджує право власності на природні ресурси. Законом визначено такі цілі:

регулювання захисту довкілля, використання природних ресурсів і підтримання екологічної безпеки;

запобігання можливій шкоді довкіллю від економічної та іншої діяльності;

збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, які є частиною історичної та культурної спадщини України.

Іншими державними нормативно-правовими актами системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки є: Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Лісовий кодекс України, Кодекс України про надра, Закони України "Про природно-заповідний фонд", "Про охорону атмосферного повітря", "Про тваринний світ", "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку", "Про екологічну експертизу", "Про питну воду та питне водопостачання", "Про управління відходами".

Протягом 2023 року Вінницька обласна рада, обласна державна адміністрація та її структурні підрозділи, територіальні органи центральних органів виконавчої влади, керуючись зазначеними вищенормативно-правовими актами забезпечували розроблення та виконання заходів спрямованих на покращення екологічного стану у Вінницькій області.

15.3. Державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища

Контроль за дотриманням природоохоронного законодавства як гарантія екологічної безпеки визначається Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Здійснення державного нагляду (контролю) в області забезпечується Державною екологічною інспекцією Вінницької області, в порядку, встановленому Законом України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності".

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 303 від 13 березня 2022 року на період воєнного стану, введеного Указом Президента України

від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», припинено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду.

Водночас, пунктом 2 Постанови протягом періоду воєнного стану дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) в окремих сферах, зокрема щодо запобігання неконтрольованому зростанню цін на товари, які мають істотну соціальну значущість, виключно на підставі рішення центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у відповідній сфері, за наявності загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави.

Так за позовом Вінницької обласної прокуратури в інтересах держави в особі Інспекції, в повному обсязі відшкодовано збитки, заподіяні державі в сумі понад 635 тисяч гривень, заподіяні суб'єктом господарювання під час діяльності пов'язаної із викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами без відповідно на те дозволу, що є порушенням ч.5 та ч.6 ст.11 Закон України «Про охорону атмосферного повітря».

Під час проведення моніторингу впливу суб'єктів господарювання та приватного сектору на річку Сільниця, державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Вінницької області на початку 2023 року встановлено факт, що громадянин-орендар самовільно, без дозволу на спеціальне водокористування, здійснив спуск води із водного об'єкту (ставка), площею 28,6595 га, який розташований в межах с. Білоусівка Тульчинського району на руслі річки Сільниця (права притока р. Південний Буг). Порушника притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 48 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Слідче управління ГУНП у Вінницькій області завершено досудового розслідування по кримінальному провадженні за ч. 4 ст. 240 КК України за фактом незаконного добування корисної копалини загальнодержавного значення одним із суб'єктів господарювання на території Гайсинського району Вінницької області, в ході якого встановлено розрахунок розміру шкоди, завданої державі внаслідок самовільного користування надрами на суму майже 140 мільйонів гривень.

Працівниками відділу державного екологічного нагляду (контролю) тваринного світу та біоресурсів Державної екологічної інспекції у Вінницькій області із залученням працівника Вінницького рибоохоронного патруля, відповідно до наказу Вінницької обласної військової адміністрації № 485 від 29.03.2023 «Про заходи з охорони і відтворення рибних запасів та інших водних біоресурсів у період нересту риби у 2023 році» здійснювався державний нагляд щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в період нересту водних біоресурсів. За результатами проведених рейдових заходів:

складено 17 адміністративних протоколів (за ч.3 ст.85 КУпАП – 12 шт, ч.4 ст.85 КУпАП – 5 шт.);

нараховано збитків на загальну суму 537 540 гривень. передано 3 справи до суду для притягнення до адміністративної відповідальності;

передано до правоохоронних органів 3 заяви про вчинення злочину на підставі яких були відкриті кримінальні провадження, з них по двом

кримінальним провадженням Інспекцію визнано потерпілою стороною (сума збитків 218 229 грн);

вилучено 30,3 кг водних біоресурсів;

вилучено знарядь лову - сіток 5 одиниць (340 метрів);

вилучено знарядь лову за актами виявлення та вилучення майна, власник якого не встановлений - сіток 16 одиниць (860 метрів).

У квітні 2023 року, під час обстеження місць ймовірно незаконного видобування надр, виявлено несанкціонований кар'єр на території Вінницького району із ознаками самовільного користування надрами для видобування піску у значних розмірах. Згідно із офіційними даними, спеціальний дозвіл на розробку даного родовища не надавався. Інформацію щодо виявленого факту направлено до правоохоронних органів для вжиття заходів реагування.

В ході заходів державного нагляду (контролю), зафіксовано факт здійснення діяльності суб'єктом господарювання, пов'язаної із викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря за відсутності відповідного дозволу, на території Ямпільської територіальної громади. Перевіркою встановлено, що підприємством, яке спеціалізується на вирощуванні та зберіганні сільськогосподарської продукції, експлуатувалися зерноочисне устаткування, автозаправна станція, опалювальні пункти. В результаті чого в атмосферне повітря виділялись забруднюючі речовини : оксид вуглецю, оксиди азоту, речовини у вигляді твердих суспендованих частинок (пил) та неметанові леткі органічні сполуки. Відповідно до проведених обрахунків розмір шкоди, завданої забрудненням атмосферного повітря, склав 222 тис. 160 грн. 49 коп. Оскільки претензію щодо відшкодування завданої шкоди суб'єктом проігноровано, матеріали було передано до Могилів-Подільської окружної прокуратури для подальшого скерування до суду. Однак, не очікуючи рішення суду, суб'єктом господарювання прийнято рішення відшкодувати завдану державі шкоду в досудовому порядку.

В прибережній захисній смузі водного об'єкту між с. Кам'янка та с. Миколаївка, за межами населеного пункту, зафіксовано незаконну рубку 127 дерев різних порід і діаметрів на території Літинської територіальної громади Вінницького району Вінницької області. Загальний розмір шкоди заподіяної внаслідок порушення природоохоронного законодавства становить 525 945,61 грн. Матеріали по даному факту, згідно статті 214 Кримінально-процесуального кодексу України, направлені до правоохоронних органів для вирішення питання щодо відкриття кримінального провадження.

Фахівцями відділу державного екологічного нагляду (контролю) природно-заповідного фонду, лісів та рослинного світу Державної екологічної інспекції у Вінницькій області спільно із працівниками Тульчинського РВП ГУНП у Вінницькій області зафіксовано факт незаконної рубки дерев, переважно породи дуб, у кількості 491 шт. Загальний розмір шкоди становить 8 853 789,23 грн. Дане правопорушення виявлено у межах полезахисних лісових смуг за межами с. Михайлівка, на території Тульчинської територіальної громади Тульчинського району Вінницької області.

Спеціалістами Державної екологічної інспекції у Вінницькій області виявлено та припинено незаконне видобування корисної копалини, за зовнішніми ознаками схожої на вапняк. Протиправні дії вчиняли працівники місцевих аг-

роформувань на території Вендичанської селищної ради. На місці вчинення правопорушення працівниками Інспекції було виявлено екскаватор, навантажувач та 5 вантажних автомобілів. Для фіксації обставин та встановлення осіб причетних до вчинення правопорушення працівниками Інспекції було викликано слідчу оперативну групу Могилів – Подільського районного відділу поліції.

В ході здійснення заходів державного нагляду (контролю) встановлено, що підприємством, яке спеціалізується у наданні послуг теплопостачання протягом 2020-2021 року експлуатувалася котельня у складі 2 котлоагрегатів. В результаті чого в атмосферне повітря виділялись забруднюючі речовини: оксид вуглецю, оксиди азоту, речовини у вигляді твердих суспендованих частинок та неметанові леткі органічні сполуки. Відповідно до проведених обрахунків розмір шкоди, завданої забрудненням атмосферного повітря, склав 567 тис. 844 грн. 51 коп. Оскільки претензію щодо відшкодування завданої шкоди суб'єктом проігноровано, матеріали було передано до Вінницької обласної прокуратури для подальшого скерування до суду. На підставі розгляду справи та врахування доводів сторін, Господарським судом Львівської області 14 травня 2023 року підтримано позицію Інспекції та зобов'язано суб'єкт господарювання відшкодувати завдану державі шкоду.

В ході заходів державного нагляду (контролю), зафіксовано факт здійснення діяльності суб'єктом господарювання, пов'язаної із викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, за відсутності на те відповідного дозволу. На виробничому майданчику підприємства здійснювались викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря зі стаціонарних джерел, в результаті чого виділялись забруднюючі речовини: пил деревний, оксид вуглецю, діоксид азоту, речовини у вигляді твердих суспендованих частинок (зола). Відповідно до проведених обрахунків розмір збитків, завданих довкіллю, склав 1 млн. 342 тис. 055 грн. 52 коп. Оскільки претензію щодо добровільного відшкодування завданої шкоди суб'єктом господарювання проігноровано, матеріали було скеровано до Вінницької обласної прокуратури для подальшого звернення до суду. Рішенням Господарського суду Вінницької області від 15.11.2023 позовні вимоги Державної екологічної інспекції у Вінницькій області щодо стягнення шкоди задоволено у повному обсязі.

Протягом року проводились заходи з виявлення злочинів проти довкілля в сфері надрокористування. Під час проведення рейдових перевірок щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства у сфері надрокористування на території області було виявлено 4 випадки самовільного користування надрами для видобування корисних копалин, причому у двох випадках із застосуванням великогабаритної техніки – екскаваторів, навантажувачів та вантажних автомобілів.

15.4. Виконання державних цільових екологічних програм

Екологічні цільові програми є найбільш дієвим та таким, що відповідає принципу державного регулювання екологічної політики інструментом, вдале застосування якого дозволяє найбільш ефективно вирішувати складний комплекс проблем, пов'язаних з погіршенням стану навколишнього середовища.

У Вінницькій області реалізуються 6 регіональних природоохоронних програм, що розроблені на забезпечення виконання державної екологічної політики. На жаль, у зв'язку з відсутністю фінансування, в першу чергу із фонду охорони навколишнього середовища, відбулося суттєве зниження їх ефективності. Кошти на виконання заходів, передбачених програмами надходили переважно із бюджетів громад та підприємств, що працюють у відповідних сферах, а тому не забезпечили їх виконання у запланованому обсязі.

Регіональні природоохоронні програми

Назва програми	Підстава
Обласна програма досягнення оптимального рівня лісистості у Вінницькій області на 2012-2025 роки	Рішення 8 сесії Вінницької обласної Ради 6 скликання від 23.12.2011 р. № 232
Обласна програма розвитку лісового і мисливського господарства в лісах, які надані в постійне користування Вінницькому обласному комунальному спеціалізованому лісгосподарському підприємству «Віноблагроліс», підвищення лісистості і озеленення населених пунктів області та використання об'єктів тваринного світу у культурно-освітніх та виховних цілях на 2017-2023 роки»	Рішення 21 сесії Вінницької обласної Ради 7 скликання від 30.06.2017 р. № 382
Регіональна екологічна бюджетна програма на 2019-2023 роки	Рішення 37 сесії обласної Ради 7 скликання від 05.03.2019 р. № 752
Програма "Питна вода" на 2021 - 2025 роки	Рішення 11 сесії обласної Ради 8 скликання від 30 липня 2021 року № 176
Регіональна програма з охорони земель, поліпшення відповідних угідь, проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель у Вінницькій області на 2021-2025 роки	Рішення 15 сесії обласної Ради 8 скликання від 24 грудня 2021 року № 295
Регіональна програма з охорони земель, поліпшення відповідних угідь, проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель у Вінницькій області на 2021-2025 роки	Рішення 15 сесії обласної Ради 8 скликання від 24 грудня 2021 року № 295

Відповідно до загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України за рахунок коштів місцевих бюджетів було продовжено реалізацію заходів з виготовлення технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення. Проведено заходи з охорони диких тварин, занесених до Червоної книги України (зубри).

Протягом 2023 року у повному обсязі проведено лісовідновлення та забезпечено моніторинг стану поверхневих водних об'єктів

15.5. Державна політика у сфері моніторингу навколишнього природного середовища

Моніторинг довікляється території області в межах своїх повноважень забезпечують 10 суб'єктів системи моніторингу:

Управління розвитку територій та інфраструктури здійснює моніторинг стану об'єктів природно-заповідного фонду;

Державна екологічна інспекція у Вінницькій області здійснює державний нагляд за джерелами промислових викидів в атмосферу; за станом поверхневих вод, джерелами скидів стічних вод; станом ґрунтів різного призначення, в тому числі на природних територіях з особливим статусом; звалищ промислових та побутових відходів, станом водних екосистем;

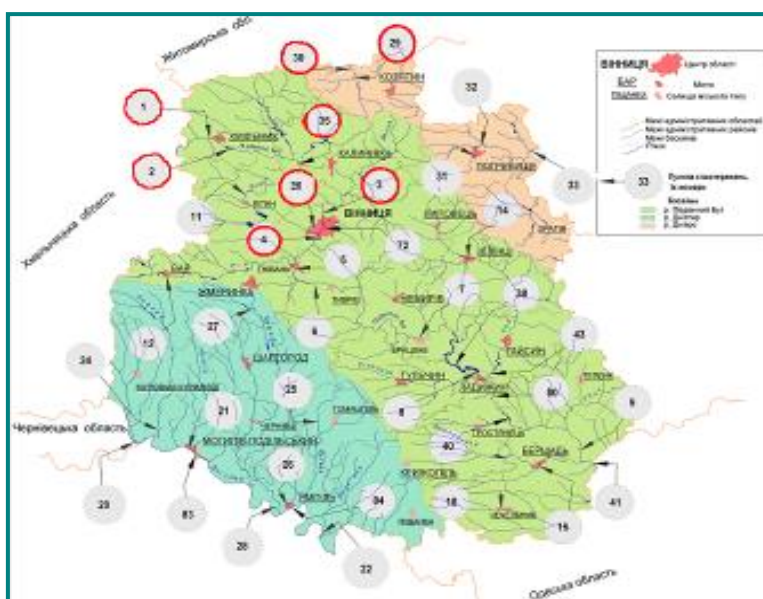
Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Вінницькій області здійснює спостереження за дотриманням пожежної безпеки в природних екосистемах;

Головне управління Держпродспоживслужби у Вінницькій області здійснює державний санітарно-епідеміологічний та епізоотичний нагляд (контроль);

Вінницький обласний центр з гідрометеорології здійснює спостереження за станом атмосферного повітря та атмосферних опадів; радіаційною обстановкою (у районах спостережних станцій); метеорологічними умовами, гідрологічними умовами, стихійними та небезпечними природними явищами.

Центрально-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства здійснює спостереження за станом лісової рослинності; ґрунтів земель лісового фонду, станом мисливської фауни, дотриманням пожежної безпеки в лісових екосистемах;

Басейнове управління водними ресурсами р.Південний Буг, Дністровське басейнове управління водних ресурсів здійснюють спостереження за станом поверхневих вод у прикордонних зонах та місцях їх інтенсивного виробничо-господарського використання; водозабезпеченістю території; використання води підприємствами, установами, організаціями; станом прибережних зон водосховищ, берегових ліній річок, гідротехнічних споруд.

Карта постів моніторингу стану якості поверхневих вод Вінницької області

Головне управління Держгеокадастру у Вінницькій області проводить спостереження за структурою земельного фонду; станом та якістю ґрунтів; станом рекультивованих земель.

Мережа спостережень за станом довкілля

Суб'єкти моніторингу довкілля	Кількість точок спостережень, од.				
	атмосферне повітря	стаціонарні джерела викидів в повітря	поверхневі води	підземні води	ґрунти

Державна екологічна інспекція у Вінницькій області	0	15	0	0	30
Вінницький обласний ЦГМ	2	0	5	0	0
Вінницьке регіональне управління водних ресурсів	0	0	11	0	0
ДП "Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України"	0	0	21	0	0
Подільська гідрогеологічна партія	0	0	0	6	0
КП "Вінницяоблводоканал"	0	0	5	0	0

Обласне комунальне виробничепідприємство "Вінницяоблводоканал" здійснює спостереження за станом водних об'єктів у місцях забору води, питної води централізованих систем водопостачання.

Державне підприємство "Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України" проводить спостереження за станом атмосферного повітря, санітарного стану ґрунту, питної води централізованого і децентралізованого водопостачання (колодязі, артсвердловини), води відкритих водойм.

15.6. Оцінка впливу на довкілля

Із початку дії Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» в Єдиному реєстрі з ОВД (<http://eia.menr.gov.ua/>) видано 221 висновок із оцінки впливу на довкілля планованої діяльності, що здійснюється або буде здійснюватися на території Вінницької області.

За результатами здійснення оцінки впливу на довкілля суб'єкт господарювання отримує висновок із оцінки впливу на довкілля, яким визначені допустимість або обґрунтування недопустимості провадження планованої діяльності та визначені екологічні умови її провадження. Згідно ст.13 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», якщо це передбачено висновком з оцінки впливу на довкілля, суб'єкт господарювання зобов'язаний забезпечити здійснення післяпроектного моніторингу з метою виявлення будь-яких розбіжностей і відхилень у прогнозованих рівнях впливу та ефективності заходів із запобігання забрудненню довкілля. Так, висновком може бути передбачений обов'язок суб'єкта господарювання здійснювати періодичні вимірювання концентрацій забруднюючих речовин в повітрі на межі санітарно захисної зони та на стаціонарних джерелах викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря, рівнів шуму, моніторинг якісного стану підземних вод, тощо.

Повідомлення про оприлюднення проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку публікується у друкованих засобах масової інформації (не менш як у двох), визначених замовником та розміщується на офіційному веб-сайті замовника. Замовник забезпечує доступ до проекту документа державного планування і звіту про СЕО протягом усього строку громадського обговорення. Громадське обговорення проектів документів державного планування проводиться у формі надання письмових зауважень і пропозицій (у тому числі в електронному вигляді).

Протягом 2023 року розглянуто 67 заяв про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки документів державного планування, підготовлено 81 звіт.

Перелік найзначніших об'єктів, які отримали позитивну оцінку:

ТОВ «Науково-виробнича компанія «Квадрат» - функціонування виробничо-складського майданчика по зберіганню рідких комплексних та мінеральних добрив сипучих хімічних речовин в фасованому вигляді за адресою Вінницька обл, Хмільницький район м. Калинівка.

(частина виробничого майданчика перенесено із Харківської області)

«Детальний план території за межами населеного пункту

с. Придністрянське Ямпільської міської територіальної громади Могилів-Подільського району Вінницької області для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування будівель та споруд підприємств переробної промисловості (на земельній ділянці з кадастровим номером 0525685500:04:003:0355) , виготовлення бумажки із вапна.

Детальною план території, обмеженої вулицями Гонти, Енергетична, Айвазовського та в створі межі земельної ділянки з кадастровим номером: 0520655900:07:017:0132 м Вінниця.(виробництво пульпи із макулатури. Потужності підприємства дозволять переробляти 700т макулатури на добу)

В області діє Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року, затверджена рішенням 42 сесії обласної Ради 7 скликання від 21 лютого 2020 року № 92, додатком до якої включено «Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року», розроблений за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), що впроваджувала Федерація канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

Протягом року спеціалістами Державної екологічної інспекції у Вінницькій області задокументовано 8 фактів порушення умов висновків із оцінки впливу на довкілля. За результатами розгляду складених інспекторами протоколів, судами прийнято рішення щодо притягнення 3 посадових осіб суб'єктів господарювання до адміністративної відповідальності.

15.7. Економічні засади природокористування

Відповідно до рішення 15 сесії обласної Ради 8 скликання від 24 грудня 2021 року № 288 «Про обласний бюджет Вінницької області на 2022 рік» рішення 26 сесії обласної Ради 6 скликання від 22 липня 2014 року № 719 «Про Положення про обласний фонд охорони навколишнього природного середовища» втратило чинність.

Нове положення про обласний фонд охорони навколишнього природного середовища (далі – Фонд) на сьогоднішній день не затверджено.

Враховуючи вищевикладене, засідання конкурсної комісії Фонду у 2023 році не проводилися.

Водночас відповідно до наказу Начальника обласної військової адміністрації від 27 лютого 2023 року № 337 «Про внесення змін та доповнень до Регіональної екологічної бюджетної програми на 2019-2023 роки» у 2023 році на виконання заходу «Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації відходів (відпрацьованих побутових ламп розжарювання)» було передбачено кошти Фонду у сумі 6400,0 тис. грн, з

яких освоєно 510,58 тис. грн. та утилізовано 1 063 711 відпрацьованих побутових ламп розжарювання. Зазначений захід реалізовано на виконання вимог пункту 5 постанови Кабінету Міністрів України від 10 січня 2023 року № 25 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для забезпечення ефективного споживання електричної енергії в Україні» (зі змінами).

15.8. Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки

Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки здійснюється відповідно до Конституції та законів України, указів Президента України, постанов Уряду, державних та регіональних екологічних програм. З метою технічного регулювання природокористування в області здійснюється наступне:

- видача дозволів на викиди речовин, що забруднюють атмосферне повітря стаціонарними джерелами на об'єкти, які належать до другої та третьої групи;

- затвердження реєстрових карток об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів;

- видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами (крім небезпечних відходів);

- організація роботи щодо погодження місць розміщення об'єктів поводження з відходами (крім небезпечних відходів);

- видача дозволів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;

- відмова у видачі дозволів, переоформлення, видачі дублікатів, анулювання документів дозвільного характеру;

- затвердження лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення;

- видача висновків з оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства;

- підготовка пропозицій та зауважень до звітів стратегічної екологічної оцінки документів державного планування;

- погодження зміни цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства;

- погодження норм безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів тощо;

- погодження лімітів на використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних матеріалів;

- погодження лімітів на використання лісових ресурсів при здійсненні побічних лісокористувань;

- погодження надання у користування мисливських угідь;

встановлення місць, де забороняється купання, плавання на човнах, забір води для питних або побутових потреб, водопою тварин, а також інших умов, що обмежують загальне водокористування на водних об'єктах;

погодження дозволів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення (крім корисних копалин);

погодження положень та проєктів організації і утримання територій об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення;

погодження передачі під охорону підприємствам, установам, організаціям і громадянам (з оформленням охоронного зобов'язання) території та об'єктів природно-заповідного фонду або їх частини, що створюються чи оголошуються без вилучення земельних ділянок, що вони займають;

погодження пропозицій користувачів мисливських угідь щодо лімітів полювання на парнокопитних тварин, куницю лісову, бобра, ондатру, бабака, білку, віднесених до державного мисливського фонду;

погодження строків полювання (конкретна дата відкриття та закриття полювання на певний вид мисливських тварин, дні полювання протягом тижня) та порядку його здійснення, а також норму добування мисливських тварин;

погодження пропускної спроможності мисливських угідь;

погодження проєктів організації та розвитку мисливського господарства;

погодження меж зон санітарної охорони водних об'єктів;

погодження поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок;

погодження заготівлі деревини під час проведення рубок головного погодження користування додатково в межах не використаного за попередні роки обсягу наявної розрахункової лісосіки;

погодження збільшення, у разі необхідності, ширини лісосіки під час проведення суцільних рубок головного користування;

погодження проведення рубок формування і оздоровлення лісів, у разі проведення зазначених рубок у деревостанах, не запроектованих лісовпорядкуванням;

погодження проведення санітарних рубок на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.

Прийом документів та видача дозвільних документів в області реалізовано через центри надання адміністративних послуг «Прозорий офіс».

15.9. Державне регулювання природокористування

Одним з основних принципів національної екологічної політики є державне регулювання з метою забезпечення додержання вимог екологічної безпеки, проведення ефективних комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів.

Державне регулювання забезпечується шляхом:

виконання законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів;

проведення експертизи проектно-кошторисної документації на об'єкти будь-якої форми власності щодо їх впливу на довкілля;

ліцензування окремих видів діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

У 2023 році до Центрів надання адміністративних послуг «Прозорий офіс» загалом надійшла 829 заява на отримання адміністративних послуг та прирівнених до них, у сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів.

За результатами розгляду протягом року надано 787 адміністративних послуги, відмовлено у їх наданні у 112 випадку. З них на видачу дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами надійшло 372 заяв, за результатами розгляду яких видано 302 рішення про видачу дозволів (81,2 %) та відмовлено у їх видачі у 70 випадках (18,8 %).

Основними підставами для відмови є недотримання вимог, встановлених Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», Законом України «Про охорону атмосферного повітря», та Постанови Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 302 «Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачою дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, які отримали такі дозволи», зокрема подання суб'єктом господарювання неповного пакету документів, необхідних для отримання адміністративної послуги; виявлення у поданих суб'єктом господарювання документах недостовірних відомостей; оформлення документів з порушенням вимог Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів, затверджених наказом МОЗ України від 19.06.1996 № 173, зареєстрованим у Мін'юсті України 24.07.1996 за № 379/1404, Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, затвердженої наказом Мінприроди від 09.03.2006 № 108, який зареєстровано в Мін'юсті України 29.03.2006 за № 341/12215 тощо.

15.10. Стан та перспективи наукових досліджень у сфері охорони навколишнього середовища

Управлінням налагоджена багаторічна співпраця з профільними кафедрами технічного, аграрного та педагогічного університетів в напрямі залучення студентської молоді до активної науково-дослідної та практичної природоохоронної діяльності.

Систематичні комплексні наукові дослідження навколишнього природного середовища та природних ресурсів з метою розробки наукових основ їх охорони та раціонального використання, забезпечення екологічної безпеки.

здійснюється науковцями Національного природного парку «Кармелюкове Поділля».

Перелік природоохоронних заходів і наукових досліджень щодо стану рослинного світу (на базі НПП «Кармелюкове Поділля»)

Назва, терміни та місце проведення дослідження або заходу	Обсяг фінансування	Виконавець/виконавці	Основні досягнуті результати, наявні публікації (якщо результати розміщено в Інтернеті, надається посилання)
1	2	3	4
НПП Кармелюкове Поділля». Протягом кількох років	-		Шпак Н. П., Марківська Л. В., Ярославський О. В., Швець Н. В. ОХОРОНА, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ АБОРИГЕННИХ ВИДІВ РОСЛИН// The 8th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (October 9-11, 2023) SPC «Sciconf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2023. –С.42-48.
Дослідження проводились на протязі 5-ти років			Шпак Н.П., Романчук О.П., Дудник Г.Л., Марківська Л.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО ПОНОВЛЕННЯ ТА ПІДНАМЕТОВИХ КУЛЬТУР ДУБА ЗВИЧАЙНОГО І ДУБА СКЕЛЬНОГО У ДІБРОВАХ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»// International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (August 14-16, 2023) SPC «Sci-conf.com.ua», Kyiv, Ukraine, 2023. – С. 20-26.
Дослідження проводились на протязі 10-ти років			Шпак Н.П. БЕРЕКА ЛІКАРСЬКА (SORBUS TORMINALIS (L.) CRANTZ) В СВІЖИХ ДІБРОВАХ ПІВДЕННО-ПОДІЛЬСЬКОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ//
Такі дослідження останні три роки проводяться щорічно			
Такі дослідження останні три роки проводяться щорічно			

			<p>Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Modern problems of science, education and society» (11–13.09.2023 року. Київ, Україна). С. 14–20.</p> <p>Марківська Л.В. ІНТРОДУКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ CARLINA ONOPORDIFOLIA BESSER EX SZAFER, KULCZ. & PAWL. НА ПІВДЕННОМУ ПОДІЛЛІ// Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти вивчення, збереження та збагачення фіторізноманіття у науково-дослідних установах та навчальних закладах України» (присвячується 10-річчю Хорольського ботанічного саду від дати офіційного відкриття). – 12 жовтня. Хорол, 2023 р. – С.131-133.</p> <p>Марківська Л.В. Регіонально рідкісні рослини Вінниччини на території НПП «Кармелюкове Поділля». // Поширення раритетного біорізноманіття в Україні. – Київ; Чернівці: Друк Арт, 2024. – С. 229-231. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 38) ISBN 978-617-8129-70-5.</p> <p>Марківська Л.В. Рослини Червоної книги України на території НПП «Кармелюкове Поділля» (Вінницька обл.). // Поширення раритетного біорізноманіття в Україні. – Київ; Чернівці: Друк Арт, 2024. – С.232-239. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 38) ISBN 978-617-8129-70-5.</p>
--	--	--	--

Питаннями еколого-економічних методів сталого розвитку області а також розроблення і дослідження методів контролю за довкіллям займаються науково-дослідні установи та заклади вищої освіти, зокрема: Інститутагроекології та природокористування НААН, Інститут сільськогосподарської мікробіології НААН, Інститут мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного НААН, Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН, Національним університетом водного господарства та природокористування, Одеський державний екологічний університет та ряд інших.

15.11. Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища

Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища являється важливим правом, що закріплене Орхуською конвенцією, яку Україна ратифікувала у 1999 році. Згідно з цією конвенцією, громадськість має можливість отримувати інформацію про заплановану діяльність, яка може вплинути на довкілля, брати участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях, а також оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державних органів.

У 2023 році обласною адміністрацією забезпечено організацію ряду заходів, які сприяли залученню громадськості до процесу прийняття рішень з питань, що стосуються охорони природного середовища, а також організовано 6 конференцій де проведено консультації з науковцями та громадськими організаціями щодо розробки природоохоронних програм, створення та розширення об'єктів природно-заповідного фонду, виконання заходів з озеленення в рамках ініціативи «Зелена країна».

З метою плідної співпраці державних природоохоронних органів та громадськості при обласній адміністрації створена та успішно діє Громадська рада, до складу якої входять громадські організації та громадські об'єднання, у статуті яких передбачена діяльність з охорони довкілля.

Взаємодія із засобами масової інформації та зв'язків з громадськістю

Показники	Одиниця виміру	2022 рік	2023 рік
1	2	4	5
1. Інформаційно-просвітницькі заходи, у тому числі із залученням:		34	61
періодичних видань	од.	7	9
телебачення	од.	0	1
радіомовлення	од.	0	6
мережі Інтернет	од.	20	26
виставкових заходів	од.	7	19
2. Консультації з громадськістю, у тому числі:		51	52
громадські слухання	од.	11	7
круглі столи	од.	2	3
зустрічі з громадськістю	од.	3	5
семінари	од.	1	2
громадська приймальня (кількість)	од.	33	26

відвідувачів)			
інтернет-конференції	од.	1	3
інтерактивне спілкування (теле-, радіодіалоги)	од.	0	6

За результатами проведених консультацій внесено зміни до Програми державного моніторингу атмосферного повітря для агломерації Вінницька на 2023-2027 роки в частині встановлення місцерозташування постів моніторингу.

За участі громадськості виявлено придатні для заліснення ділянки деградованих схилів земель площею 27 га у Вінницькому районі.

Відповідно до ст. 12, 13 ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку» здійснюється громадське обговорення документів державного планування. Можливість участі громадськості у стратегічній екологічній оцінці проекту документа державного планування забезпечує замовник. Проект та звіт про СЕО оприлюднюються на веб-сайті замовника. Про оприлюднення проекту документа державного планування та звіту про СЕО громадськість повідомляє замовник. Повідомлення публікується не менш як у двох друкованих засобах масової інформації визначених замовником та розміщується на офіційному веб-сайті замовника. Замовник забезпечує розміщення повідомлення та доступ до проекту документа державного планування і звіту про СЕО протягом усього строку громадського обговорення.

Проводяться громадські слухання, інформування про плановану діяльність і оцінку впливу на довкілля, а також вільний доступ до Єдиного реєстру з ОВД, дає змогу громадськості відслідковувати хід процедури з ОВД, отримувати доступ до документації з ОВД та надавати зауваження та пропозиції до планованої діяльності.

Повідомлення про оприлюднення проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку публікується у друкованих засобах масової інформації (не менш як у двох), визначених замовником, та розміщується на офіційному веб-сайті замовника. Громадське обговорення проектів документів державного планування проводиться у формі надання письмових зауважень і пропозицій (у тому числі в електронному вигляді).

Розроблено методичні матеріали із загальними рекомендаціями щодо мінімізації негативного впливу на довкілля внаслідок просторового розвитку громад. До планів розвитку громад інтегрується комплекс заходів, щодо охорони довкілля та пожежної безпеки, заходи щодо благоустрою та озеленення території.

На території області діють десятки громадських організацій, установчими документами яких передбачена природоохоронна діяльність. Найактивнішими у даному напрямку є Вінницький обласний Осередок «Всеукраїнська екологічна ліга», ГО «Всеукраїнська організація «Євроінтеграція – Екологічний розвиток України» та інші.

15.12. Екологічна освіта та інформування

Інформування громадськості про стан довкілля, екологічна просвіта та виховання є одним із основних завдань державної екологічної політики. Саме підвищення рівня суспільної екологічної свідомості визначене як стратегічна

ціль та завдання номер один у Законі України "Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року".

Протягом року спеціалісти Управління розвитку територій та інфраструктури прийняли участь у двох науково-практичних конференціях, що відбулись на базі Національного парку Кармелюкове Поділля.

Доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища

Орган, відповідальний за підготовку та висвітлення інформації про стан довкілля	Назва публікації, видання	Періодичність підготовки публікації, видання	Інтернет-посилання
ДУ "Вінницький обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України"	радіологічні дослідження	щотижня	http://cgz.vn.ua/operativna-nformatsya/radologchn-dosldzhennya/
Вінницьке регіональне управління водних ресурсів р.Південний Буг	показники якості води	щокварталу	https://drive.google.com/open?id=1FuQCy9WZWK6fVV06KmCcdoqkBU&usp=sharing

В рамках місячника з благоустрою та озеленення територій працівники Держуправління спільно із студентами Вінницького національного технічного університету, комунального підприємства "Віноблагроліс" та журналістами місцевих ЗМІ провели упорядкування та озеленення водоохоронної зони каскаду ставків, що розташовані на руслі безіменного струмка. Роботи з озеленення були спрямовані на підтримку природної рівноваги існуючої екосистеми.

Інформація про цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду, різноманітні музейні виставки та заходи на екологічну тематику постійно розміщуються на веб-сайті обласної військової адміністрації та у соціальних мережах. Протягом року розміщено 31 повідомлень на екологічну тематику.

Забезпечується функціонування екологічного освітньо-виховного центру та музею природи на території природного парку «КармелюковеПоділля».

Взаємодія із засобами масової інформації та зв'язки з громадськістю

Показник	2021 рік	2022 рік
Інформаційно-просвітницькі заходи, у тому числі із залученням:	61	34
періодичних видань	11	7
телебачення	0	0
радіомовлення	0	0
мережі Інтернет	43	20
виставкових заходів	7	7

Вінниця стала першим містом України, яке проголосило Зелений курс.

У 2023 році у Вінницькій міській територіальній громаді проведено ряд заходів з екологічною складовою: День зеленого кіно, форум GreenDeal, фотоконкурс до всеукраїнської акції єднання «День води», перформанс, присвячений екологічним проблемам, День Зеленого бізнесу. Усі заходи містили просвітницьку складову та були проведені за підтримки німецької урядової

компанії GIZ. З метою популяризації здорового способу життя у закладах загальної середньої та дошкільної освіти громади проведено інформаційний марафон «Дбаємо про фізичне здоров'я та психологічний імунітет», в рамках якого відбулися лекції щодо здорового харчування учнів шкіл (38 заходів у ЗЗСО) та вихованців садочків і їхніх батьків (61 захід у ЗДО).

Жителі міста отримали можливість дистанційно слідкувати за якістю повітря завдяки новій мережі громадського моніторингу від ЛУН Місто AIR. Компанією на безоплатній основі встановлено сім відповідних приладів у різних районах міста.

Продовжувався проєкт «Луки Вінниці», спрямований на збереження біорізноманіття та повернення справжньої природи на міські вулиці. Однією з переваг лук, серед яких деревій, подорожник, конюшина повзуча, люцерна хмелевидна тощо, у необов'язковості поливу та здатності поглинати надлишкову воду під час злив.

У закладах загальної середньої освіти ВМТГ функціонують гуртки напрямку формування здорового способу життя: 50 бюджетних гуртків і 25 – на добровільних засадах. До гурткової роботи даного напрямку залучено 1232 вихованці. Серед молоді організовано та проведено оздоровчі культурно-масові заходи: «Активна молодь» до Всесвітнього дня боротьби з тютюном; «Молодь громади за здоровий спосіб життя!».

У 2023 році започатковано новий екологічний проєкт зі збереження водойм міста. У червні виконком міськради затвердив проєкт рішення Концепції розвитку малих річок Вінниці – 2035. У рамках проєкту «Малі річки Вінниці» проведено молодіжні толоки.

З метою підвищення екологічної свідомості підростаючого покоління у Вінницькій громаді також відбувалися інформаційні марафони «Дбаємо про фізичне здоров'я та психологічний імунітет» та оздоровчі заходи серед молоді, які популяризують здоровий спосіб життя. Щоб підвищити обізнаність громадян щодо зменшення їхнього негативного впливу на стан повітря, води та ґрунтів, у Вінниці проводили низку екологічних заходів: екомандрівка «Збережемо первоцвіти», екологічна акція «Чисте узбіччя», майстерклас «До природи з розумом і любов'ю», пізнавальний віртуальний екотур «Збережемо планету від сміття».

Тривала активна робота з населенням громади щодо заборони спалювання сухої рослинності та заборони забруднювати водойми. Працівники КП «Муніципальна варта» проводили відповідні перевірки та складали протоколи про адміністративні правопорушення.

15.13. Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля

У жовтні 2023 року відбувся навчальний візит до Польщі у рамках проєкту «Зелена Україна: перебудова в дусі екології» за співфінансування Польсько-Американського Фонду Свободи, метою якого є дослідження можливості енергоефективності та екологічного будівництва для відбудови України. На заході були представлені енергозберігаючі технології та обговорено технічні характеристики будівництва пасивних будинків, які радикально зменшують споживання електроенергії. Одна з важливих характеристик таких будівель – це висока герметичність, оскільки більш герметична будівля споживає менше

електроенергії. Такі будинки матимуть високу термоізоляцію та гідроізоляцію, систему механічної вентиляції, повернуті на південь вікна для акумуляції сонячного світла, низьку випромінюваність будівельних матеріалів тощо.

У листопаді 2023 року представники Єврорегіону «Дністер» взяли участь у конференції «Зелена Україна: перебудова в дусі екології», на якому було презентовано короткометражний фільм, який відображав польський підхід до екологічного будівництва. Учасники поділились своїм досвідом енергоефективного будівництва та застосування енергоощадних технологій, отриманим під час навчальної поїздки до Польщі, обговорили перспективи повоєнної відбудови України та перехід на «зелені» стандарти. За результатами конференції, виразили готовність розвивати транскордонну співпрацю задля спільного досягнення цілей будівництва енергоефективних будівель.

ВИСНОВКИ

В екологічному плані Вінниччина характеризується як порівняно благополучний регіон із значно меншим, ніж в промислових областях, рівнем забруднення атмосферного повітря. Якість води в річках області протягом останніх 3-х років залишається стабільною, без суттєвих змін і в цілому може вважатись задовільною.

Екологічна ситуація в області значною мірою залежить від впливу як природних так і техногенних чинників. Визначення екологічних проблем, що потребують першочергового реагування є завданням з обґрунтування прийняття управлінських рішень в сфері екологічної безпеки. Екологічні проблеми за визначенням мають як галузевий так і територіальний аспект.

Основними факторами, що обумовлюють екологічний стан на території Вінницької області, є діяльність підприємств теплоенергетики, переробної промисловості, об'єктів машинобудування, транспорту, поводження з джерелами радіоактивного випромінювання, проблеми складування та утилізації відходів, дія природних стихійних сил. В області продовжує функціонувати ряд потужних підприємств - забруднювачів довкілля та залишається ряд потенційно екологічно небезпечних об'єктів, які перестали існувати як юридичні особи, але продовжують створювати загрозу навколишньому середовищу області.

До параметрів які постійно вимірюються і характеризують техногенний вплив на навколишнє природне середовище належать обсяги викидів до атмосферного повітря із стаціонарних та пересувних джерел, обсяги скидів забруднених вод та вод без очищення і данні про утворення відходів.

Останні роки активно проявляються зміни кліматичних умов. Зростають середньорічні температури та кількість і потужність природних катастроф та катаклізмів. Найближчим часом очікується підвищення приземної температури повітря у всі сезони року із найбільшим зростанням температур у зимовий період. Такі зміни температури можуть призвести до згладжування ходу температури протягом року та зменшення його амплітуди. Прогностичні дані вказують на подальші зміни режиму випадання опадів за рахунок зменшення їх загальної кількості та випадання у критичних обсягах за короткий проміжок часу.

Атмосферне повітря

Основними забруднювачами повітряного басейну залишаються підприємства з виробництва теплової і електричної енергії, транспорт, переробна промисловість та сільське господарство. Понад 50 % від загальної кількості шкідливих викидів в атмосферу надходять від транспортних засобів.

Дослідження стану атмосферного повітря в межах області здійснюється лише лабораторіями ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України», що не забезпечує проведення повноцінного державного моніторингу (нагляду) за його станом. За даними центру, 6,9 % проб повітря, відібраних в міських та сільських поселеннях, не відповідали вимогам за вмістом забруднюючих речовин.

Поверхневі води

Сучасний стан поверхневих водойм області визначається сильним антропогенним навантаженням. Значна частина недостатньо очищених стоків щорічно потрапляє у водні об'єкти та завдає їм незворотної шкоди.

В багатьох населених пунктах в період танення снігів та інтенсивних опадів питна вода за фізико-хімічними показниками (загальна мінералізація, жорсткість, залізо, фтор тощо) не відповідає параметрам «Гігієнічних вимог до води питної, призначеної для споживання людиною» затверджених Міністерством охорони здоров'я України наказ № 400 від 12 травня 2010 року (ДСанПіН 2.2.4-171-10), на окремих об'єктах питного водопостачання не дотримується режим зон санітарної охорони. Ситуація з питним водопостачанням ускладнюється постійним бактеріальним забрудненням водних об'єктів.

Більшість малих річок маловодні. Уповільнення течії води у річках спричиняє суттєві екологічні зміни, зокрема розвиток синьо-зелених водоростів, що суттєво погіршує водопостачальні функції річок. Зарегульованість стоку поверхневих вод, підтоплення територій загострюють проблеми забруднення поверхневих вод.

В зв'язку із відсутністю фінансування не проводяться заходи щодо винесення в натуру прибережно-захисних смуг. Орієнтовна площа водоохоронних зон становить 424,7 тис. га. Наразі площа встановлених на місцевості ПЗС складає лише 3783 га. В окремих громадах ситуація ускладнюється передачею ПЗС під сільгоспугіддя в процесі проведення розпаювання земель.

Скид недостатньо очищених стічних та зливових (талих) вод у водні об'єкти, захаращення берегів та водного дзеркала річок сміттям та господарсько-побутовими відходами, розташування об'єктів господарської діяльності, житлової забудови, розорювання земельних ділянок у межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг негативно впливає на гідрохімічний стан водойм. Про це свідчать моніторингові дані, порівняльні характеристики гідрохімічного стану в створах вище та нижче скидів з очисних споруд.

Залишається актуальним високий ризик еколого-техногенних трансграничних надзвичайних ситуацій на річці Дністер із значними екологічними, ресурсними і іміджевими втратами для області та держави.

Поводження з відходами.

До найбільш гострих екологічних проблем, що значною мірою визначають санітарно-епідеміологічне благополуччя населених пунктів відноситься

видалення і переробка твердих побутових і промислових відходів. Склад вітчизняних відходів усе більше наближається до західного (одноразовий посуд, пластикова упаковка). Ситуація з утилізацією відходів такої категорії залишається вкрай складною, а обсяги їх надходження мають сталу тенденцію до щорічного зростання. Особливо гостро стоїть проблема з ТПВ у приватному секторі міст і у великих сільських населених пунктах. У кращому випадку там з'являються несанкціоновані звалища, у гіршому - відходи звалюють у лісосмуги або лісові масиви. В більшості сільських населених пунктів не організовано роботу зі збору і вивезення сміття на спеціально відведені під його складування майданчики.

Із накопичених за рік понад 1,53 мільйонів кубічних метрів твердих побутових відходів (ТПВ) повторну переробку проходять не більше 3-5 %. Решта звалюється на полігонах, які часто не відповідають жодним екологічним вимогам.

Неналежним чином, з чисельними порушеннями проводиться рекультивація земель місць видалення відходів.

Під полігони та звалища, яких наразі нараховується 741 одиниць, відведено 732 га переважно продуктивних в минулому земель. Потужності багатьох полігонів уже вичерпали свій ресурс або близькі до цього. Переважна більшість із них не мають системи утилізації фільтрату, що ще збільшує техногенну небезпеку експлуатації даних об'єктів.

Земельні ресурси

Вінниччина має один із найвищих у державі рівнів сільськогосподарської освоєності та розораності території. Розораність земель становить 65%, сільськогосподарських угідь – 86%, розораність схилів перевищує 30 %, співвідношення ріллі до стабільних земельних угідь (сіножаті, пасовища, ліси, болота) – 2,7, отже, відповідно нормативів клас ерозійної небезпеки в області сильний і катастрофічний.

Серйозною проблемою є інтенсифікація землеробства. Критична розораність, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси та безконтрольне застосування добрив і пестицидів призводять до погіршення якості ґрунтів, зниження родючості та розвитку дефляційних процесів. Водною ерозією пошкоджено 851,1 тис. га, з них 743,8 тис. га сільськогосподарських угідь або 41,1% від загальної площі обслідуваних земель, в тому числі ріллі 598,3 тис. га, (80,4% від обслідуваних с. - г. угідь).

Щорічно зростає площа еродованих земель. Ерозія ґрунтів є основним і найнебезпечнішим дестабілізуючим фактором екологічної ситуації в ландшафтах, призводить до забруднення та замулення струмків, річок, ставків, посилення евтрофікації водойм. З продуктами ерозії щорічно виноситься значна кількість азоту, фосфору, калію та інших елементів живлення. Вміст гумусу у чорноземних ґрунтах зменшився на третину, а в окремих районах майже вдвічі. Великої шкоди ґрунтам завдає багаторазовий механічний обробіток сільськогосподарських угідь, який сприяє розвитку та посилює процеси вітрової і водної ерозії.

Інфраструктура

Перш за все, це прогресуюче зношення водопровідно-каналізаційних та теплоенергетичних мереж. Від 30 до 40 % цих мереж знаходяться в аварійному

стані, а втрати тепла досягають 50 %. Внаслідок цього формується комплекс еколого-техногенних небезпек, що викликані наступними чинниками:

незадовільним технічним станом та зношеністю основних фондів систем питного водопостачання та водовідведення;

застосуванням застарілих технологій та обладнання в системах питного водопостачання населених пунктів;

високою енергоємністю централізованого питного водопостачання та водовідведення;

зменшення міцності порід підгрунтя будівель, прибудинкових територій із ризиком руйнівної деградації житлових та промислових будівель, доріг, інженерних комунікацій з травмуванням людей;

забруднення приземних шарів атмосфери;

зростання комунальних витрат;

незадовільна робота очисних споруд каналізації, причиною якої є відключення енергопостачання.

зниження сейсмічної стійкості будівель.

Природно-заповідний фонд

У зв'язку із відсутністю фінансування наразі практично не розробляються проекти землеустрою щодо встановлення меж об'єктів ПЗФ та винесення їх в натурі.

Землі зайняті територіями та об'єктами ПЗФ не переведено до категорії земель природно-заповідного фонду, відомості про них не внесено до Державного земельного кадастру.

Серед основних проблем охорони та відтворення дикої фауни і флори слід відзначити випадки випалювання сухої рослинності, що призводить до пожеж у лісових масивах, браконьєрство, несанкціоновані рубки, проведення господарської діяльності в межах територій ПЗФ.

Критичні екологічні проблеми регіону:

864,239 тонн непридатних та заборонених пестицидів та агрохімікатів (без Джуринськогоотрутомогильника).;

2100 тонн непридатних пестицидів (1070 м3) разом з тарою та ґрунтом, яким вони пересипані у Джуринському міжобласному пункті захоронення непридатних ХЗЗР;

2промислові відходи (фосфогіпс) ліквідованого ВО «Хімпром» об'ємом 338 тис.м3 та масою – 418 тис. тонн.;

промислові відходи гальванічного виробництва ліквідованого ВАТ «Завод «Термінал» 1-3 класів небезпеки масою 120 тонн.;

близько 30 млн. тонн золо-шлакових відходів накопичених в процесі експлуатації Ладизинської ТЕС (понад півмільйона тон золо-шлакової суміші щорічно);

мулове господарство очисних споруд каналізації м. Сороки, яке розташоване у с. Цекинівка, у 100-метровій прибережній захисній смузі (Україна як потерпаюча Сторона).

Висновки щодо екологічного стану довкілля:

1. Забруднення повітря: в області виявлено досить високий рівень забруднення повітря внаслідок викидів від промислових підприємств та

транспортних засобів. Необхідно негайно впроваджувати стратегії зменшення викидів та сприяти використанню екологічно чистих технологій.

2. Загрози біорізноманіттю: в зв'язку з інтенсифікацією господарської діяльності на території області спостерігається зменшення різноманіття видів та втрата природних середовищ. Важливо розробити та впровадити програми охорони та відновлення екосистем для збереження біорізноманіття.
3. Управління відходами: в області існують суттєві проблеми у сфері управління відходами, Необхідно активізувати впровадження ефективних систем сортування та переробки відходів для зменшення впливу на довкілля.
4. Загрози водним ресурсам: загальнодержавною та регіональною проблемою є антропогенне забруднення водних ресурсів та втрата водних екосистем, що потребує негайного вжиття заходів для очищення поверхневих водойм та збереження водних біоценозів.
5. Зміни клімату: щорічно спостерігається зростання екстремальних погодних явищ та ознак зміни клімату. Важливо розробити стратегії адаптації до таких явищ та забезпечити виконання заходів, що сприяють зменшенню викидів парникових газів.
6. Участь громадськості: загальний рівень екологічної свідомості серед населення характеризується як низький. Необхідна інтенсивна освітянська та інформаційна кампанії для залучення громадськості до збереження довкілля.
7. Системний підхід: рекомендується впровадження системного підходу до управління довкіллям, враховуючи взаємодію різних факторів та секторів.

Сьогодні ми живемо в умовах війни, яка впливає та посилює негативний вплив на кожен компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Критерієм екологічних загроз можуть бути такі індикатори як втрата людського життя та здоров'я, економічні збитки та втрати відновлювальних і не відновлювальних природних ресурсів регіону. Важливим індикатором екологічних проблем техногенного походження є надзвичайні ситуації, що сталися, а також ризик потенціальних надзвичайних ситуацій техногенного походження в стратегічній середньостроковій перспективі (десять років). Повністю нейтралізувати природні та техногенні загрози довкіл्लю звичайно неможливо, однак мінімізувати або помякшити їх наслідки цілком реально, а враховуючи реалії сьогодення і критично необхідно.

Скорочення:

*Бернська конвенція – Конвенція про охорону дикої фауни і флори та природних середовищ існування в Європі;

*CITES – Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення;

*CMS – Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин;

*AEWA – Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів;

- *МСОП – Міжнародний союз охорони природи;
- *EUROBATS – Угода про збереження кажанів у Європі.

Примітки:

Згідно із Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» та офіційної інформації опублікованої на сайті Головного управління статистики у Вінницькій області, подання статистичної та фінансової звітності в документальній та (або) в електронній формі відтерміновується на період протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності. У період дії воєнного стану або стану війни органи державної статистики не здійснюють перевірки щодо своєчасності та повноти подання звітності. Водночас органи державної статистики продовжують здійснювати свої функції та наразі приймають звітність від респондентів, які мають змогу її подати (в електронній або паперовій формі).

Відповідно до зазначеного вище, матеріали до щорічної доповіді підготовлені за звітністю наданою респондентами до запровадження Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни».